

Ismet Kasumagić

TRINAEST MLADOMUSLIMANSKIH ŠEHIDA

Kazivanje o borcima za islam i muslimane,
pretečama slobodne BiH, koje su svirepo ubili
komunistički zlotvori 1945. i 1949. godine

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

329 . 73 (497 . 1=163 . 43*) : 929

KASUMAGIĆ, Ismet

Trinaest mladomuslimanskih šehida / Ismet
Kasumagić. - Sarajevo : Mladi Muslimani , 1999.
168 str. : ilustr . ; 21 cm

Bilješka o autoru: str. 159-163 . - Bibliografija :
str. 165

ISBN 9958 - 9612 - 5 - 3

COBISS/BIH-ID 6782726

ŠTAMPANJE OVE PUBLIKACIJE SVOJIM DONACIJAMA
OMOGUĆILI SU:

- OPĆINSKI IZVRŠNI ODBOR SDA - NOVO SARAJEVO I
- DOM ZDRAVLJA CAZIN

ISMET KASUMAGIĆ

**TRINAEST
MLADOMUSLIMANSKIH
ŠEHIDA**

*Kazivanje o borcima za islam i muslimane,
pretečama slobodne BiH, koje su svirepo ubili
komunistički zlotvori 1945. i 1949. godine*

Sarajevo, 1999.

Naslov djela:
TRINAEST
MLADOMUSLIMANSKIH
ŠEHIDA

Autor:
Prof. Ismet Kasumagić

Izdavač:
Udruženje građana
MLADI MUSLIMANI

Recenzenti:
Ešref Čampara, prof.
Nusret Isanović, prof.

Grafički dizajn:
Mustafa Ganović

Tehničko uređenje:
Muhamed Čičak

Štampa:
"Dom štampe" dd Zenica

Za štampariju:
Edhem Suljić, graf. inž

Tiraž:
2000 primjeraka

"I ne recite za one koji su na Allahovu putu poginuli: >>Mrtvi su!<<

Ne, oni su živi, ali vi to ne znate!"

(El-Bekare, 154)

Sadržaj

	Strana
Predgovor	9
UVOD	13
1. OSNIVAČ MLADOMUSLIMANSKOG POKRETA UBIJEN PRI SKLANJANJU OD KOMUNISTA	17
- Esad Karadžović	18
2. ZVANIČNI MLADOMUSLIMANSKI PREDSJEDNIK OSUĐEN NA SMRT I UBIJEN 1945.GODINE	27
- Mustafa Busuladžić	28
3. ŠEHIDI UBIJENI MARTA 1945. GOD.	41
- Asaf Serdarević	46
- Nurudin Gackić	54
- Sakib Nišić	60
- Osman Krupalija	68
4. ŠEHIDI UHAPŠENI PRI POKUŠAJU BJEKSTVA U INOSTRANSTVO, SPROVEDENI U SARAJEVO I NAKON ISLJEĐENJA U CENTRALNOM ZATVORU UBIJENI BEZ SUDA	73
- Asim Čamdžić	78
- Fikret Pločo	86
5. NAJMLAĐI ŠEHID UBIJEN POD ISTRAGOM KOBNE 1949. GODINE	95
- Omer Kovač	96

	Strana
6. ŠEHIDI NA SMRT OSUĐENI I UBIJENI 1949. GODINE	107
- Hasan Biber	114
- Halid Kajtaz	125
- Nusret Fazlibegović	136
- Omer Stupac	146
Bilješka o autoru	159
Izvori podataka	165

Predgovor

Ove, 1999. godine navršava se šezdeset godina od osnivanja Pokreta "Mladi muslimani" i pedeset godina od kobnog obračuna komunističke vlasti sa MM-rukovodstvom i velikim brojem pristalica ovog Pokreta. Naime, 1949. su u Sarajevskom sudskom procesu na smrt osuđena četiri mladića iz Vrhovnog vodstva MM. To su: Hasan Biber, Halid Kajtaž, Nusret Fazlibegović i Omer Stupac. Istovremeno su uhapšeni pri pokušaju bijega u inostranstvo Asim Qamdžić i Fikret Pločo, koji su prvo isljeđivani u Bitolju, a zatim u Sarajevu i pri tome ubijeni a da i nisu na sud izvedeni. Uz ove je 17-godišnji učenik Omer Kovač podvrgnut pri isljeđivanju takvoj presiji i mrcvarenju da je podlegao. Ali, obračun komunista sa pripadnicima MM-pokreta počeo je puno ranije. Tako su Asaf Serdarević, Nurudin Gackić, Sakib Nišić i Osman Krupalija ubijeni, sa još nekim službenicima MDD "Merhamet", kada ih je presrela 11. Kraiška brigada partizana u Janjićima pri povratku iz Posavine, zaplijenila više vagona namirnica namijenjenih muhadžirima u Sarajevu, te ih u Vitezu strijeljala.

Glavni osnivač MM-pokreta, Esad Karadžović, nije rizikovao da dočeka partizane u Sarajevu, pa je pokušao da preko granice prema Austriji prebjegne u inostranstvo. Kako su Englezi masovno vraćali, kako vojnike tako i sve ostale, koji su se povlačili iz NDH, i predavali partizanima, to su, što je poznato, partizani

vršili masovna strijeljanja. Tako je nastradao i Esad Karadžović, iako je bilo i drugih priča, ali je činjenica da se nikad nije vratio.

Najstarijeg od MM-pripadnika, Mustafu Busuladžića, zvaničnog predsjednika MM u toku II svjetskog rata, komunisti su odmah uhapsili, čim su stigli u Sarajevo, te po kratkom postupku na smrt osudili i strijeljali.

Svi navedeni su bili pravi mudžahidi, borci za očuvanje islama i muslimana u ovoj našoj lijepoj domovini i završili kao šehidi.

Ne zna se gdje leže njihove kosti, pa je odlučeno da im se na šehidskom mezarju, na Kovačima u Sarajevu, podigne zajednički nišan, na kojem bi bila ispisana njihova imena. Ujedno bi im bila klanjana džezaza. Time bi bilo trajnije obilježeno, javnosti pristupačno, mjesto koje će mladim generacijama ukazivati kakvih boraca je iznjedrila ova naša, njihovom zaslugom, konačno oslobođena Bosna i Hercegovina.

Još će mlade podsjećati na ove vrle šehide i nazivi ulica koje nose njihova imena:

Novi naziv

- 1. Asafa Serdarevića*
- 2. Esada Karadžovića*
- 3. Mustafe Busuladžića*
- 4. Nusreta Fazlibegovića*
- 5. Fikreta Ploče*
- 6. Asima Čamdžića*
- 7. Halida Kajtaza*
- 8. Hasana Bibera*
- 9. Omera Stupca*
- 10. Omera Kovača*

Stari naziv

- dio Ulice Fuada Midžića*
- dio Ulice Fuada Midžića*
- dio Ulice Fuada Midžića*
- dio Ulice Fuada Midžića*
- dio Ulice Fuada Midžića*
- dio Ulice Fuada Midžića*
- Brodsko*
- Lovčenska*
- Zadrugina*
- Braće Bajčetić*

11. *Osmana Krupalije*

Ružice Velicki

12. *Sakiba Nišića*

Avde Karabegović

13. *Nurudina Gackića*

dio ulice Mrakuša

Pored ovog, ime šehida Asima Čamdžića nosila je jedna brigada mudžahida, izuzetno hrabrih, koji su se najviše istakli u toku zadnje srbo-četničke agresije oslobađajući važnu kotu Vozuću.

U najnovije vrijeme Klub ljekara, koji djeluje u organizaciji Udruženja "Mladi Muslimani" nosi naziv po šehidu Esadu Karadžoviću.

Za one koji su ljubitelji knjige napisasmo biografije ovih naših šehida.

Ne treba zaboraviti da je više hatmi, kako zajedničkih tako i pojedinačnih proučeno ovim šehidima. Tako je godinama imam Brdo džamije u Sarajevu svakog ramazana poklanjao hatma-dovu ovim vrlo zaslužnim borcima, iako je to za ovog imama bilo vrlo rizično. Posebnu blagonaklonost prema četvorici šehida, ubijenih 1949. godine, pokazao je njihov prvi saradnik Vahid Kozarić. On je od te godine, pa sve do svoje smrti 1997. svakodnevno, bez prekida, njima učio i poklanjao Jasini-šerif.

Rahmetullahi alejhi!

Autor

Uvod

Vrlo složena situacija prije II svjetskog rata spontano izaziva mladi naraštaj da nešto poradi što bi očuvalo bošnjački identitet. To se moglo jedino ujedinenjem muslimana u vraćanju muslimana svojim tradicionalnim izvorima što znači da je trebalo ne-sebično raditi na osvješćivanju svog naroda, ukazivanjem na nužnost usklađivanja života po islamskim principima baziranim na uputama Kur'ani-kerima i Hadisi-šerifa. Da bi se to ostvarilo nužno je bilo eliminisanje svega što nije u skladu sa ovim principima. Ovog su bili svjesni začetnici mladomuslimanskog pokreta, koji su tada bili maturanti Prve muške realne gimnazije.

Ovi mladići ubrzo dočekuju II svjetski rat u kojem je najveća žrtva bio onaj dio bošnjačkog naroda na kojeg su nasrnuli četnički zlotvori. Tako pripadnici MM, pored intezivne ideološke izgradnje, dolaze u situaciju da izlažu svoje živote spasavanjem muhadžira. Zato se oni uključuju u djelatnost MDD "Merhamet". A da ih ne bi proganjala ustaška vlast oni postaju Omladinska podružnica u okrilju Udruženja Ilmije "El-Hidaje".

Po svršetku rata i dolasku komunista na vlast sponatano dolazi do ideološke konfrontacije, pri čemu su u početku pripadnici MM-pokreta nepoželjni, a zatim proglašavani neprijateljima. To rezultira hapšenjima, koja su kulminirala 1949.

godine. Tada su četvorica rukovodilaca MM, nakon surovih istraga osuđeni na smrt i pogubljeni, a oko 2000 omladinaca je prošlo kroz zatvore i osuđeno na višegodišnje robijanje ili administrativno upućivano na prisilni rad i gubitak građanskih prava, pa i na konfiskaciju imovine.

Pošto aktivnost MM nije nikada prekidana, iako nije bila masovna, niti jedinstveno organizovana, to pripadnici MM, skupa sa još nekim islamski orijentisanim mlađim ljudima ponovno dolaze pod udar komunista 1983. godine. Dok su 1949. godine pripadnici MM proglašavani teroristima, 1983. im je pripisano da su željeli "etnički čistu BiH". Komunistima, međutim, nikako nije bila po želji aktivnost omladine kroz okupljanja u Tabačkom mesdžidu i za njih ubojita predavanja i napisi u štampi, iako pod pseudonimima.

MM-pripadnici održavaju porodična sastajanja i vrše uticaj na svoja pokoljenja.

Kad već komunistička vlast nije imala snage da se održi, bila je 1990. godine prisiljena da pristane na demokratske izbore. Ideja o formiranju muslimanske stranke ponikla je u robijašnici u Foči na prijedlog Alije Izetbegovića. Sticajem okolnosti osuđenici iz 1983. pušteni su iz zatvora puno prije isteka zacrtane presude. Vrlo brzo po izlasku iz zatvora osniva se bošnjačka stranka SDA u kojoj su glavni akteri bili pripadnici MM-pokreta i njihovi potomci.

Po izborima, SDA, skupa sa SDS i HDZ, dolazi na vlast. Nezadovoljstvo nacionalističke stranke SDS dovodi do agresije, a kasnije im se pridružuje i HDZ. Samo zahvaljujući izuzetnoj hrabrosti bošnjačkih bo-

raca BiH je opstala, iako je bila tendencija da se podijeli i istočni dio pripoji Srbiji, a zapadni Hrvatskoj.

Još prije početka agresije, pripadnici MM-pokreta, uspjeli su da se okupe i registruju kao UG "Mladi Muslimani". U toku agresije bili su u situaciji da pomažu borcima Bošnjacima, braniocima BiH, prikupljaju sredstva za naoružanje, osnivaju Koordinacioni odbor muslimanskih institucija i Obnoviteljski sabor Islamske zajednice. Djeluju kroz MDD "Merhamet", kojeg su obnovili još prije agresije, kao i kroz KDM "Preporod" koji su također reaktivirali i registrovali. Na čelu svih ovih institucija su bili pripadnici MM-pokreta.

Po prestanku agresije, posebno su došle do izražaja aktivnosti MM kroz nekoliko sekcija (idejna, humanitarna, za dokumentaciju, za mlade, te ženska) i nekoliko klubova, među kojima se posebno istakao Klub lekara, koji obilaze zabitne krajeve i besplatno pružaju lekarske usluge. Vrlo značajan je i Klub inženjera. Posebno su interesantne razne manifestacije: predavanja, tribine, kvizovi, sportska takmičenja, folklor, razne revije, kursevi stranih jezika i rada na kompjuteru, vjeronauke, pisanje časopisa mladih za mlade "Bljesak", te časopisa "Glas MM".

U novije vrijeme je formiran Muzej genocida, oživljeno Muslimansko društvo "Trezvenost", osnovano udruženje lekara BIMA (Bošnjačka islamska medicinska asocijacija) koje se priprema za uključivanje u svjetsku asocijaciju lekara FIMA.

Aktivnost MM se razgranala osnivanjem više ogranaka u raznim mjestima BiH s tendencijom daljeg širenja.

Sada se održavaju tribine MM po raznim mjestima kako bi se javnost upoznala sa radom, historijatom i ciljevima ovog udruženja, a sve s željom da se animiraju nove mlade snage da nastave borbu za očuvanje bošnjačkog identiteta i države BiH.

Predstoji Skupština u mjesecu julu ove godine kada se u rukovodstvu Udruženja želi zadržati samo 20% starijih članova, radi kontinuiteta, a ostalo će preuzeti srednja i mlada generacija sa učešćem od po 40%.

Pred pripadnike MM-pokreta se u najnovije vrijeme postavljaju sasvim drugačiji zadaci, kao:

- Forsiranje uključivanja mladih, nenatrunjenih komunističkom ideologijom, da što prije zauzmu ključne pozicije u svim oblastima društvenih i političkih aktivnosti, uz potiskivanje bivših članova Komunističke partije.

- Intenzivno obrazovanje uz odgoj, kako kroz obdaništa, škole i fakultete, tako i kroz razne vidove omladinskih sportskih i drugih udruženja.

- Borba za očuvanje jedinstva Bošnjaka razbijanjem nepoželjnih, često vrlo perfidnih, stranih uticaja.

Autor

OSNIVAČ
MLADOMUSLIMANSKOG
POKRETA UBIJEN
PRI SKLANJANJU
OD KOMUNISTA

Esad Karadžović

Esad Karadžović

Porijeklo

Esad Karadžović je rođen 28. novembra 1918. u Sarajevu. Sin je Adema i Šerife rođ. Uzunić. Porodica vuče lozu od Karadžoz Reisa iz Magnise u Anadoliji, koji je 1571. učestvovao u zauzimanju Bara, gdje se nakon toga nastanio njegov sin Jusuf. Esadov djed Murtez ef. Karadžović je bio drugi po redu muftija crnogorskih muslimana. Kad je s turskog preveo neki ilmihal, odlikovao ga je sultan, kao halifa, na prijedlog Šejhul-islama, nazivom Mula od Izmira, te zlatnim okovratnikom i zlatnim širitom oko glave. Njegov sin, a Esadov otac, Adem ef. je u toku I svjetskog rata došao u Sarajevo, gdje je ostao sve do smrti 1981. Bio je veliki prijatelj sarajevskih mesnevihana (prevodilaca i predavača Rumijeve Mesnevijske). Njegov dom je bio pravi rasadnik tesavufske misli. Objavio je više pisanih radova u našoj islamskoj periodici. Tako je Esad rastao u porodici prožetoj islamskom duhovnošću.

Esadova majka je pašinskog porijekla.

Pored sestre Kimete, Esad je po majci imao još polusestru Madžidu i polubrata Mufida. Madžida je bila privrženija Esadu nego Mufidin. Ona je svome sinu dala ime Esadovo, koji nastoji da bude životnih pogleda kao njegov dajdža, pa je i medicinu odabrao i postao ljekar, što nije dajdži bilo suđeno da postigne.

Stanovali su u Sagrdžijama u Sarajevu.

Školovanje

Po završetku osnovne škole, jednu godinu pohađa Gazi Husrevbegovu medresu, a tokom druge godine prelazi u Prvu mušku realnu gimnaziju, gdje je maturirao 1939. Najbolji gimnazijski drugovi su mu bili Husref Bašagić, Emin Granov, Asaf Serdarević i Avdo Sidran. Svi su bili odlični učenici i uvijek su nosili fes na glavi.

Na jesen 1939. odlazi ova družina u Beograd. Esad upisuje studij medicine. Kad je izbio rat, vraća se u Sarajevo u proljeće 1941. Na jesen iste godine odlazi u Zagreb, gdje nastavlja studij. Posljednji ubilježen datum u njegovom indeksu je 8. VIII 1944. Na jesen 1944. on postaje kandidat medicine.

Tokom studija se oženio kolegicom, ali on već nakon petnaest dana biva mobilisan i odlazi na Romaniju, u Sokolac.

Služenje vojnog roka i nestanak

U Sokocu služi kao vojni liječnik pri sanitetskoj službi domobranske vojske. Tu je obolio od trbušnog tifusa, pa je upućen u Sarajevo na liječenje. Nakon oporavka služi u okolini Sarajeva. Pred kraj rata se nastoji povući iz zone koju kontroliše komunistička vojska, pa se u sklopu saniteta pokušava prebaciti u inostranstvo. Esadov bolničar, neki Mandić, pričao je kasnije njegovoj rodbini da su zajedno došli do Murške Sobote u Sloveniji, blizu granice. Kad je Mandić prešao neki most, taj most je srušen avionskim napadom. To je Mandića odvojilo od Esada i ne zna za njegovu dalju sudbinu. Kasnije su kolale priče da se Esad nalazi u Egiptu i da se tamo bavi mladomuslimanskim aktivnostima, ali se nije javljao.

Esadov lik

Esada su krasile najljepše ljudske osobine. Plemenitost njegovog karaktera, lijepi islamski odgoj i svestrana prirodna nadarenost odražavali su se u svim njegovim postupcima i aktivnostima. Bio je milostiv prema starijim, nemoćnim i bolesnim osobama, povjerljiv i principijelan. Za porodicu je bio jako vezan, a naročito je bio blizak sa majkom i sestrama. Od oca je naslijedio energičnost. Volio je sport s željom da bude lijepo razvijen i u dobroj fizičkoj kondiciji. Vrlo duhovit, sa visokorazvijenim estetskim osjećajem, posjedovao je sklonost i dar za književnost, muziku i likovnu umjetnost. Pisao je pjesme (naročito je značajna mladomuslimanska koračnica, koju je komponovao), prozne radove, stručna i idejna predavanja, svirao nekoliko muzičkih instrumenata i lijepo crtao. Imao je izgrađen fini osjećaj za humor, a uz to je znao i lijepo govoriti, čime je plijenio pažnju slušalaca. Bio je široko obrazovan i težio što dubljem i širem saznanju iz svih naučnih oblasti, a poseban interes je pokazivao za religijsku tradiciju. Želio je da ima saznanje o svim religijama. Dok je bio u vojsci, stalno je nosio gramatiku arapskog jezika i čitao je. Smatrao je da je malo jedan fakultet završiti, navodeći primjer katoličkih svećenika, koji su pored teološkog završavali i svjetovne fakultete da bi se što bolje mogli boriti za svoju ideju. Bio je privržen svom narodu i svojoj vjeri. Njegovo duhovno i nacionalno osvješćenje u mladalačkim godinama bilo je iznenađujuće i za njegove najbliže. To se desilo odjednom, poput vulkanske erupcije.

Aktivnosti

U toku II svjetskog rata, u MKD "Trezvenost" u Sarajevu okupljala se muslimanska omladina. Tu je počela da se ispisuje jedna od najsvjetlijih stranica bošnjačke historije. U životnoj dobi koju krase najuzvišeniji mladalački ideali, nekoliko islamski orijentiranih mladića, duhovno probuđenih i nacionalno osviješćenih maturanata školske 1938./39. iz Prve muške realne gimnazije, razmišljalo je i razgovaralo o tome kako da pomognu svom narodu i vrate ga na izvore njegove duhovnosti. To su bili oni, naprijed pomenuti mladići. Upravo u tom krugu i na tom mjestu zaživjela je ideja bošnjačkog mladomuslimanskog pokreta. Esadu i njegovim razrednim kolegama, priključili su se i drugi entuzijasti, pa se krug širio.

Kasnije će se u toku velikih sudskih procesa 1949. kroz zapisnike spominjati Esad Karadžović i Emin Granov kao začetnici i prvi rukovodioci MM-pokreta.

Pokretačka snaga MM-pripadnika izvirala je iz definicije islama, koju je Esad posebno podcrtavao i naglašavao, a to je: "Islam je riješio sve probleme. Islam nije samo religija. To je sistem života."

Esad traži literaturu koja će pomoći izgradnju omladine. On je naročito cijenio knjigu "Čovjek nepoznanica" Čapeka. Ovaj pisac je tvrdio da iza ovog biološkog čovjeka mora da postoji jedan savršeni um, Bog.

Esad je govorio: "Mi treba da budemo na is-pomoći muhadžirima. Ali, nemojte misliti da je to samo naš trenutni zadatak, te da se u tome utopimo. Naš cilj je dalekosežniji i ambiciozniji."

Esad je bio nepokolebljiv u svojim uvjerenjima i neumorno se zalagao za ostvarenje zacrtanih programskih ciljeva i unapređenja rada organizacije. Njegov pristup je bio demokratski, a osnovno oružje snaga argumenata. O tome je često govorio dok je imao ideološke konfrontacije sa komunistički orijentisanim studentima u Gajretovom domu u Beogradu i kasnije u Studentskom domu u Zagrebu. Dokaz demokracije se dokazivao činjenicom da Esadova družina nije komuniste prijavljivala ustaškim vlastima ili GESTAPOU, dok su boravili u Zagrebu.

Esad je govorio kako su komunistički orijentisani studenti stalno pjevali: "Da nam živi, živi rad" i išli na svoje sastanke, a nisu polagali ispite. Ti su Esadu tada prijetili: "Ako mi dođemo na vlast, mi ćemo tebe na komadiće." To je bio razlog da Esad nije htio da bude u Sarajevu kada u njega uđu partizani.

Sa sastanaka MM, koji se pominju u listu "El-Hidaje" navodi se kakva je predavanja držao Esad: "O kvalitetu islamske čistoće", "Međusobni uticaji sistema i naravi", "Majka svih zala", "Snaga i energija Muhameda a.s.", "Problem našeg pada", "Teorija evolucije i islam". Objavljena su između ostalih dva vrlo značajna članka: "Put" i "Čovjeka trebamo". Kasnije je obradio i temu "Zašto ne svinjetinu" i mnoge druge teme, koje su kako tada, za njegova života, tako i puno kasnije, za vrijeme ilegalnog rada, bile osnov za ideološku izgradnju MM-pripadnika. To je on pred odlazak iz Sarajeva ostavio kod Hasana Bibera, kasnijeg prvooptuženog, kao organizatora, i na smrt osuđenog kobne 1949. godine. Sve obrađene teme su po sadržaju nezastarjive i vrlo korisne.

Esad je pomno pratio rad svakog MM-pripadnika, pa ih je podijelio u dvije grupe, A i B-grupu. U A-grupu su određeni najaktivniji. Oni su bili nosioci svih aktivnosti. Držali su predavanja i organizovali aktivnosti na pomaganju muhadžirima, u okviru djelatnosti MDD "Merhamet".

Organizovanim radom A-grupe povećavao se broj pripadnika B-grupe. Iznalazeni su razni načini kako da se zainteresuju mladi da što više rade na vlastitom ideološkom izgrađivanju i da kroz razne aktivnosti snaže pokret MM.

Za izgradnju mladih, najviše predavanja je pripremao upravo Esad. Posebno je insistirao na druženjima. Tako, pored okupljanja na predavanjima u prostorijama Udruženja ilmije "El-Hidaje", prostorijama MDD "Merhamet" i Udruženja zanatlija "Hurijet" ili školi na Bendbaši, posebno zadovoljstvo mladima je bilo i okupljanje u kućama, najčešće u velikom halvatu ili čardaku kuće Nedžiba Šaćirbegovića u ulici Sumbul česma br 2. Tada bi prvo Esad održao predavanje, a onda bi uslijedio zabavni program. Uz svirku i pjesmu, najinteresantnije je bilo recitovanje tzv. "Vrapca", kojim se na šaljiv način obilježavalo propuste nekih od prisutnih. Nezaboravna je i Nedžibova svadba sa Azizom Alajbegović, kada je unatoč protestu nekih komšinica, insistirao da žene i djevojke budu u čardaku, a mladići u halvatu, što je i sprovedeno. Ne treba zaboraviti da on nije dozvoljavao ni rukovanje mladića sa djevojkama. Nastojao je da se i po odjeći razlikujemo od ostalih. Tako je uporno nosio fes na glavi, čak i kad je bio na studiju u Beogradu, u čemu su ga slijedili i drugi MM-stu-

denti. Bio je spreman i da počne da nosi tradicionalnu bošnjačku nošnju, to posebno radi toga što mu je izgledalo besmisleno da klanjači nose pantole koje treba peglati, umjesto čakšira. Veoma interesantni su bili i zajednički iftari, a ramazanom je bilo uvedeno u praksu da se svake večeri teravija klanja u nekoj drugoj džamiji. I bez ramazana, praktikovano je oživljavanje rada pojedinih džamija, dok je bila stalna praksa da se akšam klanja u Buzadžinoj džamiji u Logavinoj ulici, a džuma u Carevoj džamiji.

Pored najrazličitijih aktivnosti u pomaganju muhadžirima (izbavljenim iz četničkog okruženja, smještaj i zbrinjavanje pristiglih u Sarajevo, te ispomoc onima koji se vraćaju u područja odakle su protjerani četnici), forsirana su druženja odlaskom na izlete (na Trebević, Pale, Koran ili Vogošću), pa pored igre fudbala, zajedničko klanjanje na poljani.

Za sve ove vidove okupljanja, Esad je bio glavni inicijator i inspirator. I sva su imala veoma pozitivne odražaje.

Sveusvemu, Esad je bio legendaran i ostaće u historiji Bošnjaka nezaboravan.

Pored napisa o njemu, između ostalih i ovog, mladima će svraćati pozornost naziv ulice u Sarajevu, koja se ranije zvala Fuada Midžića, a sada jedan dio teoma razgranate ulice nosi naziv Ulica Esada Karadžovića.

Da ovaj naš kratki prikaz o Esadu završimo konstatacijom da se on posebno ovjekovječio svojim stavom i vizijom iskazanom kroz Koračnicu Mladih Muslimana, koja glasi:

*Evo smo došli Mladi Muslimani,
Nek' se sad znade po svoj zemlji toj,
Nećemo trpjet' slabosti ni straha,
Mi ćemo skršit' dušmanina svog.*

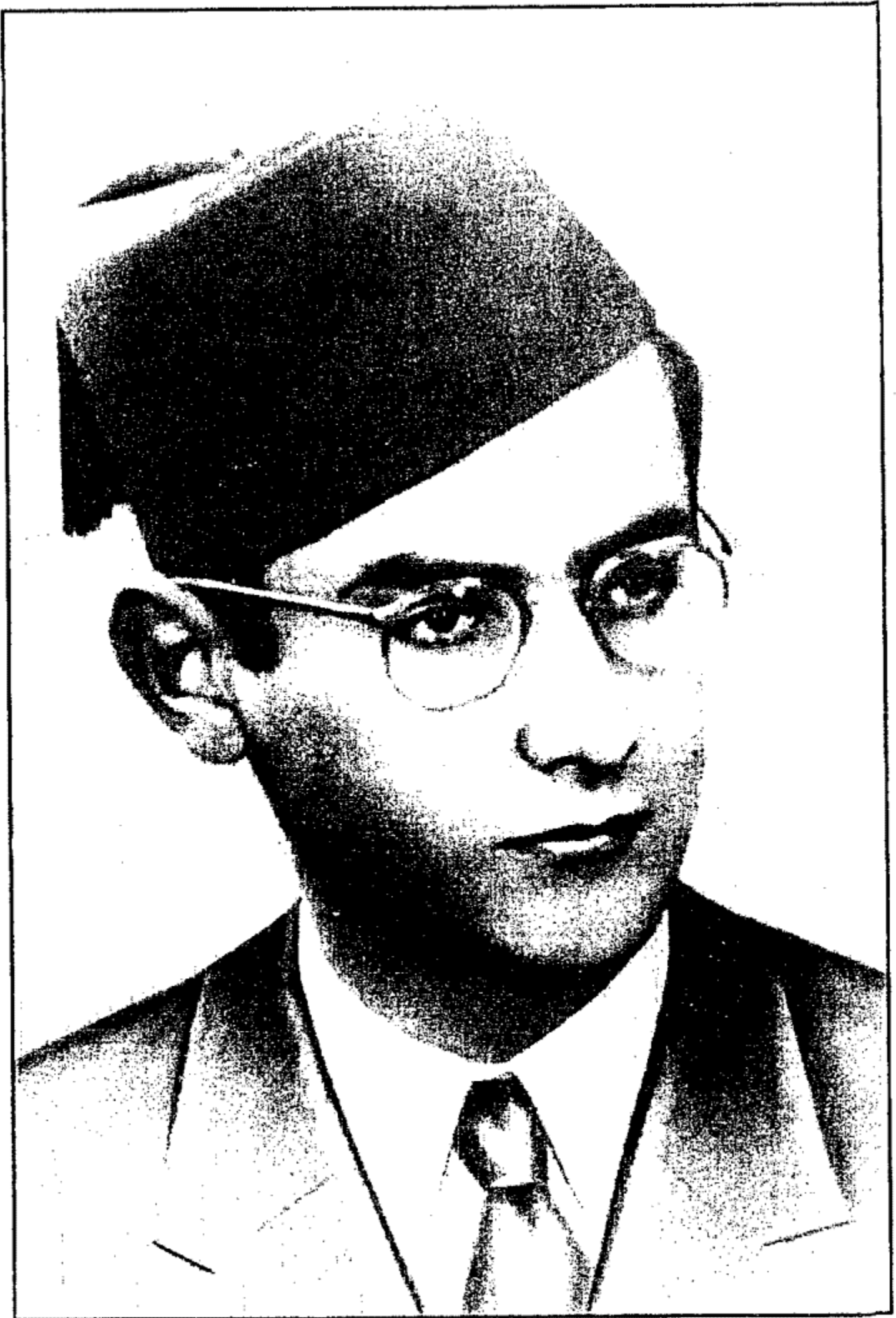
*Zbijeni čvrsto naprijed idemo,
Nošeni snagom islama svog,
Jeka koraka naših se čuje,
Zeleni se bajrak nad nama vije.*

*Allahu ekber svuda se čuje,
Mladež se budi iz mrtvila svog,
Islam će biti što je nekad bio,
Mladi će mjesec opet zasjati.*

Ova Koračnica se recituje na svakom svečanom skupu MM, ali bi nju trebalo da nauče i što češće recituju svi naši mladi. Ona daje nužan podstrek.

Rahmetullahi alejhi!

ZNAČAJNI
MLADOMUSLIMANSKI
PREDSJEDNIK OSUĐEN
NA SMRTI UBIJEN
1945. GODINE

Mustafa Busuladžić

Mustafa Busuladžić

Mustafa Busuladžić, sin Smaila i Emine rođ. Volić, rođen je 1. aprila 1914. u Gorici kod Trebinja, a strijeljan je 29. juna 1945. godine, što znači da je imao svega 31 godinu kada je ubijen. U tom kratkom životu on je ipak izrastao u vrhunskog intelektualca. Po završenoj osnovnoj školi upisao se u medresu u Travniku, gdje je završio tri razreda u Elči Ibrahim-pašinoj Fevziji, a nastavio je školovanje u Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu, gdje je i maturirao. Još kao medresalija objavljivao je izuzetno zrele i kvalitetne radove u "Islamskom svijetu", "Novom Beharu", "Islamskom glasu", "Muslimanskoj svijesti", "Obzoru", "Svijesti", "Kalendaru Islamskog svijeta", "El-Hidaji", "Glasniku VIS-a", "Kalendaru Hrvata", "Večernjoj pošti", "Našoj domovini" i drugim publikacijama. Nakon toga upisao se na Višu islamsku šerijatsko-teološku školu u Sarajevu, gdje je diplomirao 1940. godine. Kao student bio je predsjednik Udruženja studenata. Iza toga proveo je dvije godine u Rimu na postdiplomskom studiju iz orijentalistike. Jedno je vrijeme na radiostanici Rima bio spiker za hrvatski jezik. Tada je bio suradnik italijanskih časopisa "Mondo Arabo" i "Oriente Moderno".

Bio je zaposlen u Sarajevu kao profesor na Šerijatskoj gimnaziji, a honorarno je radio u Ženskoj medresi, Realnoj gimnaziji i Srednjoj tehničkoj školi. U

profesorskoj karijeri pokazao se odličnim pedagogom i metodičarem. Pored prosvjetnog i pedagoškog rada mnogo je pisao i prevodio. Njegov je publicistički rad obiman. Pored orijentalnih (arapskog i turskog) dobro je poznavao njemački, francuski i italijanski jezik. Bio je odličan govornik.

Mustafa Busuladžić jedan je od najvećih ovovjekih boraca za islam i muslimane na ovim prostorima. U svom kratkom životu učinio je za muslimane u Bosni i Hercegovini više od mnogih koji su znatno duže živjeli. Bio je pisac, prevodilac, publicist, kritičar i recenzent, govornik i mislilac, poliglot, a nadalje borac i pregalac za islam, čijem je razvoju na ovom tlu posvetio cio svoj životni vijek.

Dr. Muhamed Hadžijahić (1918.-1986.) rekao je o Busuladžiću sljedeće: "Mene je posebno čudilo njegovo poznavanje jezika. Mustafa je tečno govorio svaki od tih jezika, i zato je moja ocjena da smo izgubili dva velika čovjeka: hadži Mehmed-ef. Handžića i Mustafu Busuladžića. Handžić je učenjak kakav se nije rodio u posljednjih sto godina, vrlo je bio značajan za muslimane Bosne i Hercegovine, no smatram da je Busuladžić još i značajniji zato što je, pored velike učenosti, poznavao i evropske jezike." Prof. Hazim Šabanović oduševljeno je pričao o Mustafi Busuladžiću. "Znao je na njemačkom stranice i stranice Spenglerovih djela napamet. Pisao je lahko, tečno, kristalno jasno i inspirativno." Akademik Hamdija Kreševljaković, kao učenjak, usmjeravao je Busuladžića i mnoge druge u znanstvenom radu, kao i Mehmed-ef. Handžić i drugi profesori.

Mustafa Busuladžić jedan je od najplodnijih pisaca muslimanskog intelektualnog kruga kod nas.

Bio je jedan od rijetkih muslimanskih intelektualaca koji je dobro poznavao filozofiju Istoka i Zapada, a posebno materijalističku filozofiju i marksizam. To su isticali i o tome pisali teoretičari marksizma, konstatirajući da su od muslimanskih intelektualaca dobro poznavali marksizam i materijalističku filozofiju jedino Busuladžić i Husein-ef. Dozo.

Mustafu Busuladžića upoznao sam kao učenik Šerijatke gimnazije u Sarajevu, gdje mi je predavao italijanski jezik. Istovremeno je mojoj sestri i dvjema amidžićnima predavao filozofiju u Ženskoj medresi. Sjećam se kako su one, kao starije od mene, jako cijenile profesora Busuladžića. One su bile iznenađene u kolikoj je mjeri on poznavao svjetske filozofe i učenjake i sebe postavljao u ravnopravan položaj s njima kada je iznosio njihova razmišljanja i postavke. Tako je on, recimo, imao običaj kazati: "Filozof Kant misli tako i tako, a ja mislim ovako." To je tako uvjerljivo obrazlagao da su učenice prihvatale njegove tvrdnje. Ja i moje razredne kolege učili smo italijanski iz ljubavi prema profesoru, jer su nam dolaskom nove vlasti nametnuti njemački i italijanski, pored arapskog i francuskog i, kasnije, turskog jezika.

Busuladžić je bio pravi prijatelj učenika, a ja sam ga osobito cijenio kao čovjeka ne samo širokog obrazovanja nego i primjernog islamskog morala. Dok su se neki profesori - da im ne spominjem imena, jer su kasnije uvidjeli da su bili na pogrešnoj strani - po partijskom zadatku bili ubacili među nas, učenike, kako bi nas ateizirali, dotle se rahmetli Busuladžić svim svojim snagama, a najviše ličnim primjerom, trudio

da nas učini onima koji zavrjeđuju da nose ponosno ime MUSLIMAN.

Svoje poznavanje Mustafe Busuladžića upotpunio sam tek kada sam saznao da se u prostorijama "Merhameta" održavaju zanimljiva predavanja, te da se tamo sastaju Mladi Muslimani. Čim sam za to čuo od sestre, a to je bilo u mjesecu ramazanu 1943. godine, odmah sam shvatio da je moje mjesto tamo. Otišao sam prvo u školu iza "Hurijeta" na Bendbaši, gdje su se svakodnevno okupljali Mladi muslimani. Tamo sam, između ostalih, susreo Munira Gavrankapetanovića i još neke, među kojima i nekolicinu onih koji su kasnije ubijeni. Tada sam saznao da se Mladi muslimani nisu mogli registrirati kao samostalno društvo, pa su ušli u okrilje Udruženja ilmije "El-Hidaje" kao podružnica. Tadašnji predsjednik "El-Hidaje" rahmetli Mehmed-ef. Handžić odredio je za zvaničnog predsjednika podružnice "Mladi muslimani" prvo Kasim-ef. Dobraču, a vrlo brzo iza toga upravo Mustafu Busuladžića.

Ranije smo obilježili 50-godišnjicu misteriozne smrti, poslije operacije slijepog crijeva, našeg najvećeg alima Mehmed-ef. Handžića, koji je prešelio na ahiret u 38. godini života, ličnosti koja se ne rađa ni u svakih sto godina. On je bio onaj hrabri prvopotpisnik poznate Sarajevske rezolucije protiv zločina koji su vršeni nad Židovima, Srbima i Ciganima u II svjetskom ratu.

Mustafa Busuladžić tada je bio jedan od najmlađih članova "El-Hidaje", a po svojim sposobnostima pravi učenik i sljedbenik velikog alima Mehmed-ef. Handžića. Pored svoga širokog obrazovanja, obojica su bili izuzetno hrabri, pravi mudžahidi, kao i

drugi zvanični predsjednici podružnice "Mladi muslimani": Kasim-ef. Dobrača i hfz. Ibrahim Trebinjac. Svi su oni, po potrebi, držali predavanja "Mladim muslimanima", pored predavanja koja su držali glavni organizatori "Mladih muslimana", među kojima su se isticali Esad Karadžović, Emin Granov, Asaf Serdarević i drugi.

Mustafa Busuladžić uvijek je bio spreman da održi predavanje s temom koja zanima mlade. Njegova su predavanja bila ne samo vrlo poučna nego su razvijala i borbeni moral. Ako bi se kad desilo da nemamo predavača za najavljeni termin, moja je dužnost bila da pronađem profesora i da ga obavijestim da nam treba predavač. Obično sam ga nalazio u Ženskoj medresi; sačekao bih odmor, a on, čim me vidi, samo je pitao koja je tema predviđena i dolazio je spreman utemeljeno obraditi potrebnu materiju, sve potkrepljujući činjenicama i islamskim stavovima. Isticao je da se vjerovanje potvrđuje djelima, navodeći obaveze prema sebi, drugima i prema Bogu. Zato nije čudo što su "Mladi muslimani" za vrijeme II svjetskog rata bili nesebični pomagači muhadžira, angažirajući se u dobrotvornom društvu "Merhamet". Tada nije bilo nekih stranih humanitarnih organizacija, nego smo mi prikupljali dobrovoljne priloge u hrani i odjeći i to nosili u izbjegličke logore na Ali-pašinom mostu, Koranu i nekim centrima u gradu. Iako je bila velika opća glad i oskudica, nikada nam ni napamet nije palo da od prikupljenog nešto za sebe zadržimo. Obaveze prema sebi vršili smo samosavlada vanjem i krjeposnim životom. Time se stjecalo Božije zadovoljstvo. Ni u najtežim uvjetima

nije se zanemarivao namaz, ni post, ni druge obaveze prema Allahu, koje su opet propisane za naše dobro.

Čitajući bilo koji članak Mustafe Busuladžića, primijetit ćemo da je svaka tema obrađena vrlo stručno, a stil je lagahan i zanimljiv. Jedan od vrhunskih intelektualaca Zenice, rahmetli akademik Kemal Kapetanović, pitao me svojevremeno ko se u "Takvimu" potpisuje kao Ajnas. To je bio moj prijatelj Ešref Čampara. Hvaleći napise Čampare, rekao mi je da ga podsjećaju na članke Mustafe Busuladžića, jer da od onog doba kada je čitao rasprave Busuladžića nije nailazio na tako lijepe članke, iako je mnogo čitao. Usput rekavši, teško je bilo predložiti Kapetanoviću da nešto pročita a da on to nije već pročitao. To je Kemal koji je stizao da sve vrijedno pročita, a samo iz stručne literature, pričao mi je, bila mu je norma sedamnaest stranica časopisa "Stahl und Eisen" svakog dana. I to je bio jedan od naših nezaboravnih velikana, a, kao što vidimo, i on se napajao člancima Mustafe Busuladžića.

Mustafa Busuladžić cio je svoj život posvetio borbi za napredak muslimana. Pošto su svi muslimani braća, nije mogao a da ne opiše teško stanje muslimana u carskoj Rusiji, koje se još više pogoršalo kad su na vlast došli komunisti. A kakvo je bilo i ostalo stanje muslimana u tom boljševičko-komunističkom kazamatu, to su donekle objelodanili sami jugoslovenski komunisti nakon rezolucije Informbiroa 1948. U najnovije doba dešavanja s Čečenima upotpunosti su razotkrila krajnje surovi, beskrupolozni, zločinački boljševički režim naočigled cijelog svijeta.

Busuladžića, što je predao njegovoj sestri i supruzi kada su došle da obiđu grob."

Sestra i supruga rahmetlije, ne znajući da su već pogubili Mustafu, došle su mu u posjetu i umjesto da im bar to saopće na primjeren način, osoro su ih vratili, baš sudija, izjavivši: "Šta hoćete?! Pognjavili smo ih kao pašcad!" Kad su obilazile grob, čoban im je pričao da je na njegove oči izvršeno strijeljanje, ali vjerovatno to nije tačno, jer je strijeljanje izvršeno noću.

Tako su, eto, postupali oni, koje su neki nazivali oslobodiocima Sarajeva. Neka im Allah plati njihov zločin džehenemskom vatrom, a nama neka rasvijetli razum i ukaže na pravi put. I neka sve nevine žrtve, a posebno rahmetli Mustafu Busuladžića, nagradi najvišim deredžama Dženneta.

Pored mnoštva prijatelja i poštovalaca, ostali su iza Mustafe posebno ožalošćeni supruga Zehra rođ. Šestić i dvoje djece. Njegov sin Muhamed je profesor na Prirodno-matematičkom fakultetu u Sarajevu. Oba unuka (sinovi Muhamedovi) u doba agresije na BiH bili su na prvim borbenim linijama. Jedan unuk nosi djedovo ime Mustafa.

U znak trajnog sjećanja na ovog našeg velikana, na prijedlog Udruženja "Mladi Muslimani", jednom dijelu veoma razgranate ulice Fuada Midžića dat je naziv Ulica Mustafe Busuladžića.

Rahmetullahi alejhi!

Prilog: Knjige, članci i prikazi Mustafe Busuladžića

KNJIGE:

1. Ebu Nasr el-Farabi, Sarajevo, 1934.
2. Jedna sjajna stranica islamske historije, Sarajevo, 1935.
3. Resulović Osman-paša, Sarajevo, 1938.
4. Muslimani u Sovjetskoj Rusiji, Sarajevo, 1943.
5. Problem derogacije u islamskom pravu, Sarajevo, 1944.
6. Prvi prijevodi Kur'ana u svijetu, Sarajevo, 1945.
7. Muhamed a.s.- rukopis neobjavljene knjige, čiji je obim blizu 400 stranica, a nalazi se u Gazi Husrevbegovovoj biblioteci u Sarajevu

ČLANCI MUSTAFE BUSULADŽIĆA OBJAVLJENI U NEKOLIKO ČASOPISA I KALENDARA U SARAJEVU

1. AKTUELNE TEME
2. VAZOVI I PREDAVANJA
3. O LIČNOSTIMA
4. PRIKAZI TUĐIH RADOVA

- AKTUELNE TEME

GLASNIK IVZ

1. Islamsko bratstvo
2. Razmišljanje o Bogu i religiji
3. Islam i socijalizam
4. Putevi spasa
5. Islam i muslimani
6. Kur'an i uporedno proučavanje religije
7. Vaz o radu
8. Muhadžiri i naše dužnosti prema njima
9. Kulturne i političke veze između Islamskog svijeta i Italije
10. Uzroci napretka prvih muslimana
11. Odnos muslimana prema nemuslimanima
12. Trgovačko poslovanje i privređivanje u svjetlu islamskih vjerskih propisa

EL-HIDAJE

13. Zrake islamskog svjetla
14. Harmonija između Muhameda a.s. riječi i djela
15. Dužnosti i njihov smisao u našoj sadašnjici
16. Osjećaj odgovornosti

17. Kult golotinje

18. Naš životni put

NOVI BEHAR

19. Islamska kultura

20. Omladina i život

21. Socijalni duh islama

22. Prvi nosioci islama u istočnoj Evropi

23. Islam i muslimani

24. Utjecaj islamske etike na našu duhovnu izgra-dnju

25. Misli o sudbini naroda i zajednica u povijesti

26. Nekoliko protuvjerskih običaja kod nas

GAJRET

27. Muhamedova a.s. deklaracija o pravima i dužnostima čovjeka

GAJRET-KALENDAR-

28. Islamski socijalizam

OSVIT

29. Muslimani u Sovjetskoj Rusiji

-VAZOVI I SLIČNO

GLASNIK IVZ

1. Post u svjetlu mistične filozofije

2. Dani duhovne renesanse

3. Jedan vaz, Glasnik

4. Jedan hadisi-šerif

5. Razmišljanja u povodu bajrama

6. Problem derogacije u islamskom pravu

EL-HIDAJE

7. Opće prilike u Islamskom svijetu u doba Ibni Halduna (akademija)

8. Predavanje održano prilikom El-Hidajinog mevluda

9. Post kao socijalna ustanova

10. Bajram milosrđa

11. Smisao hidžre

NOVI BEHAR

12. Hercegnovi u doba Osmanlija

13. Muslimani u bokokotorskom džematu

14. Nešto iz Slavne prošlosti islama

15. Islamske biblioteke

OSVIT

16. Hidžret, povijesni značaj i današnji smisao

NARODNA UZDANICA

17. Prvi prijevodi Kur'ana u svijetu i kod nas
POSEBNO IZDANJE MUSLIMANSKE KNJIŽARE

18. Jedna sjajna stranica islamske historije
- O LIČNOSTIMA

GLASNIK IVZ

1. Muhamed Rušdi

2. Akademija u Spomen Imami Azama-Pozdravna riječ
EL-HIDAJE

Guiseppe Gabrieli (in memoriam)

3. Životno djelo Derviša A. Korkuta

4. Handžić kao profesor

NOVI BEHAR

5. Osman Ibni Affan kao halifa i čovjek

6. Ebu Nasr El-Farabi

7. Resulbegovići

8. Gandijev sin Abdulah o islamu

GAJRET

9. Merhum Jusufaga Mursel

GAJRET - KALENDAR -

10. Osman-Paša Resulbegović

NARODNA UZDANICA - KALENDAR -

11. Život i književni rad Muhameda Rušdije

12. Gazalija kao pedagog

NOVI BEHAR

13. Ebu Nasr El-Farabi

PRIKAZI

GLASNIK IVZ

1. Pismo iz Egipta (Jovan Dučić o islamu)

2. Dr. Enver (Pio) Guadagno: Islam i korporativizam (prijevod
sa italijanskog)

3. Dr. Georg Stadtnüler: Bosanski islam - Most Evrope k Is-
lamskom svijetu (prijevod s nje-mačkog)

EL-HIDAJE

4. Goffredo Čudri: La filosofia degli Arabi nel suo fiori (prikaz)

5. Hazim Šabanović: Muhamed a.s. u svjetlu evropske kritike
(prikaz)

6. Abdurahman Čokić: Muslimanski blagadani i kalendar (pri-
kaz)

NARODNA UZDANICA, KALENDAR

7. Arapski historičar Mes'udi o Slavenima

8. Carlyle-ov sud o Muhamedu a.s.

ŠEHIDI UBIJENI
MARTA 1945.

U toku II svjetskog rata osnovne preokupacije Mladih Muslimana su bile ideološka izgradnja i intenzivna sveskolika pomoć muhadžirima kroz aktivnosti MDD "Merhamet".

Muhadžirima se pomagalo vrlo riskantnim izbjavljanjem nejači iz četničkog okruženja, transportovanjem do Sarajeva, zbrinjavanjem raspodjelom u sabirne centre na Alipašinom Mostu, Koranu i nekim objektima u samom gradu: školi na Bendbaši, Sirotištu, džamiji u Hrasnu i po kućama. Djevojke su djecu bez roditelja kupale i oblačile u flanele, a mladići su ih razvodili po kućama.

Neke porodice su primale u svoje kuće po jednu ili više muhadžirskih porodica. Tako je porodica Asafa Serdarevića primila tri muhadžirske porodice iz Rogatice, njih dvanaestero. Njima su dali na raspolaganje cio sprat kuće i mutvak u avliji, a sami su se zbili u jednu sobu i kuhinju u prizemlju.

Poseban problem je predstavljala oskudica u hrani. Premalo je bilo one hrane što se uz odjeću i druge potrepštine prikupljala od građana, pa je bilo nužno nabavljati hranu i van Sarajeva. Tako je jedna ekipa otputovala u Posavinu s ciljem da nabavi žito. U toj ekipi su prvobitno bili od Mladih Muslimana: Ismet Serdarević, Nurudin Gackić, Sakib Nišić i Kemal Kurbegović. Uz "njih su još bili: Safet Softić,

službenik" Merhameta i Mehmed Landžo, Šakir Haliskadić i Alija Misirlija.

Oni su prvo bili u Derventi, pa u Slavonskom Kobašu i uz prvu količinu nabavljenog žita i nešto deka i odjeće, otputovao je ubrzo u Sarajevo Kemal Kurbegović. Ostali su, međutim, prešli u Orašje i tamo nabavili jedanaest vagona žita i još deka i odjeće. Ustaše su tada tražile mito (novac) tvrdeći da nisu pouzdani dokumenti kojima su ovi mladići raspolagali.

U to vrijeme došlo je do sukoba muslimanske milicije i ustaša, pa je u tom njihovom prepucavanju, s jedne i s druge strane Save, jedan metak smrtonosno pogodio Mehmeda Landžu.

Da bi mogli da transportuju nabavljene namirnice, mladići su bili prisiljeni da odu u Sarajevo po dodatne uvjerljivije dokumente. U tom cilju otputovali su u Sarajevo Ismet Serdarević i Šakir Haliskadić. Trebalo im je devet dana da se probiju do Sarajeva, a ostali su ostali u Orašju.

Na nesreću, u toku boravka u Sarajevu, ustaška racija je uhvatila Haliskadića, pa su ga Luburićevi dželati nedužnog ubili. Ismetu Serdareviću je, međutim, nakon višekratnog prekidanja, počela nastava u Srednjoj tehničkoj školi, pa je njegov stariji brat Asaf, koji je već bio završio fakultet i formalno upisao Višu teološku školu u Sarajevu, što ga je štitilo od mobilizacije, odlučio da omogući Ismetu pohađanje škole, pa je sam prikupio potrebne dokumente i otputovao u Orašje. Njemu se tada

pridružio Osman krupalija, također Mladi Musliman.

Bilo je predviđeno da sa Asafom otputuje i Edhem Šahović, potpredsjednik Podružnice MM, ali ga zbog opšte nesigurnosti spriječio stariji brat Rasim.

Asaf je uspio da dobije tražene dokumente od ustaških vlasti.

Žito i ostalo što su nabavili utovareno je u 11 vagona teretnog voza, kojim su i oni, sada njih šest, putovali za Sarajevo.

Nagodili su se nekako s ustašama u Orašju, a u putu su imali još nekoliko kontrola, kako ustaških, tako i njemačkih, s kojima se Asaf lako sporazumijevao. Uspjeli su da se dovezu do Kaknja. Kako je bio prekinut dalji saobraćaj prema Sarajevu, jer je bio srušen most kod Čatića, to se cijela kompozicija vratila do Janjića.

Asaf Serdarević i Alija Misirlija su se bili vratili u Zenicu, radi konsultacija. Uvidjevši težinu situacije, Alija se zadržao i skrio u Zenici, a Asaf se vratio u Janjiće.

Žito, hrana i ostalo je pohranjeno u obližnju džamiju, a nešto razmješteno i po kućama. Nijemci i ustaše su se već bili povukli, a u Janjiće je došla 11. Krajiška brigada partizana, na čelu koje je bio Zdravko Kuljanić, a drugi komandant je bio Sulejman Repovac.

Iako su partizani sasvim jasno vidjeli kome su žito i ostalo namijenjeni, pa su trebali da pomognu da se ono transportuje do Sarajeva, oni su, naprotiv, sve

zaplijenili. Pa i to bi se moglo donekle razumjeti, s obzirom na opštu oskudicu, ali se njihov dalji postupak nikako ne može ni razumjeti, a kamoli opravdati. Oni su ovih pet krasnih mladića, entuzijasta u poma-ganju svome narodu, od kojih ni jedan nije bio vojno lice, niti je služilo u bilo kakvoj formaciji NDH, sproveli do svoje komande u Vitezu i po kratkom pos-tupku, potpuno nevine, bez suda, likvidirali.

U Vitezu su oni bili pritvoreni skupa sa šefom Željezničke stanice Janjići, Žiga Alijom, sa kojim su bili u istoj sobi. Jedne noći, kako je pričao ovaj željezničar koji je igrom slučaja oslobođen, nakon tri mjeseca boravka u Logoru u Kruščici, odveli su ih noću u 23 sata prema rijeci Lašvi. Svjesni šta će se zbiti, oni su prodornim glasovima učili tekbire. Zatim se čuo rafal i nastao je potpuni muk iza toga. Pret-postavlja se da su strijeljani bačeni u Lašvu.

Ovo su bili prvi mladomuslimanski šehidi.

Evo ko su bili ti mladići:

Asaf Serdarević

Asaf Serdarević

Porijeklo

Asaf Serdarević je rođen 1920. godine u Ljubinju. Sin je Mustafe zvanog Mujage i Zibe rođ. Hadžiseli-mović. Imao je tri brata i dvije sestre. To su: Asifa zvana Seka (1923), Ismet zvani Imo (1925), Azijada zvana Zija (1928), Izet zvani Izo (1930) i Nijaz zvani Nijo (1932).

Serdarevići spadaju u jednu od najstarijih porodica u Hercegovini. Jedan ogranak ove porodice, iz kojeg potiče Asaf, jako je polagao pažnju na obrazovanje. Školovali su se najviše u Istanbulu, pa su ih ostali Serdarevići interno nazivali Softići. Od nekih dedeset kadija Serdarevića, najviše je Softića.

Pradjed Asafove majke je bio u tursko doba ajan, tj. prva ličnost u Mostaru, a njegovi sinovi najpoznatiji veleposjednici koji su bili i društveno i politički aktivni.

Porodični običaji i sklonosti

Zbog srpskog okruženja, u cilju samoodržanja, Mujaga je forsirao da se u kući što više čitaju muslimanske junačke pjesme, a Asaf je, kao široko obrazovan činio veliko zadovoljstvo svojoj braći i sestrama ne samo vrlo interesantnim pričama i prepričavanjem romana, nego je i na pristupačan način

objašnjavao pojave iz oblasti astronomije, čime se dolazi do saznanja o postojanju Svemogućeg Stvoritelja svega što postoji. Od oca su i on i njegova braća naslijedili izuzetnu sklonost i sposobnost za likovnu umjetnost. Vrlo impresivni su bili Asafovi crteži, naročito kada je kao student crtao zbirke raznih insekata - činilo se kao da ih žive vidimo i samo što nisu poletjeli s lista. Njegova braća su, pak, imali hobi da crtaju stripove, a Ismet je s puno smisla crtao zgode u toku boravka u robijašnici Zenice. Asaf je crtao i za neke listove i časopise, što mu je osiguravalo izvjestan džeparac. Asaf je imao i vrlo lijep i milozvučan glas, pa je rado pjevušio ili pjevao solo, ali je također bio i učesnik školskih i drugih horova, čak i onih za međunarodnu reprezentaciju. Uz sve Asaf je bio veliki ljubitelj knjige i nenadmašan u intenzivnom učenju, studiju i opštem obrazovanju.

Školovaje

Kao odličan učenik Osnovnu školu je završio u Ljubinju, a Prvu mušku realnu gimnaziju u Sarajevu. Prve dvije godine u Sarajevu proveo je u Gajeretovom konviktu, a sljedeće dvije u kući s ocem. Kad je završio malu maturu, 1935. godine, tada cijela porodica preseljava u Sarajevo. Stanovali su prvo na Abdesthani, a 1939. su preselili u ulicu Zildžić Avdage. Tu je bio Asafov dom do njegove smrti.

Asaf upisuje Agronomiju 1938/39. školske godine u Beogradu. Tamo je bio smješten u Gajretovom konviktu.

U gimnaziji je bio u razredu, za koji je direktor Kondić tvrdio da je najbolji u školi. Asaf je bio među

najtalentovanijim odlikašima. Njih nekoliko su osnivači mladomuslimanskog pokreta. To su, pored njega: Esad Karadžović, Emin Granov i Husref Bašagić. Oni su se našli skupa i na studiju u Beogradu, gdje im se pridružio i neršto mlađi Murtez Dervišević.

Aprila 1941. kada su njemački avioni bez najave rata bombardovali Beograd, Asaf je uspio da se posljednjim vozom uskotračne pruge prebaci iz Beograda u Sarajevo. Iste godine nastavlja studije u Zagrebu. Nije mobilisan, jer mu je tada data prilika da završi studij. Njegovi prijatelji nisu imali tu sreću, pa su mobilisani u domobrane.

Kao student on odlazi na praksu u Austriju na neko poljoprivredno dobro. Već tada on kani i počinje da se priprema da po diplomiranju radi doktorsku disertaciju. Tema bi se odnosila na primjenu patuljastih voćki, kojim je želio da oplemeni Ljubinsko polje kod svog rodnog Ljubinja. Svome bratu Izetu je preporučio da studira šumarstvo u istom cilju. Izet je zaista kasnije studirao i s velikim uspjehom završio Šumarski fakultet u Sarajevu. Ali, sticajem niza nepogodnih okolnosti i pogibije Asafa, ta njihova želja nije ostvarena.

Po završetku studija vratio se u Sarajevo, gdje se krije od racije, a zatim upisuje VIŠT i aktivira se kako kao mladomuslimanski ideolog, tako i u akcijama MDD "Merhamet", te u posljednjoj toj akciji postaje šehid.

Ideološka aktivnost

Uporedo sa učenjem u toku školovanja, kada se najviše družio sa Esadom Karadžovićem i Husre-

fom Bašagićem, Asaf se permanentno ideološki izgrađivao i skupa sa ostalim Mladim Muslimanima pozitivno djelovao na okolinu. Početna sastajanja su imali u Muslimanskom društvu "Trezveñost". Ideološka izgradnja je još više dolazila do izražaja u toku studija, a propagiranje islama po njegovom povratku u Sarajevo.

U podlistku časopisa ilmije "El-Hidaje", koji je predviđen za napise Mladih Muslimana, on piše vrlo seriozno pripremljene i poučne članke. Osim toga, on drži vatrena predavanja u prostorijama "El-Hidaje", u sali MDD "Merhamet", u velikoj sali Društva zanatlija "Hurijet", kao i u prostorijama MM u školi na Bendbaši. Također je bio aktivan i za vrijeme zabavnih programa, uz prigodna predavanja, na kućnim okupljanjima, najčešće u velikom halvatu kuće Nedžiba Šaćirbegovića u ulici Sumbul česma br. 2. Tada se i sviralo i recitovalo šaljive stihove, zvane "Vrabac", koji su se kritički osvrtnali na propuste nekih od prisutnih.

Koliko je Asaf bio uvjerljiv u svojim diskusijama i kako je bio primjerenog vladanja, to je najbolje došlo do izražaja kroz njegov uticaj na braću i sestre. Svi su se oni aktivirali kao pripadnici pokreta MM. Njegova braća, izuzev Nijaza, koji je bio suviše mlad, te i njegova sestra Azijada, kasnije su zbog svojih aktivnosti u doba komunističke vladavine, tj. kada njega više nije bilo među živima, bili, kao zatočnici savjesti, na višegodišnjim robijanjima. Tako je Ismet osuđen na 43, što je po Zakonu svedeno na maksimalnih 20 godina, na poznatom sudskom Sarajevskom procesu

1949. godine, kao petooptuženi, iza četvorice na smrt osuđenih. Azijada i Izet su, pak, dobili maksimalne kazne tzv. DKR-a ("Društveno-korisnog rada"), dok je sestra Asifa bila već udata i van njihove kuće, pa nije dopala zatvora.

Vojni odbranbeni angažman

Pred kraj II svjetskog rata, kad se već naslućivao pad fašizma i kad se naziralo da u našim krajevima po svršetku rata mogu dobiti vlast komunisti, a i zbog toga što su partizani počeli da primaju u svoje redove kolebljive četnike, dok su se četnički ekstremisti još više okomili na muslimanski živalj, koji partizani nisu štitali, to se ukazala potreba odlaska u šumu onih koji će svesrdno štiti muslimanska sela od zlokobnih najezdi četnika. Tako se hafiz Muhamed ef. Pandža, kao aktivista MDD "Merhamet", odlučio da sa ne-sebičnim i pobornim pripadnicima mladomuslimanskog pokreta ode u šumu.

Među omladincima koji su sa hafizom Pandžom krenuli u Trnovo, najstariji i najobrazovaniji je bio upravo Asaf Serdarević. Uz njega se još posebno isticao Vahid Kozarić, kao izuzetno odvažan, principijelan i poduzetan. O tom pohodu postoje pribilješke Ešrefa Čampare, koji je također bio u toj grupi omladinaca.

U to vrijeme bilo je još po selima tzv. Zelenog kadra. Hafiz je sa sovjin pristalicama naišao u planinskim selima na još dvije grupe Muslimana, koji su imali iste ciljeve, ali su bili spremni i na odmazde prema četnicima i srpskom življu, što je u suprotnosti

sa moralnim načelima Muslimana - vjernika. To su bili sljedbenici nekog Kahre i Čebe, pa su se i nazivali Kahrovci i Čebovci.

Na veliko iznenađenje hafizove plemenite družine, četnici su predlagali da se sa njima ujedine u borbi protiv partizana. To je za naše borce bilo potpuno neprihvatljivo. Nasuprot tome, donesena je odluka da se sa partizanima sklopi ugovor o međusobnom nenapadanju. U tom cilju, hafiz Pandža je oformio pregovaračku ekipu, na čijem čelu je bio Asaf Serdarević. Ova ekipa je uspjela da dođe u vezu sa partizanima i da pregovara. Međutim, još veće iznenađenje je predstavljao stav partizana, po kojem: "Ili ćete biti s nama, u našim redovima i pod našom komandom, ili ćemo vas smatrati našim neprijateljima?!" Ovakav stav je, naravno, bio neprihvaljiv za hafizove pregovarače. Uslijedilo je još niz nepovoljnih okolnosti za hafiza i njegove sljedbenike, prije nego se omasovio njihov pokret, pa su se postepeno povlačili prvo mladići, a zatim i hafiz Pandža, i vratili su se u Sarajevo.

Neki od ovih nadobudnih mladića, koji su željeli da se dokažu i na bojnopolju, s oružjem u ruci, nikako nisu mogli da se odvoje od oružja. Tako je, recimo Nedžib Šaćirbegović došao u Sarajevo noću s automatom u ruci i redenicima oko vrata. Pandža i Asaf su bili zatvarani od ustaške vlasti, ali su na intervenciju rukovodstva ilmije pušteni.

Svima iz ove grupe, koji su dočekali komunističku vladavinu, iako se nisu ničim ogriješili, ovaj poduhvat je upisan u težak grijeh, pa su zbog toga oštrije

suđeni na kasnijim montiranim sudskim procesima, naročito 1949. godine, a hfz Pandža je isključivo zbog toga odmah osuđen na višegodišnju robiju, pa je u robijašnici u Zenici dočekao da mu se pridruže i neki mladići iz njegove čete. Među njima nije bio Asaf, jer su ga puno prije pogubili.

Interesantno je pomenuti da je jedan od starijih MM, hodža iz sela Šerići kod Zenice, uspio da se sporazumi s partizanima o međusobnom nenapadanju. Tada je i sam maršal Tito našao zaštitu i smještaj u kući ovog pregovarača Himze Čelenke. Međutim, on i njegovi sljedbenici su kasnije suđeni i po desetak godina provodili u robijašnici zvanoj KPD "Zenica".

Neka je Allahov dž.š. rahmet na sve njih, koji više nisu među živima!

Nurudin Gackić

Nurudin Gackić

Porijeklo

Nurudin Gackić je rođen 1. aprila 1922. u Sarajevu. Sin je Saliha i majke Zehre rođ. Gurda. Oba roditelja su Sarajlije.

Nurudin je najstarije dijete svojih roditelja. Njegov brat Asim (1924) još je jedini živ, a i on je pripadnik pokreta MM. Sestra Munira (1926) je umrla 1984. godine, a najmlađa muniba (1928) podlegla je sa nepune dvije godine.

Otac je umro 13. marta 1941. u 48. godini života, tako da je brigu o porodici preuzeo Nurudin sa nepunih 19 godina. To je bilo nepun mjesec dana prije početka II svjetskog rata kod nas. Ratna situacija je još pogoršala životne prilike. Asim je bio desna ruka Nurudina. Otac nije bio zaposlen, pa porodica nije imala ni njegovu penziju, a majka, kao domaćica, nije privređivala.

Otac je bio redovan posjetilac džamije, a svakog četvrtka je sa sinovima išao u Sinanovu tekiju. To je uticalo na sinove da su zavoljeli svoju vjeru, a takva je bila i njihova sestra Munira.

Školovanje

Osnovno obrazovanje je stekao u Sarajevu u Saburinoj školi, koju je završio 1933. godine. Iza toga se upisuje u tzv. Produžnu školu, koja se nalazila preko puta "Konaka". Ovu školu završava vrlo dobrim uspjehom.

Iako je bio natprosječan učenik po ocjenama, vrlo teško se uspio upisati u Željezničku industrijsku školu u Sarajevu. Kriterij za upis je bio strog, kao za upis u gimnaziju, a i nivo nastave je bio takav da su svršenci sticali solidna znanja i praksu. Ovu četverogodišnju školu završava na samom početku rata 1941. godine i postaje vrstan bravarski zanatlija.

Zaposlenje

Iako je rat već počeo, uspijeva se zaposliti kao kvalifikovani bravar u Željezničkoj radionici. Vrlo brzo je regrutovan u domobrane sa nepunih 20 godina, te biva raspoređen negdje u Slavoniju, gdje ostaje oko šest mjeseci, kada ga majka uspijeva, kao hranitelja, osloboditi dalje vojne službe. Po demobilizaciji se zapošljava u Vojno-tehničkom zavodu u Sarajevu.

Uključivanje u MM-pokret

Čim je saznao za mladomuslimanske aktivnosti u akcijama MDD "Merhamet", odmah se uključio u te aktivnosti. Svesrdno radi na zbrinjavanju muhadžira. U tom cilju odlazi u istočnu Bosnu, obilazeći Višegrad, Foču, Goražde, Rogaticu i još neka sela. Radi na izbavljanju i smještaju, te prikupljanju hrane, odjeće i obuće, kao i na raspodjeli muhadžira po muslimanskim kućama ili sabirnim centrima u Sarajevu i okolini. Svojoj kući je doveo jedno muško dijete od četiri godine, po imenu Jusuf Šehović. Kasnije se ispostavilo da su mu u Sarajevo dopremljeni i majka, brat i sestra, kojima se pridružio.

Kada su Nijemci bombardovali Alipašin Most, kao željeznički važan čvor, tada je napravljen pravi masakr pogađanjem logora u kojem su bili smješteni

muhadžiri. Odmah se tamo našla mladomuslimanska ekipa u kojoj je bio i Nurudin. Ranjene je trebalo transportovati do bolnice, a dijelove raskomadanih tijela sakupljati i pokopavati, te ruševine raščićavati, a preživjelim tražiti drugi smještaj.

Nurudinov brat Asim je završio tokarski zanat kod nekog Steve Grgurova u Bravadžiluku. On je maja 1944. regrutovan u domobransku Posadnu bojnu u Visokom, pa je zbog blizine često dolazio kući u Sarajevo. Kao zantlija, bio je raspoređen na mjesto oružar-puškar i zadužen za opravku pušaka u Skladištu pušaka, gdje je ujedno bio i skladištar. Kad je za ovo saznao Nurudin, zadužio je Asima da svaki put kada dođe u Sarajevo ponese po jednu pušku, kako bi se došlo do oružja potrebnog četi hafiza Pandže. Jednom prilikom je donio i jedan pištolj, koji je bio predao na opravku neki oficir Pinjo iz Travnika. Kad je konstatovano da pištolja nema, ovaj oficir je bio tako razjaren da je Asima žestoko udario po glavi, prijeteci mu da će ga predati Luburiću. Tako je malo falilo da Asim ne bude ubijen. Spasio ga neki drugi oficir, koji je Pinju ukorio za ovako grub postupak. Kad su pitali Asima gdje je pištolj, rekao je da ga je sklonio u neki kofer, a kad je konstatovano da ga tamo nema, Asim je tvrdio da ga je neko ukrao, kako ne bi odao gdje je oružje nosio. Uvidjevši delikatnost situacije, izlaz je našao i on i cijela bojna u tome da su se 8. septembra 1944. pripojili partizanima, jer bi i tako bili mobilisani u jugoslovensku vojsku, ukoliko ne bi bili maltretirani kao bivši domobrani.

Nurudin je nastojao da što više radi u dobrotvornim akcijama, pa da bi i u radno vrijeme mogao da bude od pomoći, on je jednom, kao inače

zdrav, dobio bolovanje zbog povrede ruke, koju je sam izazvao, pa je sa zavojem na šaci učestvovao u razmještanju muhadžira. On je, naime, majzlom rasjekao kožu između palca i kažiprsta na desnoj ruci.

U ranije pomenutoj akciji nabavke živežnih potrepština u Posavini, on je, kako se vidi iz jednog pisma Nišića Sakiba, bio otišao u Zagreb po propusnicu, dok je Sakib dolazio u Sarajevo prije Ismeta Serdarevića i Šaćira Haliskadića. U povratku su se, na već opisani način, našli u Vitezu, gdje su likvidirani.

Asim je zadnji put vidio Nurudina 6. septembra 1944.

Ideološka izgradnja

Iako jako angažovan na zbrinjavanju muhadžira, on je veliku pažnju posvećivao vlastitoj ideološkoj izgradnji. Skoro redovno je posjećivao mladomuslimanska predavanja, tribine i kućna druženja, kako u kući Nedžiba Šaćirbegovića, tako i u iznajmljenoj sobi u Faletićima. U Faletićima je ova družina slušala vijesti iz Londona, pomoću amaterskog radio-prijemnika.

Na ova druženja je Nurudin vodio i brata Asima.

Uticaj na porodicu

Nurudin je, po smrti oca, sasvim ozbiljno shvatio svoju odgovornost kako hranitelja, tako i odgajatelja svoga brata i sestre. U odnosu na brata i sestru bio je jako strog, iako je brat bio samo dvije godine mlađi, a fizički su djelovali kao blizanci. Najviše se brinuo da se očuva čestitost, pa je budno pratio s kime se sestra druži, a brata je štedio, dok su još bili sasvim mladi, u izlaganjima opasnostima u koje je u tim burnim vre-

menima sam često upadao. Kao da je predosjećao kako će život završiti, pa je računao da brat preuzme brigu o majci i sestri.

Nurudinove osobine i sklonosti

Nurudin i njegov brat su bili fizički razvijeni i jaki, pa su se mnogi bojali pri prijateljskom igranju nogometa na izletima da budu u ekipi nasuprot ekipe u kojoj su oni bili. Bježalo se od udaraca noge nekog od njih, jer su ti udarci bili tako jaki da je lopta letila od jednog do drugog gola.

Nurudin je jako volio planinariti, pa je sa ostalima išao na izlete, najčešće na Koran i u Faletiće, i obilazio je susjedne planine.

Pored fizičke razvijenosti, Nurudina je krasio izuzetno lijep i milozvučan glas, ali, kad treba, i vrlo prodoran. Prijateljima je ostao u sjećanju po tome, što kad je on ezan učio u Buzadžinoj džamiji, gdje su se Mladi Muslimani redovno okupljali na akšam-namazu, tada se ezan s munare čuo do pola Sarajeva. On je i u svojoj mahalskoj džamiji išao na sabah, pa je prije ezana učio salavate, koji su u toj jutarnjoj tišini još dalje odzvanjali.

Milina je bilo slušati Nurudina i kad pjeva. Kad je on pjevao, tada ga je Zaim Imamović pratio na harmonici. Tek kasnije je počeo pjevati i Zaim, te postao jedan od naših najboljih pjevača sevdalinki.

* * *

*Neka je rahmet Allahov na ovog velikog i nesebičnog
islamskog borca!*

Sakib Nišić

Sakib Nišić

Porijeklo

Sakib Nišić je rođen 23. 11. 1925. u Sarajevu. Sin je Saliha, zemljoradnika, i majke Aiše rođ. Jabučar, domaćice. Živio je u Sarajevu na Hridu, gdje su imali veliki posjed, sa roditeljima i braćom Akifom (1929) i Halidom (1931) i sestrama Subhijom (1923), Senijom (1927), Sabahetom (1933) i Fatimom (1935), te amidžom Safetom.

Otac i amidža Hamid su bili zaposleni u Banovini. Otpustili su Saliha s tvrdnjom da ne mogu biti zaposlena dva brata skupa, pa se Salih bio prisiljen baviti zemljoradnjom.

Djed Muharemaga Nišić je bio veleposjednik, a Muhamed Jabučar poznati kazandžija. Tradicionalno su obje ove porodice bile vjerničke.

Samo najstarija sestra, kao boležljiva, nije školovana, dok su ostali ili školovani ili učili zanat. Troje je pohađalo medresu i jedno Šerijatsku gimanziju.

Školovanje

Sakib je bio odličan učenik Gazi Husrevbegove medrese u Sarajevu. Kad je stradao bio je pred kraj školske godine osmog razreda. U rodu su ga zvali "odlični". Neobično je bio nadaren. Posebno je lijepo učio Kur'an. Imao je krasan mekam i sasvim korektan jasan izgovor, te milozvučan glas. Njegov profesor kiraeta, hfz. Džemaludin ef. Hadžijahić, cijenio je njega kao najboljeg učača među svim učenicima.

To je bilo u tolikoj mjeri izraženo da mu je on povjerio mihrab, tj. da ga u njegovu odsustvu zamjenjuje kao imam u Begovoj džamiji.

Njegovi pričaju da su primjećivali kako uči Kur'an i spavajući - u snu. Ali nije imao običaj da pjeva. Vrstan je bio kaligraf i pričao je da se u toj umjetnosti takmičio sa Ešrefom Kovačevićem.

Bio je veliki ljubitelj knjige, a hobi mu je bilo planinarenje, pa je s knjigom u ruci rado išao na izlete.

Kad su ga pitali šta bi volio da studira, on je govorio da bi najviše volio da završi medicinu. Na to ga je, vjerovatno, navodila podsvijest da bude što bolji propagator islama, jer su glavni osnivači i pobornici mladomuslimanskog pokreta bili studenti medicine (Esad Karđozović i Tarik Muftić).

Ideološka aktivnost

Pored pozitivnog uticaja na braću i sestre, on je održavao kerepeticije za učenike medrese, jer je nastava često prekidana. To je činio i do kasno noću, iako je bio uveden redarstveni sat, iza kojeg je bilo zabranjeno kretanje, a česte su bile racije. Svaki susret sa učenicima bio je istovremeno i njihova ideološka izgradnja.

Sakib je vrlo rado organizovao vrlo uspješne mevlude. Od 1943. je aktivni član mladomuslimanskog pokreta. Čak i u vrijeme njegovog kobnog boravka u Orašju, kad je bio u akciji MDD "Merhamet" nabavljajući namirnice za muhadžire, on je skupa sa ostalima vršio ideološki uticaj na Muslimane, pa je i tamo priredio veoma posjećen mevlud.

Redovan je bio posjetilac i učesnik na mladomuslimanskim predavanjima i tribinama.

Dobrotvorne akcije

Pored vrlo interesantnih informacija, koje smo dobili od Sakibove sestre Senije, dobili smo na uvid nekoliko vrlo značajnih dokumenata od njegove sestre Fatime. Dva dokumenta se odnose na odlazak u istočnu Bosnu radi ispomoći muhadžirima - povratnicima, a tri su (dva pisma i jedna dopisnica) koje je Sakib pisao ukućanima iz Orašja, gdje je boravio sa ostalima radi nabavke namirnica za muhadžire.

A. Boravak u istočnoj Bosni

Za odlazak bilo gdje van Sarajeva moralo se dobiti propusnicu od ustaških vlasti.

Evo sadržaja jedne propusnice koju je dobio Sakib za odlazak u istočnu Bosnu:

Propusnica

Za Nišić Sakiba i M. Mujezinovića iz Sarajeva, pripadnika radne čete društva "MERHAMET", koji se upućuju u kotareve: Rogatica, Višegrad, Čajniče, Foča i Goražde radi materijalne i moralne pomoći izbjeglicama ovih krajeva, kao i radi obrade zemljišta.

Propusnica vrijedi od 3. srpnja do 30. kolovoza 1943. godine uz osobnu iskaznicu za kretanje na području navedenih kotareva.

Umoljavaju se upravne oblasti, a domobranskim se zapovijeda da imenovanim izlaze u susret.

ZAPOVJEDNIŠTVO
III DOMOBRANSKOG ZBORA
Glavnostožerni odjel

Glst. br. 888

U Sarajevu, dne 3. srpnja 1943.

P.N.Z.

Pračelnik bojnik
(Hasandedić)

vlastoručni potpis

Prilikom jednog ranijeg boravka u Čajniču, u vremenu od 24. maja do 10. juna 1943. Sakib je vodio dnevnik. Iz tog dnevnika se vidi da je ekipa iz Sarajeva uz pomoć 28 mladića - mještana za tih osamnaest dana, unatoč kišnom vremenu, svakodnevno bila u akciji, prilikom čega su obavljali sljedeće poslove:

- Odlagali neeksplodiranu topovsku i drugu municiju;
- Razmotavali koturove bodljikave žice, pa ogradili mezarluk i očistili ga;
- Ugradili prozore i učvrstili vrata na dvije džamije;
- Čistili džamiju i prali džamijske ćilime;
- Čistili harem džamije i popravili šadrvan,
- Rasporedili se po kvartovima, pa evidentirali koje i u kojoj mjeri su kuće i poslovne zgrade oštećene, te šta nedostaje,
- Jedan vakufski vrt prekopali, posijali krompir i bodljikavom žicom ogradili;
- Vršili popis neobrađenog zemljišta u gradu i okolini (vrtove, bašče, vakufske posjede i dr.)

B. Nabavka namirnica u Posavini

Kad su njemački vojnici zaposjeli zgradu Gazi Husrevbegove medrese u Sarajevu, onemogućeno je održavanje nastave, pa Sakib početkom februara 1945. odlazi među prvima u Orašje radi nabavke namirnica za muhadžire. On je prije Ismeta Serdarevića i Šakira Haliskadića dolazio u Sarajevo po dodatne propusnice. Na putu su mu promrzla stopala i teško je hodao. Majka mu je pokušala pepelom i sni-

jegom ublažiti bolove, ali ni za desetak dana pri tom zadnjem boravku u Sarajevu nije uspio ozdraviti.

Ukućani i komšije su ga ubjeđivali i molili da se ne vraća u Orašje, ali je on, nakon prikupljanja propusnica, tješeci ih da će se brzo vratiti, otputovao tvrdeći da od njegovog povratka u Orašje zavisi bezbjedan povratak ostalih koji su tamo ostali, a i mogućnost dovoženja nabavljenih namirnica.

Uspio se sretno vratiti u Orašje i u svojoj dopisnici od 27. februara 1945. tješi svoje ukućane da mu je neka mještanka oblozima rakije i sirćeta izliječila promrzla stopala, te da se ne brinu. U toj dopisnici navodi kako su nabavili nekoliko vagona kukuruza, pšenice, graha, brašna, luka i ostalog. Zatim kaže kako su tamo već 13 dana. Vijesti slušaju preko krugovala na baterije, jer u Orašju nema struje. Čekaju na odobrenje generala Gustovića, koji je u Vinkovcima, bez čije se dozvole ne može ništa izvesti. Tamo je otišao Osman Krupalija, a Nurudin Gackić je sa Safetom Softićem u Osijeku, dok ih on čeka u Orašju. Tu je, veli, i Mehmed Selak sa svojim drugom, koji nabavljaju namirnice za sirotište na Vratniku.

Iz Sakibovog pisma od 27. februara 1945. iz Orašja se razaznaje sljedeće:

- Već je 21 dan kako smo na putu;
- Ovamo su došli Asaf Serdarević i moj školski kolega Alija Misirlija;
- Žali se što mu ukućani nisu poslali pismo po ovoj dvojici, a on je njima pisao već pet puta;

- Kaže da se ne treba da brinu, pa dodaje: "Strpljen, spašen!"
- Na mevludu je bilo mnoštvo svijeta;
- Nurudin je u Zagrebu da produži otpremnicu.
U pismu od 5. marta 1945. Sakib navodi sljedeće:
- Na putu smo već 27. dan, a u Orašju 24 dana;
- Stanje je kao u mirno doba, dućani su puni svega,
- Došli su i neki predstavnici Sarajevske aprovizacije, pa iz svog magazina kane transportovati u Sarajevo 28 vagona prokljalog kukuruza;
- Partizani su dolazili samo dva puta po dva dana, kako su pričali Orašnjani. Nisu puno opljačkali;
- Tamo su Bosanski planinci (Zeleni kadar), koji su složni i spremni jedan za drugog poginuti, a dobro su organizovani;
- Orašnjani su humani i ponosni, osobito omladina. Nisu kockari niti pijanice, a drže se oružja. Vrlo su pristupačni, društveni i vaspitani.
- Nurudin je ponovno u Zagrebu, da bi od njih dobili odobrenje za transport, a Osman i Safet su otišli u Osijek da nabave vreće za žito.

*Neke priče nakon stradanja Sakiba
i njegovih vjernih saputnika*

Alija Misirlija je pričao da je on iskočio iz voza prije nego što je voz zaustavljen, te da se vratio u Zenicu gdje se krio. To je savjetovao i Sakibu, ali se Sakib nije želio odvajati od ostalih, niti dozvoliti da propadnu nabavljene namirnice.

Tako je sa ostalima stradao čestiti Sakib sa svojih 19 godina boreći se za boljitak svoga naroda.

Roditelji su sumnjali u sve priče. Majka je do smrti vjerovala da je Sakib živ, jer joj je neki hodža, nakon klanjanja istihare, tvrdio da će joj se sin javiti iz daljine.

Rahmetullahi alejhi!

Osam Krupalija

Osman Krupalija

Porijeklo

Osman Krupalija je rođen 15. 08. 1922. u Sarajevu. Sin je Zejnila i majke Sejde, rođ. Brutus. Od petero djece, Osman je bio drugi po starini, iza sestre Fatime, a ispred braće Džemaludina, Muhameda i Hazima.

Osmanov otac je završio Gazi Husrevbegovu medresu u Sarajevu, a bio je upisao i Šerijatsko-sudačku školu u Sarajevu, koju nije završio. Svo vrijeme je radio u Rijasetu Islamske zajednice u Sarajevu.

Djed Osman po kojem je i dobio ime, također je završio Gazi Husrevbegovu medresu i bio je hodža u selu Dujmovići, opština Trnovo. Bio je izrazito krupan čovjek i po nekim kazivanjima mogao je skočiti sa sofe na sofu ispred ulaza u Begovu džamiju. Navodno, to je tu negdje i zapisano.

Po ovome se vidi da je ovo tradicionalna porodica, koja nije bila vjernička samo za sebe, nego da su njihovi domaćini bili odgajatelji drugih u duhu islama.

Njegov brat Džemaludin je pohađao Šerijatsku gimnaziju u Sarajevu.

Školovanje

Slijedeći primjer svoga oca i djeda i Osman je završio Gazi Husrevbegovu medresu. Bio je školski kolega sa Sakibom Nišićem, sa kojim je tragično izgubio svoj mladenački život.

Dvije godine je obavljao praksu u Selu Godinja u podnožju Bjelašnice, gdje je klanjao jaciju i teraviju. Ljetno ferije je provodio kod djeda u Dujmovićima. I tada bi mu bila davana mogućnost da imami, što je on sa velikim zadovoljstvom prihvatao.

Neke Osmanove osobine

- Bio je veliki knjigoljubac i rijetko ga se moglo vidjeti bez knjige u ruci;
- Sklonost propagiranju islama;
- Kao pojava djelovao je vrlo smireno, a iz njega je zračila plemenitost;
- Imao je vrlo lijepe crte lica, a i inače je bio vrlo zgodan;
- Bio je omiljen i rado viđen u društvu;
- Važnost školovanja i moralnog ponašanja je posebno isticao;
- Kao vrlo komunikativan vrlo uspješno se približavao mladim, a zaokupljao je i pažnju starijih.

Mladomuslimanska aktivnost

Osman je, kao i njegov kolega Sakib Nišić, aktivan član MM kao srednjoškolac od 1943. godine. Prije svega, uticao je pozitivno na učenike Gazi Husrevbegove medrese.

Pored vlastite izgradnje, on učestvuje kako na svim predavanjima, tribinama i drugim MM-okupljanjima, tako i u humanitarnim aktivnostima kroz djelovanje MDD "Merhamet".

Aktivni je učesnik zbrinjavanja muhadžira i bio je na radnim akcijama sa ostalima u Istočnoj Bosni. To je opisano u izvještajima Sakiba. Uz to, on radi na izbavljanju i smještaju muhadžira, a kao posljednja i

najvažnija je bila već opisana akcija nabavke namirnica iz Posavine u kojoj je život izgubio i postao šehid.

Sakib Nišić u svom pismu iz Orašja navodi kako je Osman dobio jedan od najdelikatnijih zadataka, a to je da dobiju odobrenje od ustaškog generala Gustovića, koji je u Vinkovcima, bez čije se dozvole ne može ništa izvesti. To je bilo februara 1945.

Za vrijeme ferija, kao učenik, on na džamijskim sofama, u vremenu od akšama do jacie, zaokuplja pažnju omladine, kojoj govori o islamu.

Priznanje društva

Da bi se sačuvala uspomena na djelo ovog ne-sebičnog i plemenitog mladog čovjeka, porodica je sugerisala Komisiji Opštine Centar u Sarajevu, koja radi na preimenovanju ulica na području ove opštine, da jednoj ulici da naziv po imenu i prezimenu ovog šehida. Prijedlog je prihvaćen, pa je ulica Ružice Velicki (MZ Hrastovi II) preimenovana u ulicu Osmana Krupalije.

Na ovaj način, društvena zajednica je odala priznanje rahmetliji, a ublažila tugu njegovih prijatelja i rodbine. Njegovi prijatelji su izgubili velikog saborca.

Naziv ulice će zainteresovati mlade da saznaju ko je bio taj veliki borac za islam i dobrobit Muslimana. On je jedan od preteča ovoga što danas imamo, tj. svoju državu Bosnu i Hercegovinu, u kojoj će Bošnjaci biti svoji na svome.

Porodična tregedija

Osmanov brat Džemaludin, rođen 15. 01. 1925. u Sarajevu, završio je malu maturu i kasnije Trgovačku

školu. Njemu se činilo da je u ratnim uslovima nedovoljna ideološka borba i ispomoć muhadžirima, nego da se treba uključiti u vojne formacije, kako bi se moglo braniti i štititi naš narod od četničkih zlotvora. Tako se on 1943. dobrovoljno javlja u Handžar diviziju. Međutim, kada su krajem 1943. Nijemci odlučili da ovu diviziju pošalju na Istočni front, jedna grupa ovih dobro naoružanih momaka dezertira. Neke od njihovih vođa su Nijemci strijeljali zbog pobune. Za ostalima je bila potjera do Sarajeva. Džemaludin uspijeva da se sakrije.

Po završetku rata biva mobilisan u JNA i raspoređen u Novi Sad. On i odavde dezertira i pokušava bijeg u Austriju, ali ga KNOJ hvata u Mariboru i vraća u Novi Sad, gdje na Vojnom sudu biva osuđen na 15 godina zatvora, od čega 12 godina provodi u robijašnici Požarevac (Zabela).

Otac Zejnil nakon saznanja da mu je Osman ubijen, a Džemaludin osuđen na 15 godina, preselio je na ahiret i ukopan na mezarju Hambina Carina u Sarajevu. I ostali su svi pomrli, tako da je od ove porodice ostao samo Džemaludinov sin Zejnil, koji je dobio ime po svome djedu.

* * *

Neka je rahmet Allahov na sve umrle članove ove porodice.

ŠEHIDI UHAPŠENI
PRI POKUŠAJU BJEKSTVA
U INOSTRANSTVO,
SPROVEDENI U SARAJEVO I
NAKON ISLJEĐENJA
U CENTRALNOM ZATVORU
UBIJENI BEZ SUDA

Već nakon masovnih hapšenja u Hercegovini, Omer Stupac i Ismet Serdarević, koji su bili u vrhovnom rukovodstvu MM, pokušali su oktobra 1948. da se sklone bjekstvom u inostranstvo. Željeli su da iz Pule, preko Italije, dođu u Tursku. U tome su spriječeni, uhapšeni i osuđeni na po sedam mjeseci zatvora.

Iako ovaj pokušaj bjekstva nije uspio, smatrano je da je bolje biti suđen zbog pokušaja bjekstva, nego kao mladomuslimanski rukovodilac. Iz tog razloga su i drugi MM rukovodioci počeli razmišljati o iznalaženju mogućnosti bjekstva u inostranstvo.

Tako, februara 1949. Fikret Pločo susreće u Sarajevu svoga rođaka Šalaka Salku, koji je došao službeno iz Brčkog. Kako se nisu odavno vidjeli, pričao je Salko kako je služio vojsku u Majdanpeku na granici Rumunije. Tamo se upoznao sa nekom porodicom iz Gostivara iz Makedonije, koja se tu nastanila. Iz te porodice oženio se Zarijom Veapović. Na upit kako Salko nije pokušao preći rumunsku granicu, ovaj mu odgovara kako su se neki rođaci njegove žene prebacili preko Grčke u Tursku, te da nisu tamo zadovoljni zbog jezične barijere i drugih problema, pa on i ne razmišlja o odlasku u inostranstvo. Kad se Fikret zainteresovao kako su ti ženini rođaci prešli granicu, rečeno mu je kako to lahko izvode neki Albanci iz Makedonije.

O ovom razgovoru sa Salkom, Fikret je upoznao Hasana Bibera, kao svog rukovodioca. Hasan je smatrao da bi bilo korisno izvidjeti, pa po potrebi koristiti, mogućnost prelaska granice. Fikret je uzeo obavezu da na tome poradi. Tako je prvo otišao u Brčko, pa s pismom Zarije na albanskom jeziku, kao Salkin rođak ode u selo Čegra kod Gostivara u kuću hadži Selima u kojoj je Zarija odrasla. U spontanom razgovoru domaćin je spomenuo kako ima petero djece od kojih mu je jedan sin u inostranstvu, koji je pobjegao početkom 1949. godine. Ovo je bila zgodna prilika da se Fikret zainteresuje kako je taj sin prešao granicu. Ovaj mu odgovara da je on u grupi od petnaest lica prebačen negdje kod Bitolja, bez opasnosti.

Iz razgovora se moglo razaznati da je hadži Selim nezadovoljan komunističkom vladavinom, pa mu je Fikret povjerio da postoji organizacija MM u BiH, zamolivši ga da im pomogne ako bude potrebe za prelazak granice prema Grčkoj. Fikret mu je čak predložio da dođe u Sarajevo, te da uspostavi vezu sa MM. Ovaj je to obećao i Fikret je oputovao u Sarajevo i o svemu obavijestio Hasana.

Marta mjeseca 1949. hadži Selim je došao u Sarajevo i preko Fikreta stupio u vezu sa Hasanom. Nakon ovog, Hasan je zadužio Fikreta da održava vezu sa hadži Selimom, i da ga povremeno posjećuje.

Kad je uhapšeno rukovodstvo MM u Sarajevu, na čelu sa Hasanom Biberom, Fikret je na brzinu oformio novu rukovodnu grupu, a sam je oputovao u Zagreb da se dogovori sa zagrebačkom grupom šta da se radi. Tamo se susreće sa Tarikom Muftićem, koji je po hapšenju Ismeta Serdarevića bio iz zagrebačke grupe član centralnog rukovodstva. U zagrebačkoj

grupi su još bili Dževad Ćurčić, Sulejman Ćamdžić i Asim Ćamdžić. Nakon vijećanja odluče da Fikret ponovo ode u Makedoniju, te da utvrdi mogućnost prelaska granice.

Dolaskom u Makedoniju, hadži Selim ga upućuje na nekog Naima Taki čijeg brata je gostioničar Sulejman Ruždi u Bitolju prebacio u jednoj grupi u Grčku. Ruždi je rekao Fikretu da on prebacuje grupe, a ne pojedince, jer je to sigurnije, te da je on prebacio dvanaest grupa prije par mjeseci. Također je rekao da se sada sprema na bjekstvo jedna grupa makedonskih Albanaca, te da im se može pridružiti. Ruždi je tvrdio da je prelaz preko granice bezbjeđan.

Fikret se iz Bitolja vraća u Zagreb i obavještava zagrebačku grupu o dogovorima sa Ruždijem.

Donesena je odluka da ne ide sam Fikret, nego da sa njim krene, kao stariji, Asim Ćamdžić, a da ih prati Asimov rođak Sulejman Ćamdžić. Tako je i učinjeno. Otputovali su istim vozom, ali u različitim vagonima. Fikret je pronašao Ruždija u njegovom restoranu. Rečeno mu je da se negdje snađu za prenoćište, a da se sutradan sastanu navečer pred Hotelom MAKEDONIJA. Našli su se u ugovoreno vrijeme. Ruždi ih je obavijestio da je već tu vodič za prebacivanje, te da odmah sa njim krenu. Vodič ih je čekao u parku kod Željezničke stanice, gdje ih je predao Ruždi. Nakon 10-15 minuta hoda uhvatili su ih organi UDB i vezane ih doveli prvo u Gradsko odjeljenje UDB-e u Bitolju, a zatim sproveli u Centralni zatvor u Sarajevo. U Bitolju im je bio isljednik Blaže Žerevski, a zapisničar Vera Otamova.

Pošto je po prvom dogovoru trebalo da krenu dan kasnije u 10 sati, Sulejman Čamdžić je uzaludno čekao da vidi da li će se sastati. Kako se oni nisu pojavili, vidjelo se da nešto nije uredu, pa se Sulejman vratio u Zagreb.

Godine su prolazile a da niko nije znao za njihovu sudbinu. Pretpostavljano je da su ubijeni na granici. Tek po izlasku nekih mladomuslimana koji su bili administrativno kažnjeni na tzv. "društveno-korisni rad" (DKR), saznalo se da su Asim i Fikret dovedeni u Centralni zatvor. Naime, Mustafa Klico i Besim Škaljić, koji su kao MM-članovi sprovedeni iz Ljubljane u Centralni zatvor u Sarajevo, u ćeliji, gdje su bili smješteni, vidjeli su na zidu krvlju ispisana imena ovih dvojice šehida. Uz to je pisalo arapskim pismom "Eš-šubānūl muslimīn". A sve je potvrđeno tek nedavno kad se došlo do zapisnika sa isljeđenja. Ko zna kakvim su torturama izlagani ovi plemeniti mladići, koji su bez sudske presude ubijeni?! Na ovakve zločine su bili spremni samo bezdušni komunisti.

Evo ko su bila ta dva nedužna mladića:

Asim Čamdžić

Asim Čamdžić

Porijeklo

Asim Čamdžić je rođen 20. marta 1920. u selu Junuzovići kod Žepča. Sin je Ibrahima i Dževahire (Džehve). Imao je braću Ramiza i Saliha i sestru Rasemu.

Otac mu je bio imam u Zavidovićima, a i brat Ramiz. Amidžić Edhem je bio glavni imam u Doboju.

Iz ovog se vidi da je ova porodica puno pažnje polagala islamskom obrazovanju, pa je Asim išao još dalje.

Školovanje

Osnovnu četverogodišnju školu Asim je završio u Zavidovićima, a osmogodišnju Gazi Husrevbegovu medresu u Sarajevu završava 1941. godine. Na Višoj islamskoj šerijatsko-teološkoj školi je odslušao šest semestara, a kad je upisao sedmi semestar, na vlast su 1945. došli komunisti, koji ukidaju VIŠT. Odmah biva mobilisan, ali se kao vojnik upisuje na Pravni fakultet u Sarajevu, a zatim prelazi u Zagreb. Kad je već pripremao diplomski rad, počela su masovna hapšenja pripadnika pokreta "Mladi Muslimani" 1949. godine. Zato se on odlučuje na sudbonosni bijeg u inostanstvo, ali u tome ne uspijeva.

Bio je odličan učenik i student, a po prirodi vrlo inteligentan i marljiv.

Kad su se komunisti pokušali infiltrirati u Medresu 1936, upravo na 400-godišnjicu ove škole, i kada su te iste godine pokrenuli štrajk u školi s ciljem

razbijanja njenog postojanja, Asim Čamdžić je već tada bio sa onim učenicima koji su se suprostavili toj ateističkoj nakani.

Asimov lik

Asim stasava i dobiva svoju pravu fizionomiju u burnom vremenu, kad je bila potrebna ideološka borba protiv fašizma i nadolazećeg komunizma. On je plav čovjek, povišok, tankovijast, ali vrlo žilav i vitalan; govorljiv i dobroćudan; veseo i uvijek raspoložen, sklon pristojnoj šali. U njega nije bilo tužnih dana. Neka posebna energija je njega pokretala tako da nije nikad bio besposlen. On nije imao potrebu da se odmara ili opušta, nego je stalno bio u pokretu. Bio je skroman i voljan pomoći drugima, posebno u nevolji. Rado je prihvaćan kako od mladih, tako i od starijih ljudi. Bio je posebno nadaren da s lakoćom svoje misli stavlja na papir. Duševno čist i dobroćudan - kako misli tako i piše. Njegov duboki iman se prelijeva u duše ljudi sa kojima kontaktira. Govori neusiljeno, uvjerljivo i razumljivim narodnim jezikom.

Društvene aktivnosti

A. Organizacione

Pored navedene konfrontacije sa komunistima još kao učenik Medrese, on ideološki utiče na učenike i piše poučne napise. To više dolazi do izražaja kad je bio student VIŠT-a. Neki njegovi stariji kolege, koji su kasnije postali sveučilišni profesori, znali su reći: "Asim je meni bio učitelj".

Sa ovakvim predispozicijama sam po sebi je djelovao kao pristalica MM-pokreta.

Mladi Muslimani su napravili sporazum sa Udruženjem ilmije "El-Hidaje". Ovaj sporazum su u

ime El-Hidaje potpisali Mehmed ef. Handžić i Kasim ef. Dobrača, a u ime MM Tarik Muftić i Husref Bešagić. Tu su bili prisutni još Esad Karadžović, Emir Granov, Alija Izetbegović i Nedžib Šaćirbegović, kao i neki, koji ranije nisu bili ozvaničeni kao pripadnici MM, ali je sa njima kontaktirano, kao sa zainteresovanim za djelatnosti koje vrše Mladi Muslimani. Malo je bilo učenika Medrese, a još manje studenata Više islamske šerijatsko-teološke škole. Među studentima su bili najzainteresovaniji Asim Čamdžić i Omer Mašević, nerazdvojni prijatelji, koji su prisustvovali potpisivanju sporazuma s željom da se i sami uključe u Podružnicu MM.

Konstituirajuća sjednica Omladinske podružnice MM održana je 5. maja 1943. Tada je izabran i Glavni odbor u sastavu:

- predsjednik - Kasim ef. Dobrača
- potpredsjednik - Edhem Šahović
- dva sekretara - Asim Čamdžić i Nedžib Šaćirbegović
- blagajnik - Abdulah Šuko
- bibliotekar - Omer Mašović
- odbornici bez funkcije: Hasan Bajraktarević, Salih Lončarević, Džemal Muhasilović i Fuad Sendić, te
- zamjenici odbornika: Safet Sinanović, Kasim Mašić, Smail Hadžimuratović, Alija Izetbegović, Mehmed Mujezinović, Mahmut Jarebica i Halid Kajtaz

Odmah je određeno da će nekoliko zadnjih lista časopisa "El-Hidaje", kao podlistak, biti na raspolaganju članovima MM.

Asim Čamdžić, kao sekretar, angažovao se u raznim oblastima djelatnosti MM. Tako je bio među najaktivnijim u pisanju članaka za podlistak MM u časopisu "El-Hidaje".

Kao najefektniji i najsadržajniji mogu se smatrati njegova dva članka:

- Izvještaji o osnutku i radu "Mladih Muslimana", omladinske sekcije "El-Hidaje" i

Osobine "Mladog Muslimana"

Moto prvog članka je: "Život jednog naroda biće onakav, velik i slavan ili žalostan i sraman, kako ga stvori omladina", a drugog: "Vještina napredovanja se sastoji u tome da dobro činimo što razumijemo, a da pored toga ne mislimo na slavu".

Reprint ova dva članka je napravljen i u najnovije doba, u vremenu agresije na BiH. Misli iznešene u njima su vizionarske i nezastarjive, te mogu da budu smjernice svakom mladom čovjeku.

Pisao je i pjesme, ali je razvijao i druge vrste aktivnosti. Tako on, u toku II svjetskog rata, osniva ogranke MM, prije svega u svom rodnom mjestu Zavidovićima, gdje se također prihvatio dužnosti sekretara, a zatim još u Žepču, Maglaju, Nemili, Doboju i Visokom. Svagdje je pri osnivanju, a i kasnije držao vrlo zapažena predavanja.

Puno kasnije, za vrijeme komunističke vladavine, on je pripadao intelektualno najjačoj grupi MM. To je bila grupa studenata u Zagrebu. Glavni zadatak te grupe je bio upravo pisanje članaka u ilegalnom listu MM "Mudžahid".

B. Humanitarne

U aktivnostima vršenim u organizaciji MDD "Merhamet" na pomaganju muhadžirima, Asim je bio neumoran. Pored prihvatanja i zbrinjavanja muhadžira u Sarajevu, od posebnog značaja su njegovi odlasci u istočnu Bosnu.

Njegovo vizionarstvo se osjetilo kad je vidio šta sve može donijeti II svjetski rat, pa on 1. februara

1941. saziva, a 20. februara 1941. osniva u Butmiru Zemljoradničku kreditnu zadrugu.

Njegov najveći obolje u pomaganju izbjeglicama, naročito onima koji se vraćaju u istočnu Bosnu na terene iz kojih su bili protjerani četnici. On je u tom cilju više puta u toku II svjetskog rata boravio tamo u raznim mjestima. On ne samo da je bio njeaktivniji u akcijama koje su tu sprovedene, nego je on o svakom boravku pisao vrlo temeljite izvještaje, koji su mogli i druge da ponukaju da slično rade.

Vrlo je interesantan, recimo, njegov izvještaj iz Foče, pisan 22. juna 1943, a odnosi se na period njegovog boravka tamo od 1. do 15. juna. Korisno bi ga bilo objaviti u cjelosti, a ukratko se sastoji iz četiri dijela:

- Rad oko obrade zemlje

Tu je dobavljao sjeme, angažovao od vojske konje za oranje, organizovao oranje i sisanje.

- Rad na obnovi vjerskog i moralnog života

Obilazeći kuće i kafane ustanovio je da je njihov vjerski i moralni život na niskom stupnju. Tu se nastanio seoski živalj, dok su se građani raselili po raznim mjestima. Izvršavanje vjerskih dužnosti je skoro nikakvo. Zato je odmah počeo sa klanjanjem u Carevoj džamiji, gdje je imamio.

Puno je bilo nemorala, pa je upućivao djevojke na solidno ponašanje. Opasnost je prijetila od vojnika, pa se sukobljavao i sa vojnom komandom.

Veza i posredstvo između naroda i vlasti

Upozorava da u vlasti ima puno pljačkaša i sabotera. Sukobljavao se sa onima koji neće da pomognu napaćenom narodu. Uz to, Asim je pravio molbe i žalbe i isposlovaio potpore kod općine i kotara u novcu za najsiromašnije, itd.

Informativni rad

Vodio je evidenciju o broju muslimana koje su četnici silom pokrstili, prijeteci im da će ih u suprotnom poklati. Zatim je obavještavao o zvjerstvima četnika, koji su ljude palili, odsijecali im uši, nos, ruke, oči živim vadili, žene i djevojke silovali pa razapinjali, gulili kožu ljudima. Navodio je broj i nazive popaljenih sela. Radno sposobnih je 90% izginulo, a i ostalih 40-50%. Upozorava u koja sela se žitelji ne smiju vratiti. Talijani su se ponašali isto kao i četnici. Čak i Vražija divizija je ostavila vrlo loš utisak, jer su i oni pokušali da napastuju djevojke. Puno je djece u srpskim kućama, gdje nose i srpska imena. Svu ovu djecu treba izbaviti i u neke domove smjestiti.

Hapšenje i istraga

Pratilac Asima i Fikreta, Sulejman Čamdžić, kaže da je prije njihovog rastanka Fikret bio veseo, jer je vjerovao da će uspješno preći granicu, a Asim, kao stariji, bio je jako zabrinut.

Nemamo podatke o njegovim isljeđivanjima, ali sasvim sigurno je isto tretiran kao Fikret, kome su dušu cijedili da govori o svim svojim aktivnostima u organizaciji MM.

Asimova intima

Veliki prijatelji Asimovi, koji su također studirali pravo u Zagrebu, bili su Omer Mašović i Bekir Sadak. Njih dvojica su završili pravo i bili vrsni pravnici. Sadak, porijeklom Turčin iz Makedonije, oženio se mladomuslimankom Enisom Karabeg, koja je također studirala u Zagrebu, pa su i otišli u Tursku, gdje je on radio u Orijentalnom institutu u Istanbulu, a ona bila profesor francuskog na njihovim školama. Asim je, opet, upoznao sestru Omerovu, Nadžiju, još dok su bili u Sarajevu. Došlo je i do

zaruka i do tužnog rastanka. Iako se Nadža kasnije za drugoga udala i djecu izrodila, uz puno razumijevanje svoga muža, koji je također umro, nikada nije skinula prsten sa Asimovim inicijalima, jer je on za nju ostao nezaboravna grandiozna ličnost.

Javna sjećanja na Asima

Jedan rođak Asimov, Husein Muratović, koji živi u Asimovim rodnim Zavidovićima i koji je predsjednik SDA u ovom mjestu sve od njegovog osnivanja, isposlovao je da se jednoj najborbenijoj brigadi u Zavidovićima da naziv Brigada "Asim Čamdžić". Ovim, pravim mudžahidima, treba zahvaliti što su uz ostale hrabre borce uspjeli osloboditi vrlo važnu kotu na Vozući. Tu su četnici strašno potučeni po ciči zimi, gdje se je bilo teško probijati kroz duboki snijeg.

Ovi su se brigadiri kasnije interesovali da saznaju više detalja o liku čovjeka po čijem imenu je dobila naziv njihove brigada.

Pošto sam u to vrijeme bio službeno u Zenici, išao sam im u dva navrata i o Asimu pričao nešto slično kao što navodim u ovom napisu. Oni su tek onda postali prezadovoljni nazivom svoje brigade.

Puno kasnije, na prijedlog Udruženja "Mladi Muslimani" dat je naziv po njemu jednom djelu ulice u Sarajevu, koja je ranije nosila naziv Fuada Midžića.

Nadajmo se da će se mladi pitati ko je bio Asim Čamdžić, te da će nastojati da budu požrtvovni za svoj narod kao što je on bio, pa makar i rizikujući da dožive sličnu sudbinu, nadajući se obećanoj Allahovoj dž. š. nagradi.

* * *

Rahmetullahi alejhi!

Fikret Pločo

Fikret Pločo

Porijeklo

Fikret Pločo je rođen 23. aprila 1929. u Sarajevu. Sin je Šerifa i Almase rođ. Šetić.

Majka Fikretova je rodila jedanaestero djece. Ta djeca su vrlo rano umirala, tako da su odrasla samo tri sina: Abdulah, zvani Hamdo (1924), Šefkija (1927) i, kao najmlađi, Fikret (1929).

Ploče su bile siromašna ali vrlo pobožna porodica. Djed je bio jedan od svakodnevnih učača hatme Gazi Husrevbegu u Begovoj džamiji. U tome ga je 1917. naslijedio Šerifaga, a ovoga je trebalo u tome da naslijedi Fikret.

Na Fikreta su imali velik uticaj starija braća, tako da je on već sa nepunih 14 godina (1943) pristupio pokretu "Mladi Muslimani".

Profil i sudbina Fikretove braće

Hamdo je završio Šerijatsku gimnaziju u Sarajevu. U ratnom košmaru je izbjegavao služenje vojske, ali je pred kraj II svjetskog rata pristupio pokretu hafiza Muhameda Pandže. Kao antikomunista nije želio da u Sarajevu dočeka ulazak partizana. Zato se dao u bjekstvo. Porodica je obaviještena da je viđen u Beču, ali se nikad nije javio. Pošto je poznato da su u to doba neke grupe izbjeglica vraćane i predavane partizanima, pretpostavlja se da je i on na taj način likvidiran.

Šefkija je kao pripadnik pokreta MM hapšen u prvoj grupi, marta 1946, kojoj je bio na čelu Alija Izetbegović. Bili su zatvoreni u Osman-pašinoj vojarni, koja se u to doba zvala Kasarna "Maršal Tito" u kojoj je bio smješten Vojni sud i zatvor. Kao vrlo mlad, Šefkija je određen za redara, pa je kao takav imao uvida o onima koji su nestajali. Strijeljali su ih u dvorištu, a njihovim lješevima su popunjavali zaostale rupe od bombi na Alipašinom Mostu.

Tada su, kao što je poznato, osuđeni: Nedžib Šaćirbegović na 4, Alija Izetbegović na 3, Ešref Čampara na 2, a Aziza Šaćirbegović, Fahro Uzunović i Murtez Dervišević na po jednu godinu strogog zatvora. Na sudu je tada oslobođen jedino Šefkija Pločo, dok je od optužbe protiv Esada Puškića odustao javni tužilac. Glavni provokator ove grupe je bio Muhamed Muftić, koji se po zadatku infiltrirao među Mlade Muslimane.

Kad su počela masovna hapšenja MM-pripadnika 1949. godine, Fikret je bio u bjekstvu a Šefkija je uhapšen. Nakon strašnih maltretiranja, kojima su ga izlagala tri isljednika (Risto Đurović, Salem Hasečić i još jedan), administrativno je kažnjen na tzv. "društveno-korisni rad" (DKR), pa je na raznim radilištima šesnaest mjeseci vršio teške fizičke poslove.

Šefkija je ostao kao jedini sin kod roditelja. Kad su ga u ponoć povelili u zatvor, roditelji su istrčali i za njima povikali: "Ostavite nam bar tog jednog sina!" Ali se ovi nisu na to osvrtni što ostavljaju same neopskrbljene roditelje. U toj situaciji se Šerifaga pomirio sa podvorničkim poslom u ŠIPAD-u. Uvijek je djecu savjetovao da uče, te da budu bolji od njega.

Taj se savjet duboko urezao Šefkiji u sjećanje, pa je uspio da mu i njegova djeca, sin i kćerka, odu još dalje i od njega, te su završili fakultete.

Šefkija je završio šest razreda Prve muške realne gimnazije, a zatim je, da bi što prije došao do hljeba, prešao u Srednju tehničku školu, građevinski smjer. Pred maturu je uhapšen. Po povratku iz zatvora je uspio da maturira. Da bi se oslobodio daljih neprijatnosti u Sarajevu, on se zapošljava na nekom gradilištu u Foči. Tek kasnije je završio prvi stepen Građevinskog fakulteta u Zagrebu.

Sada je zaposlen u Islamskoj zajednici i vrši nadzor nad svim građevinskim radovima objekata Islamske zajednice, među ostalima, nadzirao je i restauraciju Begove džamije. Društvo su mu stari znanci, pripadnici MM-pokreta.

Školovanje

Fikret se školovao u Sarajevu. Pored četverogodišnje osnovne škole, završio je četiri razreda Šerijatske gimnazije (do njenog ukidanja dolaskom komunista na vlast) i četiri viša razreda u Prvoj muškoj realnoj gimnaziji. Zatim je završio smjer lingvistike (strane jezike) na Višoj pedagoškoj školi, a onda upisao pravo. Ubijen je kao student, ne uspijevši ni da završi fakultet.

Neke Fikretove osobine

Pored dubokog vjerskog ubjeđenja, resile su ga moralne osobine. Kao najmlađi kod roditelja, bio je ljubimac u porodici, ali on to nije koristio, jer nije bio razmažen, nego, naprotiv, izuzetno pažljiv kako prema roditeljima tako i prema starijoj braći. Bio je

blage naravi i vrlo prijazan u društvu. Nadasve, bio je vrlo radin, volio knjigu i sagorijevao je u želji da drugima pomogne, da bude koristan član svoje zajednice. Nije se odlikovao fizičkom jačinom, čak je bio nježnog zdravlja, ali je bio vrlo pokretan i veoma komunikativan. Uz sve to, u vrijeme ilegalne aktivnosti, kao pripadnik MM-pokreta, je bio izuzetno disciplinovan i konspirativan.

Mladomuslimanska aktivnost

Fikret je sa nepunih 14 godina, 1943. godine, pristupio organizaciji MM. On već kao učenik Šerijatske gimnazije uviđa negativnosti nadolazećeg napastnog komunizma, jer su se perfidni komunisti infiltrirali među učenike u toku II svjetskog rata, da baš u ovoj školi tupe oštricu vjerskih osjećanja učenika, te da starije među njima vrbuju za odlazak u partizane. On se tada organizovano bori, skupa sa još nekoliko nas mladomuslimana, protiv najezde ovih ateista, ili, pravilnije rečeno, antiteista. U ovoj borbi, među nama je najstariji bio Halid Kajtaz.

Dolaskom komunista na vlast, nismo smatrali da će oni postati tako ogorčeni naši neprijatelji. Puno se govorilo o slobodi, jer se, eto, suzbio fašizam. Smatrali smo da se možemo i dalje slobodno sastajati, družiti i zajednički ideološki izgrađivati. Pored našeg masovnog redovnog okupljanja petkom u haremu Careve džamije, gdje bismo se družili prije i iza džume namaza, kada bi i zasijedali na sofama, najčešće naše okupljanje je bilo upravo u kući i u bašči porodice Pločo. Oni su stanovali u Mandrinoj ulici br. 22. Tamo nas je najviše privlačila ogromna biblioteka braće Pločo, a za prijateljevanje velika

bašča, u hladovini i sa lijepim pogledom na Sarajevo. Tamo nas je najviše okupljao Murtez Dervišević, koji je kao profesionalni pedagog, a ideološki čvrst, znao da okupi pažnju nas mladih. Ova druženja su učvršćivala Fikreta, kao i ostale mlade, da ustraje na sirati mustekimu (pravom putu). Od ovog vremena on naglo izrasta u velikog pregaoca i ideološkog borca i sa svojih 19 godina postaje član najužeg mladomuslimanskog tzv. Vrhovnog vodstva.

Ilegalni rad

Pod istragom u Bitolju 17. maja 1949, Fikret navodi da ga je neki Mehmed Pirić, koji je studirao veterinu u Ljubljani, uključio u ilegalni rad MM-pokreta mjeseca maja 1948, te da se sa njim sastajao po parkovima ili u ljetnoj kafani Pod hrastovima. On ga je instruirao iz matematike, a ujedno mu davao da čita knjige opšteobrazovnog karaktera, kao: "Proljetne oluje" dr Tihomira Toha, "Bez svrhe" Osmana Nuri Hadžića, "Alah je velik" Esad - bija i dr.

Sa ovim Pirićem je, navodno, imao vezu do kraja mjeseca oktobra 1948, kad je ovaj otišao u Ljubljanu, a njega predao na vezu Hasanu Biberu.

Iz zapisnika o isljeđenju u Sarajevu 31. jula 1949, kad su već bila pri kraju isljeđenja za Sarajevski sudski proces, pritisnut činjenicama, Fikret daje drugačije izjave. Isljeđenja se nastavljaju s prekidima od 4. do 31. augusta 1949, dakle i u toku suđenja onima koji su na smrt osuđeni, a njega i Asima Čamdžića i ne izvode na sud.

Treba naglasiti da su ih udbaši morali osposobiti da mogu doći u sudnicu, jer su bili jezovito iscrpljeni nakon groznih maltretiranja. Zato su ih otpitali da se bar malo oporave, a izvodili su ih i da prošetaju u dvorištu zatvora. I pored toga, na sud su svi izašli blijedi i ispijeni, a kod Omera Stupca je jedna ruka visila usahla. Kako li su tek izgledali Fikret i Asim, koje nisu mogli ni izvesti na sud.

Pored svih optužbi s povodom ili bez povoda, puno ranije je, kako priča njegov brat Šefkija, procurila i čaršijom kolala insinuacija da se Fikret spremao da ubije "reisa" Kemuru zbog izlaganja torturama Omera Kovača, koji je podlegao pod istragom. To je, kako veli Šefkija, toliko bezvezna podvala iz više razloga. Prvo, on i ne zna baratati s oružjem, niti je taj tip da bi znao nešto tako izvesti. Drugo, kotirao je u vodstvu stranke tako visoko, da se nikako ne bi iz opštih interesa izlagao takvom riziku.

Stvarne aktivnosti Fikretove su bile takve da bi mogle da posluže kao primjer svakom mladom vjerniku muslimanu.

Zahvaljući njegovoj sposobnosti komuniciranja s drugima, on je među onima koji su u MM-pokret uključili najviše novih pristalica i koji su formirali više grupa, sa kojima su u početku sami rukovodili, a zatim ih predavali drugima, ili među njima odabirali one koji će tim grupama rukovoditi.

On je polovinom 1948. isplivao u Vrhovno vodstvo u kojem je ostao sve do hapšenja. Bio je posebno zadužen za istočnu Bosnu i Sarajevo.

Posljednje Vrhovno vodstvo su činili: Hasan Biber, Halid Kajtaž, Nusret Fazlibegović i Fikret Pločo.

U istočnoj Bosni je formirao po više grupa u sljedećim srezovima: Rogatici, Foči, Višegradu i Goraždu. On se time ne zadovoljava, nego razvija aktivnosti i u drugim srezovima: Brčkom, Bijeljini i Donjem Vakufu. Uz sve to koordinira sa više grupa u Sarajevu.

Kada su pohapšeni početkom aprila 1949. svi iz Vrhovnog vodstva osim Fikreta Ploče, on je odmah samoinicijativno 14. aprila 1949. formirao novo rukovodstvo MM u sastavu:

- Hilmija Muftić, student medicine u Sarajevu,
- Osman Dobrača, student agronomije,
- Idriz Resić, student Više pedagoške škole i
- Esad Kojić, učenik Gazi Husrevbegove medrese

Sa ovom grupom je održao samo jedan sastanak, navodeći im da on odlazi da obavijesti zagrebačku grupu o hapšenjima, te da izvidi da li bi se sa njima mogla održavati veza, a ako ne, da oni rade samoinicijativno. Za sebe je rekao da jako puno zna i da ga mnogi znaju, te da je prisiljen da bježi u inostranstvo. Prije toga obišao je još više grupa, obavještavajući ih da će se sa njima povezati neko iz novog rukovodstva. Došao je i na sastanak moje grupe, jer je mojom grupom rukovodio Halid Kajtaž iz Vrhovnog vodstva, koji je uhapšen 11. maja 1949. On je našu grupu pripremao za buduće ideologe.

Na rastanku, pred odlazak u Zagreb, rekao je da niko ne zna koliko je jak dok ne dođe u šake UDB-e,

pa će on pokušati da izbjegne iskušenje, jer ne bi želio da iko zbog njega strada. Sudbina je htjela da se ova njegova nakana i bjekstvo ne ostvari i da prođe upravo kroz one muke koje je najavio javni tužilac Krzić kada je rekao: "Hoćete u dženet, ali ćete prije toga proći kod nas kroz stotinu džehenema!"

* * *

Tješiti nas može jedino činjenica da se ništa ne dešava bez Allahova dž.š. određenja, ali i da šehide, kao odabrane Allahove dž.š. miljenike, čeka sasvim sigurno velika nagrada na ahiretu.

Mladim, našim potomcima, ostaće za sjećanje na šehida Fikreta Ploču, pored pisanih materijala, još i naziv jednog ogranka bivše ulice Fuada Midžića. U Sarajevu, koja je sada po njemu nazvana ulica Fikreta Ploče.

Rahmetullahi alejhi!

NAJMLAĐI
MLADOMUSLIMASNKI
ŠEHID UBIJEN POD
ISTRAGOM KOBNE
1949. GODINE

Omer Kovač

Omer Kovač

Porijeklo

Omer Kovač, zvani Omica, rođen je 1932. u Godijenu kod Foče. Sin je Omera i Fatime.

Otac mu je bio domar u Gazi Husrevbegovoj medresi u Sarajevu.

Školovanje

Omer je bio učenik četvrtog razreda Gazi Husrevbegove medrese u Sarajevu. Ova škola je internatskog tipa, tako da je tu i stanovao. Prostorija zvanične "Narodne omladine", gdje su se učenici družili i održavali sastanke, nalazila se u dvorišnoj zgradi, zvanoj Kuršumlija, u Saračima, preko puta Begove džamije.

Mladomuslimanska aktivnost

Organizacija MM je imala jako uporište u Gazi Husrevbegovoj medresi, najviše zahvaljujući nastavniku Halidu Kajtazu, koji je bio član Vrhovnog vodstva MM. U samoj Medresi rukovodnu su grupu činili: Esad Kojić, Ferid Čičkušić i Mehmed Alibegović. U aktivnosti MM su uključivani bolji i agilniji učenici, pa je 1949. godine u ovoj školi iz viših razreda bilo angažovano oko 40 članova.

Predsjednik rukovodne grupe Esad Kojić je ujedno bio i predsjednik "Narodne omladine" za ovu školu. On je i u sekretarijat omladine uključio većinu

članova MM, tako da su oni najviše sastanaka održavali upravo u Kuršumliji.

Kad je Vrhovno vodstvo MM donijelo odluku da je svaki član dužan da u potpunosti savlada gradivo koje su imale ranije škole, prije dolaska komunista na vlast, kao predmet vjeronauke predviđen za učenike viših razreda srednjih škola, tada su učenici viših razreda Medrese, članovi MM, zaduživani da se uključe u grupe koje su djelovale van Medrese, te da članovima tih grupa budu kao nekakvi instruktori u islamskoj ideološkoj izgradnji. Među onima kojima je to bilo dato u zadatak, bio je i Omer Kovač. Međutim, kako učenicima Medrese, s obzirom da je internatskog tipa, nisu bili dozvoljeni izlasci bez pismene dozvole, to je Esad Kojić, kao predsjednik "Narodne omladine" imao ovlaštenje da daje izlaznice, pa je to pravo uveliko koristio i omogućavao svojim članovima MM da učestvuju u radu vanjskih MM-grupa.

Ko su članovi MM u školi, to je znala samo pomenuta rukovodna grupa. Ostali su bili podijeljeni u grupe od 3-5 članova. Iz konspirativnih razloga, svaka od ovih grupa nije imala uvid koje još grupe postoje, niti ko je sve u Medresi član MM.

Pored održavanja sastanaka i prerađivanja materijala dobivenih iz Vrhovnog vodstva, ovdje su ti pisani materijali i umnožavani na šapirografu. Školsko rukovodstvo MM je pravilo takve rasporede sastanaka i umnožavanja materijala da iz konspirativnih razloga ne dođe do kolizije, te da dvije MM-grupe održavaju istovremno sastanke u istoj prostoriji.

Sve te aktivnosti su se normalno i vrlo uspješno odvijale, dok nije za direktora Medrese postavljen početkom 1949. Sulejman Kemura.

Posebna Omicina zaduženja

Omici nije bila dovoljna samo ideološka izgradnja, niti samo na tom planu pomaganje drugima, nego je nastojao da se uključi i u druge vidove mladomuslimanskih aktivnosti. Tu njegovu naklonost, a i marljivost i pouzdanost, uočili su njegovi pretpostavljeni. Tako je došlo do toga da su mu povjeravani i vrlo delikatni i rizični zadaci. Naime, u vrijeme kad je u komunističkom bloku došlo do raskida, nakon objave Razolucije INFORMBIROA, 1948. godine, očekivalo se da bi moglo doći do ratnog sukoba između SSSR-a i SFRJ-a. Tada je, nakon izvjesnih razmimoilaženja u prognozama šta se može desiti ako do tog sukoba dođe, prevladalo mišljenje da tu situaciju ne bi smjeli dočekati goloruki ne samo članovi MM, nego i općenito Muslimani u ovom dijelu Balkana. Zato je odlučeno da se počne prikupljati vatreno, a i izrađivati hladno oružje za odbranu. Uz to, trebalo je savlađivati borilačke vještine, te završavati kurseve hitne pomoći, polagati vozačke ispite i dr. Prikupljeno oružje je trebalo raspoređivati i deponovati na sigurna mjesta.

Pored obaveznog pohađanja kurseva i polaganja ispita, Omica je učestvovao u nekoliko akcija:

- Od oca je saznao, po povratku u Sarajevo sa ljetnih ferija, da se u podrumu Medrese nalaze zakopane neke puške. To je iznio na prvom sastanku, pa je odmah odlučeno da se te puške izvade i prenesu na sigurnije mjesto. Poslove vezane za prikupljanje oružja Nusret Fazlibegović iz Vrhovnog vodstva je

povjerio Hilmiji Muftiću, kojemu je dat na vezu i raspolaganje Omer Kovač. Zato je Omer o tome izvijestio Hilmu. Odmah se Hilmo sa grupom, u kojoj su pored njega i Omice bili još Duvnjak i Velija Frljak, uputio noću u Medresu. Omer i Velija su iz podruma iskopali četiri puške. Svaki od njih je uzeo po jednu i odnijeli ih kući Mustafe Jusufovića. A kako je Mustafa bio kompromitovan zbog istupa na nekoj konferenciji, to je njegov rukovodilac Duvjak zadužio jednu grupu koja je te puške premjestila kod Alije Imamovića.

Učestvuje u akcijama za uvježbavanje razoružavanja naoružanih oficira, da bi se došlo do oružja. Opet akcijom rukovodi Hilmija Muftić, koji je držao na vezi i Omicu. U jednoj takvoj akciji, uoči Nove 1949. godine, učestvuje tzv. Udarna grupa u sastavu: Hilmija Muftić, Nazif Šeta, Hajrudin Serdarević, Hasib Branković, Alija Imamović, Besim Mutapčić, zvani Bimbo, Halid Trtak i, kao najmlađi, Omer Kovač. Akcija je ometena, pa nije ni izvedena.

Kolega Nusreta Fazlibegovića sa Medicinskog fakulteta Jovan Rolović, bio je ujedno i službenik UDB-e. On je nazirao da je Nusret sasvim drugačijeg ideološkog opredjeljenja i drugačijeg ponašanja, te da se bavi nečim što se vlastima ne sviđa. Nusret je želio da sazna kud se Rolović kreće, sa kim saraduje i kome opažanja dojavljuje. Zato je zadužio Hilmiju Muftića, da organizuje da se prati Rolović, te da ga se obavještava o njegovom kretanju. Ovaj zadatak je Hilmija povjerio Omeru Kovaču. Omer je šest dana pratio Rolovića od izlaska iz kuće do povratka, nekada i do kasno u noć. Podnio je izvještaj po kojem je Rolović stalno sa istim licima, najviše na Fakultetu i u Studentskom domu. Bilo je prijedloga da se Rolović negdje pres-

retne i likvidira. Tome se suprotstavio Halid Kajtaž, pa nije ništa poduzeto. Vijest o ovom prijedlogu je procurila pod istragom prije velikog Sarajevskog procesa, pa je zbog toga organizacija MM proglašena terorističkom. Ne zna se da li je možda Rolović saznao da ga je pratio Omer Kovač, pa je možda baš zbog toga tako surovo maltretiran pod istragom da je i podlegao.

Povod hapšenju

Direktor Medrese, Sulejman Kemura, jednog dana je sa upravnikom Internata, Vrebać Ibrahimom, obilazio spavaonice. U njima se učenici nisu smjeli zadržavati van propisanog vremena za spavanje i dnevni odmor.

Tom prilikom su u jednoj spavaonici zatekli Omera Kovača, koji je bio gripozan. Vidjeli su da čita neki materijal, pa se direktor zainteresovao šta to on čita. Omer je odbio da pokaže, jer se zaista radilo o kompromitirajućem MM-materijalu, nego je taj materijal bacio kroz odškrinuti prozor. Materijal je pao u procjep između zgrade Medrese i zgrade u dvorištu Medrese, u kojoj je bila smještena garderoba učenika.

Direktor je nekog poslao da mu donese bačeni materijal. Kad je vidio o kakvom se materijalu radi, a to je najvjerovatnije bio Pravilnik MM, očito je o tome obavijestio nadležne organe, pa je Omica pozvan na informativni razgovor. Sutradan je pozvan Esad Kojić, kao predsjednik "Narodne omladine", u Gradski komitet omladine, koji se nalazio iznad Knjižare u zgradi s lijeve strane potoka, nasuprot Alipašine džamije. Do tada su predstavnici "Narodne om-

ladine" kontaktirali samo sa Rejonskim komitetom. U Gradskom komitetu su Kojića pitali da li išta zna o djelovanju MM u Medresi, te šta zna o radu Kovača i o incidentu koji je napravio pred direktorom: Od Esada, naravno, nisu mogli ništa saznati, jedino su ga ovim slučajem punukali da u Medresi pojača konspirativnost. Zadužili su Esada Kojića, kao predsjednika "Narodne omladine", da poveća budnost i da organizuje da se Omica prati, s posebnim osvrtom s kim se sastaje u Medresi i van nje.

U razgovoru u Gradskom komitetu omladine učestvovao je i jedan Kojiću nepoznat čovjek. Kasnije ga je dobro upoznao. To je bio poručnik Pero Popović, s kojim se, kad je kasnije i sam uhapšen, susreo u Centralnoj UDB-i, gdje je bio glavni i po zlu čuveni isljednik.

Po povratku iz Gradskog komiteta, Esadu Kojiću je bilo sasvim jasno da je direktor Sulejman Kemura uputio otkriveni materijal na "pravo" mjesto.

Kojić je odmah shvatio da se povodom ovog slučaja treba hitno alarmirati na budnost ne samo u Medresi, nego po svim mjestima i u svim grupama, naročito u onim grupama u koje je bio Omer Kovač uključen. O tome je Kojić upoznao ne samo Nusreta Fazlibegovića, kojem je bio organizaciono podređen, nego i Halida Kajtaza, kao ranijeg pretpostavljenog i kao nastavnika Medrese.

Poslije ovoga, poduzete su potrebne mjere da se Omica izoluje, te da se ne sastaje ni sa jednim članom organizacije MM. Nije se moglo vjerovati da praćenje Omice nije organizovano i nekim drugim

kanalom. UDB-a ga sigurno nije odmah uhapsila, upravo da bi saznala sa kim je on povezan.

UDB-a je bila posebno kivna na učenike Medrese, koje je nazivala ideološkim neprijateljima, a samu Medresu su nazvali: "Kovačnica Mladih Muslimana".

Hapšenje

Nakon izvjesnog vremena, Omica je uhapšen. Pri odlasku poručuje svome babi: "Omica će i umrijeti, ali neće progovoriti". Kasnije, kad je došlo do opšte provale organizacije MM, uhapšen je i Esad Kojić i još neki učenici Medrese, a i Halid Kajtaz i ostali iz Vrhovnog rukovodstva MM.

Istraga

Pod istragom se Omica držao onog što je babi poručio. Iz njega nisu mogli izvući nijednu riječ priznanja vezanih za njegovu mladomuslimansku aktivnost.

Isljednici su nastojali da ne zatvaraju u iste ćelije članove MM, ali su na to nekada bili prisiljeni, jer se povećavao broj pritvorenih MM-članova. Tako su se povremeno našli neki i sa Omicom u istoj ćeliji.

Više pritvorenih je zbijeno u malom prostoru. Hrana je vrlo slaba. Umjesto ručka i večere zaslanjena voda. Isljednici muče hapšenike. Čuju se krici i jauci kroz dreku i povike mučitelja: "Priznaj, priznaj!", uvijek popraćeno grubim psovkama. Omer je čvrst, neće progovoriti, pa ma šta bilo.

Tuku ga, muče, ali on šuti. Pada u nesvijest. Poljevaju ga kantama vode da dođe sebi. To traje

danima. Kao da nema razlika između dana i noći. Omer šuti. Prvobitno oboljenje se pogoršava. Tučnjava i stalno poljevanje hladnom vodom, uz glad i besanicu, oslabili su Omera; daje samo slabe znake života. Gubi svijest.

Edah Bećirbegović je bio u susjednoj ćeliji. Žali se da mu je bilo hladno, jer nije imao zimsku odjeću. Njegov isljednik je bio Besim Ibrahimpašić, pa je vjerovatno on isljeđivao i Omera Kovača.

Omicini drugovi, koji su ga viđali u prolazu, kažu da su mu od silnih batina oči bile ispale iz svojih duplji. Objesili bi ga za noge u sobi za mučenje i ljuljali tražeći da progovori. Kako on nije popuštao, ljuljali su ga sve jače i jače. Na kraju je udarao o jedan pa o drugi zid dok se nije nepovratno onesvijestio.

Mehmed Arapčić je pričao, kako je Omer Kovač na koncu toliko premlaćen, da ni nakon poljavanja vodom nije dolazio sebi. Onda njega zadužuju i on sam na rukama nosi onesvještenog Omicu, sami kostur obložen modrom kožom, do kola hitne pomoći, koja ga odvoze u zatvorenički dio Bolnice na Koševu. Uzaludne su bile sve ljekarske intervencije. Omica je izdahnuo. Tako je, eto, smrtno stradao jedan sedamnaestogodišnjak, jer je bio borac protiv komunističke nasilne ateizacije.

Ispraćaj na ahiret

Nije se moglo sakriti šta se zbilo sa mladim Omerom Kovačem. Njegovo tijelo je predano njegovom ocu, koji nosi isto ime. Nije smjela saznati javnost šta se zbilo sa Omerom, tako da je dženaza

obavljena u strogoj diskreciji. Jedva se dozvolilo da uz kabur bude još neko osim oca i imama, kako bi se moglo klanjati dženazu-namaz. Imamio je hfz Sahačić.

Prije nego što je mejt spušten u kabur, radoznali otac je želio da vidi sina i da ga poljubi. Sa glave mu smače ćefin i gle: pola glave je modro, a oči izbuljene. Svima su suze briznule iz očiju. Merhuma spuštaju u kabur.

Ismeta Dalagija, predsjednica ženske sekcije MM je saznala za ovaj nemili događaj, te je organizovala da se u najužem krugu prouči tevhid.

* * *

Pored kabura, za koji merhumovi jarani i ne znaju gdje se nalazi, ostaće za sjećanje novim pokoljenjima naziv ulice, koja se ranije zvala Braće Bajčetić, a sada Ulica Omera Kovača.

Rahmetullahi alejhi!

ŠEHIDINA SMRT
OSUĐENI I UBIJENI
1949. GODINE

Organizacija "Mladi Muslimani" pala je pod udar komunista već od samog njihovog dolaska na vlast 1945. godine. Suđenja počinju smrtnom presudom Mustafe Busuladžića, koji je jedno vrijeme bio zvanični predsjednik MM za vrijeme II svjetskog rata. On je strijeljan sredinom 1945. godine, prije svega kao pisac knjige "Muslimani u sovjetskoj Rusiji".

Grupna suđenja počinju 1946, pa slijede 1947, a masovna su izvršena skoro u svim gradovima Bosne i Hercegovine, kobne 1949. godine.

Mladomuslimansko rukovodstvo je suđeno na velikom Sarajevskom procesu u vremenu od 1. do 12. augusta 1949, kada su izrečene četiri smrtne presude. Na smrt strijeljanjem su osuđeni Hasan Biber, Halid Kajtaž, Omer Stupac i Nusret Fazklibegović. Iza njih je kao petooptuženi Ismet Serdarević osuđen na 43 godine strogog zatvora, što je po Zakonu svedeno na maksimalnih 20 godina. Ostalih devet optuženih osuđeno je na kazne od 16 do najmanje 3 godine strogog zatvora. Svima je presuđena konfiskacija cjelokupne imovine, a ovim sa vremenskim kaznama još po nekoliko godina gubitka građanskih prava po izlasku iz zatvora.

Javni tužilac Enver Krzić je po završetku čitanja nebulozne optužnice rekao: "Zahtijevam takve presude koje će slediti krv u žilama svima onima koji i pomisle da počnu raditi kao Mladi Muslimani!" A kad su izrečene teške presude, veća grupa u prepunoj sudnici, koja je planski dovedena, pljeskala je u znak odobravanja, dok su se srca cijepala prisutnim članovima porodica zbog ove neshvatljive surovosti vlastodržaca.

Omer Stupac je stisnuo ruku Nusretu i Halidu, kad su sjeli na optuženičku klupu, rekavši: "Halalimo se, prenesi dalje"!

Ilegalno organizovanje

Nakon hapšenja prve grupe rukovodilaca organizacije, 1. marta 1946. i osude na relativno niže zatvorske kazne s maksimalnom kaznom od četiri godine, nastao je kraći zastoј u aktivnostima. Tom prilikom zatvoreni su i osuđeni Alija Izetbegović, Nedžib Šaćirbegović, Ešref Čampara i dr.

Do tada su se mladi ljudi okupljali oko organizacije relativno slobodno, spontano, sastojali se i dogovarali. Aktivnosti su se uglavnom svodile na vaspitni rad, čitanje literature o islamu, pisanje članaka i literalnih radova o vjeri, moralu, porodici i dr. Učlanjivanje u organizaciju i odnosi u njoj nisu bili čvrsto definisani, pa je svaki mladić ili djevojka mogao istupiti iz njenih redova kada je to želio.

Nova grupa aktivista organizacije, koji su njeni članovi bili još za vrijeme rata, počela se okupljati već

aprila 1946. To su bili Hasan Biber, Halid Kajtaz, Ismet Serdarević, Vahid Kozarić i Mahmut Jarebica.

Pošto su svi bili u vojsci kad je djelovala i uhapšena prethodna rukovodeća grupa, nisu bili sumnjivi policiji pa su se slobodno sastajali i dogovarali. Prvi sastanak je održan aprila mjeseca u stanu Hasana Bibera. On je bio najstariji, imao je punih 26 godina. Hasan je raspolagao propagandnim materijalom kojeg mu je Esad Karadžović ostavio kada se povukao iz Sarajeva, pa je taj materijal bio osnova za ideološku izgradnju članova organizacije.

Na tom prvom sastanku dogovoreno je da se, prije svega, pristupi okupljanju starih i privlačenju novih članova. Svaki od učesnika sastanka dobio je zadatak da u krugu svojih poznanika i prijatelja nađe mladiće i djevojke koje će zainteresovati za rad organizacije, jedno vrijeme pratiti i posmatrati njihovbo djelovanje i ponašanje, a onda ih uvoditi u organizaciju. Ti novi članovi dobiće zatim zadatak da i sami na isti način animiraju nove mladiće i djevojke, i tako redom. Ta grupa aktivista nastavila je da se redovno sastaje svakih 10-15 dana u Hasanovoj ili Halidovoj kući.

Već u prvim mjesecima te aktivnosti razmišljalo se o širenju i aktivnosti ortanizacije van Sarajeva. Polovinom 1946. rukovodstvo, ili centralna grupa, kako se nazivala, uspostavlja kontakt sa grupom u Mostaru. Tu grupu su sačinjavali: Omer Stupac, Nusret Fazlibegović, braća Salih i Omer Behrem, Teufik Velagić, Rušid Prguda, Smail Velagić i Mustafa Puzić.

Ubrzo se stvaraju ogranci u Zenici, Foči, Višegradu, Nevesinju, Konjicu, te u vremenu do obračuna sa MM 1949. bile su formirane grupe u nekih tridesetak većih ili manjih gradova, a dosta i na selima u BiH.

Posebno je značajno osnivanje organizacije u Zagrebu, gdje je bilo puno studenata Muslimana iz BiH i Sandžaka. Ovom grupom je rukovodio Ismet Serdarević.

Glavno rukovodstvo organizacije, ili centralna grupa, bila je i dalje u Sarajevu, ali se u cijelom pokretu stvorila osovina Mostar-Sarajevo-Zagreb.

Od augusta 1947. rukovodeću grupu čine: Hasan Biber, Omer Stupac, Salih Behmen, Halid Kajtaž i Ismet Serdarević. Ona je u tom sastavu djelovala do sredine 1948. godine, kada su uhapšeni Omer Stupac i Ismet Serdarević, a dopunjena je tek na plenumu organizacije koji je održan 20. i 21. februara 1949.

Učesnici na plenumu, održanom u Hasanovoj kući, bili su: Hasan Biber, Halid Kajtaž i Salih Behmen iz ranije izabranog rukovodstva, te Tarik Muftić, Teufik Velagić, Nusret Fazlibegović, Mahmut Jarebica i Kemal Kurbegović. Tajnim glasanjem je izabrano rukovodstvo u koje je pored Hasana, Halida i Saliha ušao kao novi član Tarik Muftić, student iz Zagreba.

Značajno je napomenuti da su se zaključci ovog plenuma odnosili na sljedeće:

- da se proširi rad organizacije na cijelo područje SFRJ,

- Nusret je direktno zadužen da se poveže i svoj rad i školovanje nastavi u Makedoniji,
- da organizacija proširi svoj prosvjetno-ideološki rad i djelovanje na selu,
- odobren je rad i djelovanje na prikupljanju oružja i izradi oruđa, kao i rad na formiranju udarnih grupa,
- da se ograniči rad ženskog dijela Organizacije,
- pokrenuto je pitanje ponovnog izlaženja lista "Mudžahid" u Zagrebu.

Optužnica

Optuženi su najviše terećeni donesenim zaključcima na plenumu, a onda je navedeno niz izmišljotina ili karikiranje izvjesnih aktivnosti, kao što su:

- "protunarodni rad" još iz doba okupacije zemlje u zajednici sa "poznatim narodnim prijateljima" Mehmedom Handžićem i Kasimom Dobračom, uz podršku "višestrukog inostranog agenta" - palestinskog muftije El-Huseinija, pomagali formiranje zloglasne SS Handžar divizije;
- osnovali "protivnarodnu ilegalnu i terorističku" organizaciju, nastojeći da pod "velom vjerske organizacije" okupe omladinu, radi "nasilnog obaranja postojećeg društvenog i državnog uređenja u FNRJ i uspostave bivše eksploatorske vlasti";
- poslije izlaska kontrarevolucionarne, lažljive i klevetničke Rezolucije Inform-Biroa, optuženi su mislili da je nastupio očekivani momenat za njihovu "terorističku" djelatnost;

- širili "ratno-huškačku propagandu u cilju unošenja nemira u mase i odvráćanja muslimanske omladine od puta izgradnje naše zemlje";
- raspirivali "vjersku mržnju" i mržnju protiv "narodne" vlasti, radili na suzbijanju bratstva i jedinstva naših naroda, "klevetali narodnu vlast da hapsi, progoni i ubija muslimane, da pljačka njihovu imovinu i ostavlja ih bez krova, da im sprečava posjećivanje džamija i sl.

Stvarni cilj pripadnika MM

Borba protiv ateizacije i očuvanje naše tradicije, želeći da se dokine diktatura i uspostavi sistem života primjeren čovjeku, bez proganjanja onih koji drugačije misle.

***

Nakon uvodnog opšteg dijela, da vidimo ko su zapravo bili ti plemeniti mladići, krivo optuženi, na smrt osuđeni iza surovih isljeđenja prije i poslije ko zna kakvih muka i kako ubijeni.

Hasan Biber

Hasan Biber

Porijeklo

Hasan Biber je rođen 1. 12. 1919. u Sarajevu. Sin je bakala Mustafe iz Sarajeva i majke Aiše rođ. Neretljaković. Imao je četiri sestre: Vasviju (1923), Muneveru (1926), Hajriju (1928) i Bahriju (1941) i dva brata: Muhameda (1931) i Osmana (1935).

Po preranoj smrti oca 1943. godine, usred teških godina II svjetskog rata, Hasan u svojoj 24. godini preuzima trgovinu i domaćinsku ulogu nad brojnom porodicom. Samo jedna sestra je tek postala punoljetna, ali ni ona nije bila udata, niti zaposlena, dok je majka bila domaćica.

Stanovali su na Vratnik mejdanu (Mali sokak 1). Imali su bakalsku radnju u Saračima 48, blizu Baščaršije i magazuu u Halačima.

Zanimanje

Hasan je završio bravarski zanat u čeljezničkoj radionici. Međutim, smatrao je korisnijim da se bavi trgovinom. Pomagao je ocu u trgovini, kao i njegova sestra Munevera. U susjedstvu je bio dućan Dervišage Kajtaza, oca Halidovog. Iz tog vremena potiče prijateljstvo Hasana i Halida. Po očevoj smrti, Hasan je preuzeo posloводство u bakalnici, sada uz još veći angažman sestre Munevere.

Vojsku je služio za vrijeme bivše Jugoslavije u Beogradu na Banjici, nešto oko devet mjeseci, gdje ga je zatekao rat. Tada je on pješice došao u Sarajevo. Kasnije je morao da nastavi služenje vojnog roka do napunjenih 18 mjeseci, kao domobran. Tada ga je Munevera zamjenjivala u dućanu. Po dolasku partizana, mobilisan je. Služio je u Karlovcu, gdje je lakše ranjen u ruku i u nogu, pa je vraćen u Sarajevo. Smješten je u bolnicu na Jezeru. U međuvremenu je isposlovano da se kao hranitelj oslobodi daljeg služenja u vojsci.

Opštom konfiskacijom oduzeti su im dućan i magaza. Tada se Hasan zapošljava u bravarsko-limarskoj radnji BRALIM, gdje je radio sve do hapšenja.

Neke Hasanove osobine

- Nad njegovom baščom je bio nadvješten susjedski orah. Nije nikada dozvolio da neko od njegovih ukućana pojede neki od oraha koji padnu u njegovu bašču, nego je svaki trebalo prebaciti preko susjedove ograde.
- Jako je poštovao majku, a u potpunosti je zamijenio oca. Bio je strog i poštovali su ga braća i sestre.
- Jako je pazio na susjede i bolesnike, pa je uvijek bio na pomoći nemoćnim i siromašnim, iako ni sam nije bio dobro situiran. Pakete je slao u zatvor Aliji Izetbegoviću i Ešrefu Čampari. Pomagao je majke nestalih :Esada Karađozovića i Emina Granova i ne znajući da time pomaže u kući skrivenom Eminu.
- Bio je vrlo skroman.
- Volio je planinarenje i skijanje, ali je i po snijegu uzimao abdest i bez ustručavanja klanjao. Rado je

djecu okupljao, pa ih je po nekoliko stavljao na skije i vozio. Bio je izrazito fizički jak, krupan i naočit momak.

- Mrzio je pušenje, alkoholizam, nepoštivanje roditelja, nemoral i druge ljudske poroke.
- Nije volio modu, a od sestara je zahtijevao da budu pokrivenene.
- Hobi mu je bila džudžica i sviranje na violini.
- Pokazao se kao odličan organizator.
- Bio je za disciplinu i nije trpio javašluk, pa je davao i pismene opomene, a neke je i isključivao iz organizacije.
- Jako je štitio druge, pa je sam nosio kompromitirajući materijal i unosio u voz, odakle ga je drugi preuzimao tek po stizanju u odredište.
- Vrlo je cijenjen, pa ga je Esad Karadžović svrstao u A-grupu, znači među probranije, povjerljivije i agilnije. Tako je Esad, pri svom povlačenju iz Sarajeva, pred ulazak partizana u Sarajevo, imao najviše povjerenja u Hasana da kod njega pohrani svoje članke. Među tim člancima su bili i oni a la: "Zašto ne svinjetinu?!", "Alkohol-majka svih zala", "Porijeklo čovjeka" i dr. Ovi članci su bili osnov za MM ideološki rad.
- On u početku nije bio rječit, ali se kasnije jako izverziraio.

Hapšenje Hasana

Oko ponoći, 10. aprila 1949, došla su Hasanovoj kući trojica službenika UDB-e. Kad su kucali na sokakna vrata Hasan je sišao sa sprata do majke i rekao joj da ne otvara dok on nešto ne svrši. Pokupio

je neki kompromitirajući materijal i skočio kroz prozor u baščicu. Taj materijal je sklonio u ćumez i dao majci znak da otvori. Odmah su se zaintresovali za Hasana, a kako se on nije odmah pojavio, rekli su da će uhapsiti njegovog brata Muhameda. Na to je Hasan izašao u hodnik i pitao šta hoće. Jedan od njih je uperio pištolj prema njemu i naredio mu da sjedne i da ne mrda. On se povukao u halvat i primijetivši na sećiji tragove svojih stopa sjeo je upravo na to mjesto. Dok je jedan tako pored njega stajao sa uperenim pištoljem u ruci, druga dvojica su vršili pretres kuće. Pošto nisu našli ništa kompromitirajuće, pokupili su: El-Hidaje, Behare, Takvime i Bašagića pjesme. Tada su povelili sa sobom samo Hasana. Na rastanku, Hasan je rekao "Halali majko, ako se ne vidimo na ovom vidjećemo se na drugom svijetu!" Od tada ga majka nikad više nije vidjela. Hasan nije bio ni malo uzbuđen, a majka je bila šokirana, ali to nije pokazivala ni tada ni kasnije.

Ujutro su ponovo došli, s tim da obnove pretres. Sve su slamarice isparali i sećije izrazvaljivali, ali opet nisu ništa našli. Još su jednom pretresli knjige, ali nisu ništa odnijeli. Kroz dva dana, opet oko ponoći i opet trojica, pokucali su na kućna vrata. Na upit "Ko je?" odgovarali su "Oni tvoji, otvori!" Ušavši, odmah su tražili kramp i pravo otišli u mutvak (ljetnu kuhinju), koji je tada služio kao šupa. Ispod ognjišta su našli skriveni materijal: dvije vreće pisanih materijala i pisaću mašinu. Bilo je tu i dukata, pa je i to odnešeno. Radio i violina nisu bili u skrovištu, pa su, čudno, odnijeli i njih. Za ovo skrovište je sasvim

sigurno znao Kemal Kurbegović, zvani Kemo. To skrovište nije trebalo razbijati, jer je gornja ploča bila pomična. Međusobno su se ovi udbaši zvali: Besim i Meha. Ovaj Besim je kasnije udarao Hasanovu majku pod istragom. Ono, pak, u ćumezu nije pronađeno ni kasnije. Ovo govori o tome da i skrovište u mutvaku nije "provalio" Hasan, nego Kemo. Ne zna se šta je bilo sa onim materijalima iz ćumeza, jer je to znala samo Hasanova sestra koja je umrla.

Hapšenje majke i brata

Ponovo dolaze, četvri put, 19. aprila. Tada odvođe majku i brata Muhameda.

Posjete

Sestre su posjećivale braću i majku. Samo je mogla biti u posjeti, vrlo kratko, po jedna od njih. Izuzetno su dozvoljavali da uz Muneveru bude i mali brat Osman.

Od osuđenih nisu nikada primali pisma, ni prije, dok su bili pod istragom.

Susreti sa Hasanom, obično sa bukagijama na nogama, izuzev neposredno prije izricanja presude, bili su uvijek vrlo tužni. Jedva su dobili pravo na posjetu po izricanju presude. Za to se izborio odvokat Ivanišević. Zadnja posjeta Hasanu je bila 25. augusta, nakon što je Vrhovni sud potvrdio presudu. Tada je Ivanišević već bio u zatvoru zbog branjenja Hasana. Nisu dozvolili da se Hasanu preda nešto hrane, što su mu bili donijeli. Hasanu nisu dali ni da sjedne, a po

pričanju Munevere, uz koju su jedva dozvolili da uđe i Osman, jezovito je loše izgledao.

Na prvoj posjeti je saznao da su mu majka i brat uhapšeni, pa mu je to vrlo teško palo, pored svih vlastitih muka.

Munevera je jedva uspjela da dobije pravo na posjetu majke u Belediji. Tada je već znala za Hasanovu presudu.

Muhameda nisu mogli posjetiti prije nego što je prebačen na radilište, gdje je upućen na tzv. "društveno-korisni rad" (DKR). Pod istragom je bio u Ćemaluši u susjednoj sobi do majke, pa su se uspijevali dokucavati.

Odbrana

Interesantno je napomenuti da su i advokati bili pod udarom. Tako je Hasanov advokat Ivanišević, iako nije musliman, pa nije mogao biti pristrasan, izletio sa izjavom da kad bi se suđenje vodilo na način kako je za vrijeme stare Jugoslavije suđeno komunistima da bi ove mladiće trebalo osloboditi, ili im eventualno dati po dvadeset po turu i pustiti ih kući. Za ovu izjavu je osuđen na godinu i po dana. Nije se onda čuditi što je bio sputan i neefikasan drugi advokat Hasanov, Nadija Aranaut, koji je iza Ivaniševića preuzeo odbranu.

Torture pod istragom

Nedžib Šaćirbegović, koji je istovremeno bio u Centralnom zatvoru kad i Hasan, suočavan je sa

Hasanom. Tada mu je Hasan uspio da da do znanja da ga strahovito maltretiraju.

Jednom su isljednici kao ludi trčali po hodnicima kad su primijetili da je ispred Hasana nestao neki šifrirani spisak ljudi. Oni su, naime, prisiljavali Hasana da dešifruje imena ljudi sa spiska. Dok je prijeteci mu isljednik izašao na momenat, Hasan je, iako vezanih ruku na leđima, uspio da se sagne naprijed i da sa stola ustima dohvati spisak i da ga pojede. Isljednici su pokušavali da umjetno izazovu povraćanje, nebi li došli bar do tragova spiska, ali u tome nisu uspjeli. Ko zna koliko je tek nakon toga maltretiran jadni Hasan?!

Nedžib je uspio da sazna od nekih zatvorenika, koji su bili skupa sa Hasanom u ćeliji, kako su nad njih vršena sljedeća zlostavljanja: uvlačenje zadržale žice u ud (što je izazivalo bolove pri mokrenju), vješanje čaturice vode o mošje (što u početku izgleda bezazleno, ali nakon kratkog vremena počinju strašni bolovi), uvlačenje žrtvine ruke u ladicu stola, a onda njeno naglo zatvaranje; podbacivanje nožnih prsta pod sto, nakon čega zlotvor još sjeda na sto, pa se cupka. Kod drugih su primijenjivane još i druge surove metode mučenja, kakve mogu smisliti samo ateistički bezdušnici.

Nisu lahko prošli pod istragom ni Hasanova majka i brat Muhamed.

Po pritvaranju, majku su prvo pitali koje ljude poznaje od onih koji su dolazili Hasanu. Ona je rekla da zna ime samo mljekara. Tada su počela maltretiranja. Dvojica su je udarali sa dvije strane. Jedan je

udarom štosom u lice pomjera na jednu, a drugi isto tako vraća na drugu stranu. Insistirali su da prizna da je znala za rad organizacije MM. Kad je to ona uporno odbijala, doveli su joj na suočenje sina Muhameda. Ona se, kao majka, obradovala da vidi sina, pa makar i u takvim okolnostima. Tražili su da on i ona gledaju u suprotne zidove. Kad je sin, ranije maltretiran, priznao da je majka znala što se u njenoj kući radilo, ona je to i dalje poricala.

Kasnije je Muhamed pričao da su ga naglavačke uvlačili u neko bure, a onda udarali odozgo. Tražio je da mu majka halali. Majka mu je, naravno, halalila, jer je znala šta sve isljednici rade.

Robijanje majke i brata

Kako je bilo Hasanovoj majci, koja je, bez suda, upućena na prisilni rad u Kopanice kod Brčkog na udbino poljoprivredno dobro, to je opisano u posebnoj publikaciji u kojoj je opisano robijanje mladomuslimanki sa kojima je ona bila. Svaki dan su joj, kad bi ih poredali u stroj, cinično dobacivali: "Htjela si da budeš majka heroja!" Tome su dodavali: "Mi smo ti ga ubili!"

Muhameda su, također, poslali na tzv. "društveno korisni rad" (DKR), pa je radio teške poslove u Bosanskom brodu, zatim na Alipašinu Mostu, pa u Pajtov Hanu i konačno na gradnji kuće Pucara Starog u Sarajevu. Dok je bio na Brodu, prisiljavali su ga da nosi po dvije vreće cementa, zbog čega mu je srce oslabilo. To je imalo za posljedicu da je nakon muk-

otrpnog boravka u vojsci i zaposlenja vrlo brzo otišao u invalidsku penziju i ubrzo umro.

Majka je bila "osuđena" na godinu dana, od čega je odrobijala 11 mjeseci, jer je puštena za 1. maj, a Muhamed je dobio dvije i po godine, koje je izdržao do posljednjeg dana.

Treba napomenuti, da kad je Hasan uhapšen, 10. aprila 1949, tada su njegove tri sestre već bile udate, pa nisu došle pod udar udbe, a Osman i Bahrija su još uvijek bili djeca.

* * *

Neka je Allahov rahmet i na Hasana i na njegovu majku i brata!

Halid Kajtaz

Halid Kajtaž

Porijeklo

Halid Kajtaž je rođen 25. marta 1925. u Sarajevu. Sin je pravnika Derviša i majke Esme rođ. Bičakčić. Imao je starijeg brata Ragiba koji je za vrijeme II svjetskog rata mobilisan i dobivši galopirajuću tuberkulozu podlegao. Stanovali su u vlastitoj kući, u ulici Patke br. 3, kasnije nazvanoj Trifka Grabeža, blizu Baščaršije u Sarajevu. Osim toga, imali su veliko imanje na Palama, gdje su gajili pčele u mnoštvu košnica.

Halidov otac je završio Pravni fakultet u Beču i za vrijeme Austro-Ugarske monarhije bio je činovnik u Zemaljskoj vladi u Sarajevu i kao takav je, po odlasku Austro-Ugarske, prijevremeno penzionisan. Iako je bio svršeni pravnik, nije želio da se bavi advokatskim poslovima, što je posebno u ono doba bio vrlo unosan posao, a rijetki su bili Muslimani sa svršenim pravom. Smatrao je da nije halal baviti se advokatskim poslom u zemlji gdje nije ozakonjeno šerijatsko pravo, kao državno pravo. Da bi ipak obogatio svoje materijalne prinadležnosti, on je otvorio dućan u Saračima. Dok je on bio u državnoj službi, u dućanu je bila Halidova majka. Dervišaga je razmišljao i o tome šta da se prodaje u tom dućanu, te se odlučio na prodaju meda i sjemenki. Med je bio vlastiti proizvod,

a sjemenke su nabavljali direktno od seljaka i poljoprivrednika, kako ne bi pomagao veletrgovce, a time je kupcima nudio robu po što jeftinijoj cijeni. Po penzionisanju je preuzeo rad u dućanu, a vrlo često su mu pomagali i sinovi.

Dućan Dervišage je bio u Saračima br. 46, neposredno do dućana Mustafe Bibera, Hasanovog oca, pa su se tako Hasan i Halid zbližili.

Dervišaga potiče iz ugledne mostarske, a Esmahanuma isto tako ugledne sarajevske porodice. Obje ove porodice su tradicionalno vjerničke.

I Ragib i Halid su od rane mladosti pripadali mladomuslimanskom pokretu, a obojica su mladi izgubili živote. Kao intelektualci bili su svom dušom i srcem odani Islamu, njegovom propagiranju i pomaganju braći muslimanima.

Školovanje

Halid je završio osnovnu školu i Šerijatsku gimnaziju u Sarajevu. Pošto je već tada bio aktivan član MM-pokreta, nastojao je da se opredijeli za takav poziv kojim će moći doći što prije do diplome i što prije se uključiti s tim pozivom u efikasnije mladomuslimanske aktivnosti. Činilo mu se luksuznim da završi puni fakultet, pa se opredijelio samo na višu spremu. Zato je upisao i u rekordnom roku završio Višu pedagošku školu u Sarajevu. Na poziv pedagoga se odlučio kako bi što prije došao u neposredan kontakt s učenicima na koje će pored obrazovanja uticati i odgojno. Tako je isto rezonovao njegov bliski prijatelj Salih Behmen, pa su skupa išli na

predavanja, a svoje druženje koristili za osmišljavanje najefikasnijeg ideološkog rada. Obojica su završili narativne smjerove hemija fizika, odnosno matematika-fizika. I to nije slučajno, jer nisu znali gdje će dobiti zaposlenje, a važno je bilo da im se komunističke vlasti ne mogu uplitati u sadržaje predmeta koje će predavati u školi.

Višu pedagošku školu su pohađali od marta 1946. do marta 1948.

Uz studij, obojica su se paralelno široko obrazovali i kasnije postali glavni mladomuslimanski ideolozi.

Zaposlenje

Kao nepodoban nije mogao preko Ministarstva prosvjete dobiti zaposlenje u državnoj službi, ali se na njegovo veliko zadovoljstvo zapošljava aprila 1948. kao nastavnik u Gazi Husrevbegovoj medresi u Sarajevu.

Prema podacima navedenim u publikaciji "450 godina Gazi Husrevbegove medrese, Sarajevo, 1998." Halid je pored matičnih predmeta, hemije i fizike, predavao još i matematiku i astronomiju, a po potrebi, povremno još i pedagogiju, povijest, srpsko-hrvatski jezik i zemljopis. Ovo govori o širini Halidovog obrazovanja.

Halidov lik

Halid, kao i njegov brat Ragib, bili su pravi ljepotani, a narav im je bila takva da je bilo veliko zadovoljstvo biti s njima u društvu.

Halid je sagorijevao u mladomuslimanskim aktivnostima. Bio je primjernog ahlaka i nastojao je da drugima pomogne. On kad govori, kao da mu med kapa iz usta, pa smo ga od milja zvali "Med". To je za nas mlade bio i pseudonim za njega. Disciplinovanost i dosljednost su ga krasile. Ako bi nekome trebao, kad se na ulici susretne, trebalo je da da znak namiještanjem šala ili gladenjem po bradi, pa bi on krenuo do nekog sklonutog mjesta, radi konspiracije, i sa zainteresovanim porazgovarao.

Meni je posebno ostao u najljepšem sjećanju, jer sam sve do njegovog hapšenja bio u grupi kojom je on rukovodio, a koju je pripremao za buduće ideologe.

Kad je osjetio da može biti uhapšen, reče mi: "Vala, ako bi mi spriječili mladomuslimansku aktivnost, onda neka me i ubiju". Ko je tada mogao i pomisliti da će se to i desiti?!

Srednjoškolska aktivnost

Kao učenik Šerijatske gimnazije, imao je prilike da vidi kako se može ideološki djelovati na učenike. Tamo su pred rat i za vrijeme II svjetskog rata razarajuće djelovali komunisti, koji su zavodili učenike na krivi put i trovali ih marksističkom ideologijom. Nije slučajnost da su upravo u ovoj školi komunisti razvili najveću aktivnost, jer su se bojali konkurencije islama. Rezultat te njihove aktivnosti je da je upravo Šerijatska gimnazija dala veliki broj komunističara. Tačno je da je bila slaba budnost profesora koji su bili čestiti Muslimani, ali je ipak bila odlučujuća or-

ganizovanost i planska aktivnost komunista. U tom cilju se u ovu školu, po partijskom zadatku, infiltrirao Nedim Filipović, kao profesor arapskog i turskog jezika. Kao dežurni petkom je ispraćao učenike do džamije, a sam nije klanjao džumu. Proganjao je učenike koji su se trudili da nauče arapski. On se ubacivao i u društvo MM s istim ciljem, a puno, puno, kasnije je uvidio da je bio na krivom putu.

Među učenicima Halid je bio među starijim, dolazio je redovno na zbornu mjesto za odlazak na džumu i podsticao mlade na izvršavanje islamskih obaveza. Ali je primjećivao da se naivni učenici više povode za profesorom.

Nastavnička aktivnost

Suprotno svome profesoru Filipoviću, Halid je kao nastavnik razvio veliku pozitivnu aktivnost u radu sa mladima u Medresi. Primijetivši veliku prisnost Halida u ophođenju sa učenicima, jedan profesor starije generacije je rekao kako to nije pedagoški opravdano, te da se profesori i nastavnici treba da drže na određenoj distanci u odnosu na učenike. Halid je, međutim, nastojao da ostvari što prisnije kontakte sa učenicima. On se zato prihvatio da predaje i druge, osim narativnih predmeta, baš zato da bi kroz nastavu mogao neposrednije odgojno djelovati na mlade ljude, koji se tek životno ideološki opredjeljuju, jer su u Medresu došli uglavnom po želji svojih roditelja.

Hasan Biber, kao glavni organizator, uočio je Halidove sklonosti, a i uspjehe, pa mu je povjerio, između

ostalnih, i jednu grupu gimnazijalaca, izuzetnih entuzijasta, koju su bili formirali ideološki najjači intelektualci, koji su sudskim procesom 1946. bili izbačeni iz stroja. Ova grupa, relativno mladih intelektualaca, bila je pripremana za organizacijske ideologe. Tako je u ovom vremenu Halid vršio ulogu glavnog ideologa.

Opšte MM-aktivnosti

U toku II svjetskog rata, pored ideološke izgradnje, Halid je jedan od najaktivnijih članova MM koji rade u okviru MDD "Merhamet" na izbavljanju i zbrinjavanju muhadžira. Više puta je bio u istočnoj Bosni. Između ostalih, Nišić Sakib ga pominje u svom izvještaju.

Sa MM-izleta, a i akcija, skoro da nema fotografije na kojoj se ne nalazi Halid. Odlazilo se i na imanje Kajtaza na Palama. Kad se klanjalo na poljani, on je često imanio. Imao je običaj da kaže da je njemu tako drago druženje sa MM-članovima da mu nije bitan toliko razgovor. Mogao bih, veli, da ni riječi ne progovorim, a da se vrlo ugodno osjećam.

U to doba bio je član Glavnog odbora MM i u "A"-grupi u kojoj su bili najaktivniji.

Poslije rata su još trajala sporadična druženja MM-članova, a ubrzo one nešto starije mobilišu u vojsku. Tako je i Halid mobilisan 20. aprila, a demobilisan iz JA krajem decembra 1945, kao učenik.

Kako su raniji rukovodioci MM, Alija Izetbegović, Nedžib Šaćirebegović, Ešref Čampara i dr. uhapšeni 1. marta 1946, on sa Hasanom Biberom okuplja i

druge koji se vraćaju iz vojske, te formiraju novo rukovodstvo i ožiljavaju aktivnosti MM, ali sada ilegalno.

Tandem Hasan i Halid su bili nerazdvojni od tada, pa sve do hapšenja 11. aprila 1949. Hasan je bio izuzetnih organizacionih sposobnosti, a i, kao nešto stariji od ostalih, djelovao je autoritativno, a Halid je, kao svršeni Šerijatske gimnazije, bio glavni ideolog.

Sve dalje aktivnosti, kako u jednom intervjuu veli Ismet Serdarević, vrtile su se oko ove dvojice.

Prvi materijali koji su prerađivani na sastancima bila su predavanja Esada Karadžovića koje je on pri napuštanju zemlje predao Hasanu.

Hasanu i Halidu su se pridružili i ostali, raniji članovi MM, koji su takode bili u vojsci pa su demobilisani, a to su: Vahid Kozarić, Mahmut Jarebica i Ismet Serdarević. Prvi zajednički sastanak su održali aprila 1946. u Hasanovoj kući. Od tada se više puta mijenjao sastav rukovodne grupe. Značajnija promjena je bila sredinom 1947. kada se predstavnici mostarske grupe uključuju u Vrhovno vodstvo, pa su ga sačinjavali: Hasan Biber, Halid Kajtaž i Ismet Serdarević iz sarajevske, te Omer Stupac i Salih Behmen iz mostarske grupe. Druga veća promjena je bila kada su pri bijegu u inostranstvo uhapšeni Omer Stupac i Ismet Serdarević. Pošto je Ismet Serdarević tada rukovodio zagrebačkom grupom, to je sada umjesto njega ušao u Vrhovno vodstvo Tarik Muftić, student medicine iz Zagreba.

Polovinom 1948. u najuže rukovodstvo ulazi pored Hasana i Halida još Nusret Fazlibegović iz Mo-

stara, koji je upisao Medicinski fakultet u Sarajevu, te, kao vrlo aktivan, Fiktret Pločo iz Sarajeva. Koncem januara 1949. priključio im se i Omer Behmen iz Zagreba.

Svi ovi su imali na vezi po više grupa, koje su po potrebi preuzimali jedni od drugih.

Pored nekoliko grupa u Sarajevu, Halid je držao vezu sa sektorom Tuzle (Tuzla, Gradačac i Lopare).

Osim rukovođenja grupama, on je bio glavni recenzent svih napisa, a radio je i na umnožavanju. Bio je zadužen da prikuplja literaturu iz islamskih zemalja, te da interesantna poglavlja prevode profesori dr Šakir Sikirić i Cerić. On radi na izradi Pravilnika MM sa Hasanom i Omerom Stupcem, a po konceptu Salihha Behmena. Piše Predstavku Turskoj vladi u kojoj se traži specijalna radio emisija za Muslimane Jugoslavije, te da se utiče i na druge islamske zemlje da isto učine. Navedeno je kakvi bi trebalo da budu programi emisija. Po prijedlogu Stupca, Halid učestvuje u izradi Zakletve, skupa sa Hasanom, Nusretom i Salihom. Na suđenju je bilo najviše zamjerki na tekst Proglasa MM, a pored Stupca, na njegovoj definitivnoj izradi učestvovao je i Halid. Časopis "Pakistan" daje na prevođenje Salihu Karabdiću, a zatim sređuje i umnožava. Posebno je delikatna njegova uloga u izradi časopisa "Mudžahid", koji je redigovao uz pomoć Muhsina Rizvića.

Halid kroz sve preferira ideološku izgradnju i posebno ističe kvalitet, a ne kvantitet MM-pokreta.

Uz sve ostalo on je pratio i materijalno-finansijsko poslovanje i o tome izvještavao Vrhovno vodstvo.

Istraga, suđenje i presuda

Iako je i nad njim sigurno vršena presija i maltretiranje, kao i nad ostalima, posebno onim koji su na smrt osuđeni, nema detalja o tome, jer se on nikome nije žalio. Sa njim se jedino po izrečenoj presudi našao u istoj sobi Alija Imamović. Tada je imao bukagije na nogama, koje je prekrivao dekom da ne bi druge time plašio. Vodili su ga i po presudi na saslušanja. Imamović veli da je bio strahovito iscrpljen i da je s velikim bolom koračao s tim teškim okovima na nogama.

On je, kako pod istragom, tako i na sudu uporno poricao da je MM-organizacija bila teroristička i protunarodna. Na sudu je jako iritirao javnog tužioca, zloglasnog Envera Krzića, jer su na sva pitanja Halidovi odgovori bili vrlo kratki: "Ne!", "Nisam", "Ne znam", "Ne sjećam se" i sl.

Ešref Avdagić je pričao da se našao u ćeliji gdje je prije njega bio Halid, kad je na smrt već bio osuđen. Halid je ostavio na zidu ispisan Kur'anski ajet na arapskom jeziku, a koji glasi: "Ne recite za one koji su ubijeni na Allahovom putu 'Mrtvi su'. Ne, oni su živi, ali vi to ne opazate!".

Uz masu bezveznih inkriminacija, koje su mu, kao i ostalima, pripisivane, na ovom po zlu čuvenom Sarajevskom sudskom procesu, koji je vođen od 1. do 12. augusta 1949, četvorica prvooptuženih su osuđeni na smrt strijeljanjem, uz konfiskaciju imovine i trajan gubitak građanskih prava. To su Hasan Biber, Halid Kajtaž, Nusret Fazlibegović i Omer Stupac.

Uzaludno traganje za pravdom

U Višem sudu u Sarajevu čuva se odluka prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, koji je na sjednici održanoj 20. septembra 1949. odbio molbu za pomilovanje četvorice osuđenih na smrt, i sasvim je sigurno da do tada još nije bila izvršena kazna.

Članovi porodica su još dugo, čak i mjesecima slali pakete nakon izvršenih kazni, a da o tome nisu obavještavani. Dugo su kasnije kolale priče da su još živi, a njihove porodice nisu mogle vjerovati da će kazna ovim nedužnim mladićima zaista biti izvršena.

Puno kasnije, čak jula 1953, Halidovi roditelji pišu Saveznom izvršnom vijeću FNRJ i mole reviziju sudskog postupka ili amnestiju za svog sina. Kad su ranije pisali žalbu, odgovoreno im je preko Ministarstva unutrašnjih poslova da upute sina da on moli reviziju redovnim putem. Kako nisu mogli da prenesu tu sugestiju sinu, sami su pisali više zahtjeva. Zadnji je iz Savezne narodne skupštine vraćen Okružnom sudu tek 5. aprila 1954, uz navođenje da daju detaljnije podatke o zaplijenjenom nakitu, kao da osnovni zahtjev o reviziji ili pomilovanju nije ni dostavljen. Roditelji ponovo pišu Predsjedništvu Vrhovnog Saveznog vijeća, juna 1954, tvrdeći da presuda nije izvršena, jer je to Dervišu rekao predsjednik Okružnog suda Radovan Vujičić. Na ovu molbu nije bilo odgovora.

Sjećanje na šehida

Pored onog što će biti zapisano o ovom šehidu i sjećanja onih koji su ga poznavali a još su živi,

Udruženje "Mladi Muslimani" će podići nišan na Šehidskom mezarju na Kovačima u Sarajevu sa imenima svih mladomuslimanskih šehida. Osim toga, mlade generacije će podsjećati na ovog velikog borca za islam i naziv ulice u Sarajevu koja je ranije nosila naziv "Brodsko", a sada nosi naziv Ulica Halida Kajtaza.

* * *

Rahmetullahi alejhi!

Nusret Fazlibegović

Nusret Fazlibegović

Porijeklo

Nusret je rođen 30. augusta 1927. u Mostaru. Sin je Mustafe i Rabije rođ. Mutevelić. Nusretovi roditelji usvojili su Fehametu (1924) sa 6-7 godina od majčine bliže rodice, koju su Nusret i njegova braća Husref (1932) i Jusuf (1937) kao stariju jako voljeli i nisu razlikovali od rođene sestre Mejre (1929). Po smrti Nusreta rodila se još sestrice Enisa (1950) koja je bila utjeha za roditelje i koja je unijela radost u kuću Fazlibegovića. Otac je bio službenik, a majka domaćica.

Stanovali su na području Balinovca u blizini rijeke Radobolje, gdje su imali veliko imanje. Kuća vrlo raskošna, sa velikom avlijom u kojoj su bile sofe i ružičnjaci koji direktno vode do ogromne bašče, voćnjaka i vinograda.

Vladala je kućna harmonija, uz veliko respektovanje islamske tradicije i odgoja. Rodbina i prijatelji svih uzrasta rado su obilazili gostoprимljive domaćine i uz ugodan razgovor uživali u ovom lijepom ambijentu.

Školovanje

Roditelji Nusreta su poklanjali veliku pažnju školovanju djece, tako da su sva djeca fakultetski obrazovana. Jedino je Ferhametu spriječilo hapšenje

i udaja istog dana po dolasku sa prisilnog rada da nije nastavila školovanje.

Nusret kao odličan učenik završava u Mostaru osnovnu školu i, s prekidom, gimnaziju. Naime, on po završetku šest razreda gimnazije biva mobilisan, pa tek po demobilizaciji završava preostala dva razreda i maturira, te na jesen, septembra 1947, odlazi u Sarajevo, gdje se upisuje na Medicinski fakultet.

Uz redovno polaganje dobro pripremljenih ispita, on jako mnogo čita, ideološki se izgrađuje i kroz raznovrstan organizovani rad, kao mladomuslimanski rukovodilac, druge angažuje i na njih pozitivno djeluje.

Neke Nusretove osobine

- Veoma je načitan i pismen. Pisao je pjesme i kraće literalne sastave, a u zadnje vrijeme i vatrene napise. Njegove teke, dok je bio učenik, bile su uredno ispisane čitkim krasopisom.
- Bio je jako društven i komunikativan. Imao je puno prijatelja i poštovalaca. Roditelji su držali do njegovog stava i mišljenja, a kao najstariji za braću i sestre je bio neprikosnoveni autoritet.
- Za njegovog najbližeg saborca, Omera Stupca, rekao je Omer Behmen jednom prilikom: "Omer Stupac kada govori o Islamu i našoj borbi, može i hladnu stijenu zapaliti, a kamoli ne srce u mladića." Munir Gavrankapetanović dodaje da se isto to može reći i za Nusreta.
- Bio je srednjeg rasta, lijepo razvijen, lijepog i pravilnog lica, kose crne kao ugalj i izrazito crnih očiju, dobrog zdravlja, temperamentan. Simpatisale su ga djevojke, ali surovi život koji je uslijedio, nije mu dao vremena za emocije na tom planu.

- Kao vrlo inteligentan i sugestivan u govornim nastupima ostavljao je na sagovornike upečatljiv i dubok utisak. Prijatno ge je bilo slušati. Svoje ideje i razmišljanja prosto je unosio u dušu slušalaca.
- Kao gimnazijalac volio je sport, a bio je i dobar šahista.

Mladomuslimanska aktivnost

Nusret je postao član El-Hidajine Podružnice MM od njenog osnivanja 1943. pa sve do ulaska partizna u Mostar. Predsjednik odjela Podružnice u Mostaru bio je Ejub Kabil. Po završetku II svjetskog rata biva mobilisan, pa je u Mostaru služio vojsku do januara 1946. Bio je i lakše ranjen ganjajući škripare. Slično kao u Sarajevu, i u Mostaru se sastaju raniji članovi MM, bez veze sa Sarajlijama. Vrlo brzo, kad su čuli za hapšenje u Sarajevu, marta 1946, i oni prelaze na ilegalan rad, uvodeći konspiraciju. Nusret radi u grupi sa Omerom Stupcem i Omerom Behmenom. Najstariji u Mostaru je bio Salih Behmen, koji odlazi u Sarajevo i upisuje Višu pedagošku školu, gdje se na istoj školskoj godini susreće sa Halidom Kajtazom, s kojim postaje nerazdvojan prijatelj. Tu se oni povezuju kao mladomuslimanski rukovodioci. Dolazi do ujedinjavanja mostarske sa sarajevskom grupom. Salih Behmen dolazi u Mostar jula 1947, skupa sa Mahmutom Jarebicom, te gornju trojku (dvojicu Omera i Nusreta) uključuju u zajedničke aktivnosti.

Kad je Nusret prešao u Sarajevo, djeluje uz prisniju saradnju sa sarajevskom grupom.

Kao aktivan i vrijedan član pokreta MM i privržen ideji islama, Nusret proširuje djelokrug svog rada, preuzimanjem vrlo delikatnih zadataka, koji su ga na koncu i glave koštali.

Do odlaska u Sarajevo, Nusret sa svojom grupom, djeluje ne samo u Mostaru, nego i na širem području Hercegovine. Za vrijeme njegovog boravka u Mostaru, oformljene su grupe MM u Gacku, Nevesinju, Blagaju i Konjicu, a u samom Mostaru oformljeno je više grupa, koje su brojale nekih 25 članova Organizacije.

Nastavak njegovih aktivnosti u Sarajevu traje sve do njegovog hapšenja (8. aprila 1949.), odnosno njegovog ubista novembra iste godine.

Dolaskom u Sarajevo, Nusret se povezuje sa Hasanom Biberom, a nešto kasnije i sa Halidom Kajtažom (po njegovom izlasku iz armije) i vrlo brzo je izabran u uže rukovodstvo Organizacije MM za grad Sarajevo i njegovu okolinu. Tu najviše djeluje, osim sa Hasanom i Halidom, još sa Salihom Behmenom, Hilmom Muftićem i Fikretom Pločom. U 1948. godini, Nusret rukovodi sektorom doline rijeke Bosne, kome pripadaju mjesta: Tarčin, Pazarić, Hadžići, Visoko, Kakanj, Zenica, Zavidovići, Žepče, Tešanj, Gračanica i jednim dijelom Tuzla. To je jedan od osam sektora, na širem području bivše Jugoslavije, u kojima je organizacija MM već djelovala i stvorila svoje organizacijske oblike djelovanja.

Za područje Sarajeva sa Nusretom su u vezi: Hilmija Muftić i Halid Trtak; za Hadžiće, Pazarić, Visoko i Kakanj Mustafa Hadžiosmanović; za Zavidoviće i Tešanj Hamzalija Hundur; za Gazi Husrevbegovu medresu Esad Kojić, a za područje Zenice i Travnika Nusret je ujedno naslijedio već formiranu

organizaciju od Vahida Kozarića koji je uhapšen 5. maja 1947.

Za Nusreta se, vezano za njegovu aktivnost može reći sljedeće:

- On je jedan od inicijatora i osnivača Organizacije MM za Mostar i Hercegovinu.
- Od septembra 1947. radi i djeluje u Sarajevu, a od početka 1948. djeluje u užem rukovodstvu Organizacije, zadužen za Sarajevo i područje doline rijeke Bosne.
- U jesen 1948. prisustvuje sastanku rukovodstva organizacije sa Hasanom Biberom, Halidom Kajtazom i Fikretom Pločom na kojem je zaključeno i njemu naloženo da formira grupu za prikupljanje oružja i izradu oruđa u Sarajevu i Zenici.
- Početkom 1949. godine formira udarne grupe u cilju uvježbavanja i stvaranja oružanog otpora našeg naroda, a daljnje vođenje ovih grupa povjerava Hilmiji Muftiću.
- Nusret piše, štampa, umnožava i rastura ilegalni materijal vjerskog, prosvjetnog i ideološkog karaktera.

Nusret se direktno angažovao sa Salihom Behmenom i Omerom Stupcem na formiranju prvog koncepta "Pravilnika organizacije MM", a na osnovu konspirativnih pravila organizacije SKOJ-a koje je pronašao Salih Behmen u mostarskoj općini u kojoj je radio. Sredinom 1947. isti materijal su preradili: Hasan Biber, Omer Stupac i Halid Kajtaz u Sarajevu, pa poslije diskusije prihvaćen je od strane Centralnog rukovodstva MM u Sarajevu.

Nusret je pozvan i učestvovao je na plenumu Centralnog rukovodstva MM koji je održan 20. i 21. februara 1949. u Sarajevu.

Hapšenje i istraga

Već početkom 1949. godine neko je "provalio" Nusreta, pa ga je Udba tražila. Krio se po raznim stanovima, a noću je izlazio i održavao sastanke Organizacije. Zatvor "Čelavina" u Mostaru bio je pun pripadnika MM. Razmišljao je da pokuša bijeg preko granice, ali je odustao. Osjetio je da mora biti krajnje oprezan. Ipak je 8. aprila otišao na ručak u Studentsku menzu. Iako je bio u sklonutijem kutku, prišao mu je njegov kolega sa godine Rolović, koji je istovremeno bio i aktivni agent UDB-e. Sa njim su bila još dva udbaša u civilu, koji su na njega uperili pištolje. Odmah su ga povelili sa sobom i strpali u samicu Centralnog zatvora u Sarajevu.

Pošto nije htio da govori, odveli su ga u podrum, u "bazen". Tu je bila ćelija ukopana u dno podruma. Stepunica nije bilo i milicioneri su ga spustili u vodu dubine 1,5m. Prethodno su mu skinuli odijelo i ostavili ga u samim gaćicama. U tom bazenu je mogao samo stajati. Kad bi ga san uhvatio, išao bi u kut ćelije i tu se oslanjao na zid da zaspi bar pet-šest minuta. Bilo mu je jako hladno. Iz sahatu u sat bivalo je sve neizdržljivije. Pošto je stalno stajao, noge su mu otekale već prva dva dana. Vani se mrznulo. Na momente bi zaronio i sjeo na dno bazena, samo na tren da odmori noge. Taj odmor je trajao toliko dugo (nekoliko sekundi) koliko je mogao biti pod vodom bez zraka. Počeo je osjećati bolove u predjelu slabina. Masirao se po tijelu, da se malo zagrije. Pio je vodu iz bazena.

Peti ili šesti dan boravka u bazenu stupio je u štrajk glađu. Počeli su da ga hrane prisilno. Nakon njegove upornosti odbijanja hrane, došla je kroz dva

dana komisija u kojoj su bili: upravnik zatvora, njegov zamjenik i isljednici. Izvukli su ga iz vode i premjestili u suhu ćeliju. Dobivši odijelo, tvrdo je zaspao krajnje iscrpljen.

Nešto kasnije, prisilili su Kemu Kurbegovića da ga tereti, ali je ovaj pri suočenju sa Nusretom povukao prethodne izjave, pa je zbog toga srahovito premlaćen.

Nusreta je najviše tukao Husa Hadžiomerović iz Mostara, udbaša i njegov daljnji rođak.

Mjesec dana pred suđenje svaku noć su ga saslušavali po deset sati o ciljevima, metodama rada i historijatu Organizacije. Nisu mogli vjerovati da iza svega ne stoji neko od starijih.

Pri isljeđivanju prijetili su i njemu i Hasanu, Halidu i Omeru da će biti na smrt osuđeni, svjesni da je suđenje samo puka formalnost.

Suđenje

Pored svega, čime su teretili rukovodstvo MM, Nusreta su posebno optuživali da je "terorista".

Suđenje je počelo 1. augusta, a presuda izrečena 12. augusta 1949, koja je potvrđena 25. augusta na Vrhovnom sudu.

Odmah po presudi, kao i ostalim na smrt osuđenim, okivaju mu noge bukagijama. To posebno teško pada krajnje iscrpljenim osuđennicima, nakon svih drugih maltretiranja, popraćenih nesanicom i glađu.

Hapšenje članova porodice

Česti sastanci u kući Fazlibegovića spontano su uticali na uključivanje u MM Nusretovih članova

porodice. U aktivan rad su se uključile Fehameta i Mejra u ženskoj grupi sa još pet djevojaka. Enisa Karabeg i Fehameta Mutevelić su, nakon završenog suđenja rukovodstvu MM u Sarajevu, uhapšene sa još nekoliko djevojaka iz Hercegovine. Istovremeno su hapšene i djevojke iz Sarajeva, te su administrativno kažnjene i upućene na tzv. "društveno-korisni rad" (DKR). Također je upućen na DKR i Nusretov brat Husref. On se našao u Riliću na radilištu skupa sa Ivaniševićem, advokatom Hasana Bibera. Mlađi Nusretov brat nije hapšen, jer je imao samo jedan-aest godina.

Oproštajna posjeta

Uzalud su roditelji pokušavali da upute molbe najvišim organima u SFRJ. Tako je odbijenica žalbe stigla prije u Sarajevo, nego što su se roditelji vratili iz Beograda. Ostalo je da se Nusretu ode u oproštajnu posjetu. Majka nije imala snage. U posjetu su otišli: otac, brat Jusuf i sestra Mejra. Čim ih je ugledao Nusret se sjetno osmjehnuo i rekao: "Zar je sve već svršeno?!" Otac mu je prišao, zagrlio ga i zamolio ga da mu halali, jer ga je mučila savjest da ga on svojim strogim odgojem nije naveo na ovako tragičan svršetak, jer Nusret tada nije imao ni pune dvadeset dvije godine. Nusret se tada trgnuo i odlučnim glasom rekao: "Ne, oče, ja tebi treba da zahvalim što si me odgojio u islamskom duhu, a ja sam lično odabrao svoj put zahvaljujući Allahu i ja sam zadovoljan, elhamdulillah!" Zatim se okrenuo sestri i bratu i rekao: "Samo naprijed, učite i molite Allaha da vas uputi na pravi put. Klonuti ne smijete nikada. Dušman ne smije nikad da vas sa Božijeg puta skrene". Ovih poruka su se držali i sestra i brat. Ses-

tra je čak sinu dala njegovo ime, pa da i on krene putem svoga dajdže, kojeg će moći vidjeti samo na fotografijama i sjećati ga se po rezultatima njegovog rada i žrtve.

Porodici nije nikad rečeno gdje i kad su Nusret i njegovi saborci ubijeni, niti način kako je to izvršeno. Posigurno se zna da su još dugo isljeđivani i mučeni i nakon pravomoćne presude, jer udbaši nisu mogli vjerovati da neko stariji ne stoji iza ovih mladića. Uprava zatvora je još dugo primala pakete, koje sasvim sigurno nisu primali ovi i glađu mučeni borci za islam i dobrobit Muslimana.

* * *

O boravku Nusreta u zatvoru najviše se zna po kazivanjima Munira Gavrankapetanovića, koji je sa njim bio u istoj ćeliji prije i po presudi. I ovaj napis je skraćena verzija njegovih napisa i sjećanja članova porodice.

Javnost će se prisjećati ovog velikana po nazivu ulice koja sada nosi njegovo ime, a ranije se zvao dio Ulice Fuada Midžića.

Neka je rahmet Allahov na ovog velikog mudžahida!

Omer Stupac

Omer Stupac

Porijeklo

Omer Stupac je rođen 3. maja 1927. u Mostaru. Sin je Mahmuta i Šemse rođ. Buljko. Imao je starijeg brata Muju i mlađeg Ahmu, te dvije mlađe sestre, Fatimu i Eminu.

Stanovali su u centralnom dijelu Mostara, u Cernici, u ulici Alipaše Rizvanbegovića, koju su komunisti preimenovali u ulicu Rade Bitange. U Cernici je i Stupčeva ulica, a i Stupčeva džamija. U toj džamiji se uz ramazan nije klanjao akšam namaz, ali je Omer išao svaku večer i ezanom označavao kraj posta, a onda išao kući na iftar. U ovoj džamiji je Omer okupljao djecu, a ako ne bi došao imam, stupio bi u mihrab, ukoliko se nije našao neko stariji.

Uz kuću u Cernici imali su posjed, na kojem su sad izgrađeni razni objekti. Još na nekoliko mjesta su imali posjede, a najveći u Ilicima. Tako je Omerov otac bio veleposjednik i bavio se voćarstvom i povrtlarstvom.

Školovanje

Omer je 1938. godine završio četiri razreda osnovne škole, a zatim četiri razreda građanske škole, nakon čega 1947. završava Trgovačku akademiju, sve u Mostaru.

Kad su počeli progoni i hapšenja pripadnika MM-pokreta, pomišljao je da se skloni, te da u Beogradu upiše neki fakultet, ali je odustao od toga.

Zanimanje

Relativno kratko vrijeme je bio zaposlen u preduzeću "Bosnaplod" u Mostaru, kao pomoćni knjigovođa, a kasnije u Sreskom zadružnom savezu, pa u maju 1948. jedan mjesec u Upravi za izgradnju zadružnih domova kao evidentičar. Tražio je posao koji mu neće smetati u njegovim MM-aktivnostima. Kad je došlo do provale u Mostaru, on napušta Mostar 22. juna 1948, kada prestaje biti zaposlen sve do njegovog hapšenja 2. oktobra 1948.

Mladomuslimanske aktivnosti

Još 1943. je svojevrijem pristupio u Podružnicu MM, koja je tada bila u okrilju Udruženja Ilmije "El-Hidaje". U toku rata posvetio se posebno ideološkoj izgradnji i nastojao je da okuplja djecu u džamiji.

U to doba je u Mostaru postojala tzv. "B"-grupa u kojoj su bili: braća Salih i Omer Behmen, Nusret Fazlibegović, Omer Stupac i Teufik Velagić.

Po završetku rata ubrzo je mobilisan u vojsku. Od 25. februara 1945, prva nepuna dva mjeseca služi u Mostaru, a zatim odlazi na teren, gdje je bio u sastavu XII brigade u progonu četnika. Kad je obolio od tifusa, smješten je u bolnicu u Sarajevu. Iza toga se reformira XII brigada i on biva raspoređen u III brigadu Korpusa narodne odbrane, gdje je ostao do kraja 1945, pa kao učenik demobilisan.

Po demobilizaciji Omer 1. januara 1946. dolazi u Mostar. Dok je još bio u vojsci interesovao se da li se radi na obnovi MM-aktivnosti i saznao je da se nije

privremeno radilo, jer su i neki drugi bili mobilisani, među kojima i Nusret Fazlibegović, kasnije njegov glavni saborac.

Nusret Fazlibegović i Omer Behmen su se poznavali sa Omerom Stupcem još iz djetinstva i bili su veliki prijatelji s puno međusobnog povjerenja i istih ideoloških pogleda.

Njih trojica, uz podršku Salih Behmena kao starijeg, pokreću organizovan MM-rad, paralelno sa radom sarajevske grupe. Po hapšenju prve grupe u Sarajevu, marta 1946. i mostarska grupa prelazi u ilegalu. Svaki od njih formira posebnu grupu sa kojom radi. Stupac vrlo brzo formira prvu grupu, kojom je rukovodio, a u koju je uključio tri člana. Iza toga serijski osniva grupe od po 3 do 5 članova u Gacku, Nevesinju, Blagaju, Konjicu i Jablanici, a od Kajtaza preuzima grupu u Ostrošcu.

Formirao je posebnu grupu mladih. Forsirao je uključivanje članova sa sela i rad na selima.

Kao prvo, nove grupe prerađuju ranije napisanu, a sada dopunjenu temu "Kako ćemo se boriti", kojom je obuhvaćeno pet ciljeva: ideološka izgradnja, stvaranje kolektiva, stvaranje islamske sredine, političko oslobođenje i ujedinjenje islamskog svijeta u jednu državu ili savez država, te uspostava islamskog poretka.

Do hapšenja su ostvarena samo prva dva cilja, a ostali i nisu bili planirani u dogledno vrijeme, nego samo kao vizija i daleka perspektiva.

Pokret MM postepeno jača, pa u šire rukovodstvo u Mostaru ulaze: Omer Stupac, Nusret Fazlibegović, braća Salih i Omer Behmen, Teufik Velagić, Rušid Prguda, Smail Velagić i Mustafa Puzić.

Polovinom 1946. u Mostar dolaze Ismet Serdarević i Mahmut Jarebica, koji su bili članovi sarajevskog tzv. Vrhovnog vodstva, radi uspostavljanja veze sa mostarskim rukovodstvom, te da se dogovore o zajedničkom djelovanju.

Septembra ili oktobra 1946. dolaze iz Sarajeva Salih Behmen, koji je tamo upisao Višu pedagošku školu, i Mahmut Jarebica i dalje se mjesečno sastaju i izmjenjuju iskustva.

U jesen 1946. Ismet Serdarević odlazi u Zagreb na studije, gdje sa ostalim pripadnicima MM-pokreta, a također studentima, formira zagrebačku grupu.

Glavno rukovodstvo je i dalje u Sarajevu, ali se stvara mladomuslimanska osovina Mostar-Sarajevo-Zagreb. Najradikalnija je bila mostarska, a najliberalnija zagrebačka, dok je sarajevska grupa težila da bude najracionalnija.

Polovinom 1947. mostarska grupa insistira na dinamiziranju i proširenju pokreta, dok je sarajevska grupa potencirala značaj kvaliteta, a ne kvantiteta. Da bi se usaglasili stavovi, tada je došlo do proširenja rukovodeće grupe, koju su činili: Hasan Biber, Omer Stupac, Salih Behmen, Halid Kajtaz i Ismet Serdarević, a sjedište je ostalo u Sarajevu. Ovo je sada bilo zajedničko rukovodstvo cijelog pokreta. Ono je u tom sastavu djelovalo do sredine 1948, kada su uhapšeni Omer Stupac i Ismet Serdarević, a dopunjeno je tek na plenumu organizacije koji je održan 20. i 21. februara 1949.

Omer Stupac je sa Salihom Behmenom izradio Pravilnik MM, koji je donio u Sarajevo 1947. godine. On je sa Hasanom Biberom i Halidom Kajtazom prerađen i usvojen kao programski dokument.

Značajno je napomenuti da se zbog stroge konspirativnosti bio zaturio ovaj Pravilnik, prije nego što je umnožen u više primjeraka. Tada je Omer Stupac po sjećanju ponovno sam napisao cio Pravilnik. Kad se kasnije pronašao originalni, skoro da nije bilo razlika među ova dva primjerka, toliko se Omer bio uživio u sadržaj Pravilnika, a time ujedno pokazao svoju izuzetnu inteligenciju i memoriju.

Omer Stupac učestvuje u izradi MM-zakletve i vrlo značajnog Proglasa. Pored ovoga, on intenzivno radi na prepisivanju materijala potrebnih za ideološku izgradnju.

Kao i ostali Omer je bio zagovornik potrebe učenja stranih jezika.

Uz sve, bio je pristalica naoružavanja, zlu ne trebalo, jer ne smije bošnjački narod biti goloruk ako dođe do rata, a nakon sukoba SSSR-a i SFRJ, po objavi Rezolucije INFORMBIRO-a, očekivao se napad Sovjeta. Očekivan je i III svjetski rat. Pored naoružanja, naročito na selu, preporučivao je da se posjećuju razni kursevi, što je usvojeno kao zadatak. To su padobranski, jedriličarski, šoferski, radio-telegrafski, sanitetski i drugi kursevi, kojima bi se osposobljavalo za odbranu.

Bijeg i hapšenje

Sredinom 1948. godine došlo je do provale mostarske organizacije. Osjetivši da će biti uhapšen, Omer Stupac je 22. juna 1948. prvo pobjegao u Sarajevo, a zatim u Banjaluku. Na nekoliko dana odlazi u Beograd da bi se tamo eventualno sklonio upisom na fakultet, ali od toga odustaje. Razmišljao je o bjekstvu u inostranstvo, i o tome se savjetovao sa

Hasanom Biberom i Ismetom Serdarevićem. Dogovoreno je da Stupac i Serdarević, sa još dvojicom, pokušaju preći granicu. Odlučili su da idu iz Zagreba preko Rijeke u Pulu, pa da po prelasku u Italiju otputuju u Egipat. Kolale su, naime priče, da se tamo nalazi Esad Karadžović, prvi među osnivačima MM-pokreta, te da se sa njim povežu i porade na animiranju MM-a u islamskom svijetu. Prethodno je Omer izvidio situaciju u Puli, a zatim je uz njega i Ismeta krenuo i Hilmo Čerimović, kao poznavalac više starnih jezika, između ostalih i talijanskog, te Edhem Šahović, kao raniji potpredsjednik Podružnice MM za vrijeme rata. Još je odlučeno da ih prati Mahmut Cvijetić, kako bi mogao izvijestiti Sarajevo da li su uspjeli da prebjegnu u Italiju. Mislili su da se čamcem prebace noću, pod izgovorom da su zalutali, ako ih neka patrola presretne.

Bijeg nije uspio, pa su za pokušaj ilegalnog prelaska granice osuđeni Omer, Ismet i Hilmo na po sedam mjeseci strogog zatvora, a Edhem samo na tri, koliko je bio pod istragom, jer su ova trojica uspjela da zaštite Edhema, tvrdeći da on nije njihovo društvo. Uspio je i Mahmut da se povuče, a malo je falilo pa da i njega uhapse.

Nakon tri mjeseca rada u Brodogradilištu "Ugljenik" u Puli, ova trojica su prebačeni u radni logor Kajzerica kod Zagreba. Odatle su, nekoliko dana prije odsluženja kazne, aprila 1949, odvedeni u Sarajevo, gdje je već bila u toku akcija masovnog hapšenja. Omer je prokazan na naeočekivan način. Naime, kada su vršeni pretresi i oduzimanje privatnih dućuna, tada je u jednom dućanu pronađen Pravilnik MM, kojeg je tu sklonio sin trgovca. Uhap-

sili su tog 16-godišnjeg mladića, pa kad on nije odavao od koga je dobio Pravilnik, maltretirali su i oca da nagovori sina na priznanje. Mali nije imao izlaza, pa je prokazao Omera Stupca. Kad su, pak, Omera uhapsili, doveli su mu na suočenje tog dječaka. Omer je visio naglavačke obješen za noge. Kad je mali izjavio pred njim da ga je on zavrbovao u MM, ovaj ga je, onako viseći, pljunuo u lice, tvrdeći da laže, ne znajući da oni imaju čvrst dokaz - Pravilnik. Ovo je učinio da bi malog spasio, ali mu se činilo i da ga je tim postupkom unizio.

Torture isljeđenja

Omer Stupac je iz zagrebačkog zatvora prvo sproveden u Sarajevo, zatim u Mostar i opet nazad u Sarajevo. Pod istragom je bio vrlo čvrst i neustrašiv, pa su se nad njim isljednici posebno iživljavali, čudeći se tolikoj izdržljivosti. Njega su izmrcvarenog pokazivali drugima da bi ih zaplašili i naveli na kapitulaciju. Tako je danima visio u hodniku, sa puškom provučenom ispod koljena i vezanim nogama skupa sa rukama na leđima, a voda mu je kapala u nozdrve. Drugi put su ga vješali za jednu ruku i jednu nogu, treći put je naglavačke visio vezanih nogu, a četvrti put je korišten sistem zvani "bindung" kojeg su Švabe koristile kao vojničku kaznu, a koja se sastojala u tome da se mučenik objesi za ruke vezane na leđima tako da samo vrhovima nožnih prsta dotiče pod. Svako od tih vješanja je trajalo po desetak dana, pored niza drugih masovnih sistema mučenja.

Sami isljednici su se čudili nevjerovatnoj izdržljivosti ovog hrabrog mladića, koji im je prkosio i kad su ga najviše mučili. Dobiva se utisak da su oni na njemu isprobavali koliko uopšte može ljudski organizam izdržati za obične ljude nepodnošljive torture.

Na sud je izašao donekle oporavljen, jer je za to spreman, ali mu je visila jedna ruka izglavljena i usahla od višednevnih raznih vješanja.

Omerov lik

Omer je bio vrlo energičan i principijelan, inteligentan i prkosan i nadasve neustrašiv. Prema mnogim, koji su prošli kroz surovu istragu, smatra se da se ovakav heroj ne javlja ni u sto godina. Evo nekih izjava o njemu:

- Nusret Fazlibegović je rekao za Omera: "Govorom svojim i izlaganjem i sugestivnom moći, znao je da kamen zapali"; Isto ovo su Omer Behmen i Munir Gavrankapetanović rekli i za Omera i za Nusreta.
- Munira Gavrankapetovića su na prvom isljeđenju pitali da li zna Omera Stupca, pa su mu rekli: "Omer je izdržao takve torture kakve bi rijetko koji čovjek podnio".
- Teufik Velagić je u jednom svom intervjuu rekao: "Kad smo čekali ulaz u sudnicu, stajao sam preko puta Omera Stupca. Taj je uistinu bio neustrašiv. Zračio je mirom, sigurnošću i hrabrošću. I kad se neko takav sretne može se u njemu naći vlastita utjeha i samopouzdanje. Ako neko može uopće imati neki svijetli krug iznad glave, on ga je tog momenta u mojim očima imao".

- Jedan od isljednika: "Ono što je izdržao Omer Stupac, ne bi mogao izdržati ni jedan komunista".
- Javni tužilac Enver Krzić navodi: "Svi su optuženi osim Omera Stupca izjavili da se kaju za počinjena krivična djela i obećavali da će se popraviti".
- U pauzama, u toku suđenja, Krzić je stalno provocirao Omera Stupca. Jednom mu je rekao: "Omere, ja ću za tebe proučiti Jasin", a Omer nonšalantno uzvraća: "Ne zna se ko će kome!"
- U sudnici je svu krivicu preuzimao na se, pa mu Krzić dobacuje: "Nisi, valjda ti sam sve radio?!" A na pitanje Krzića: "Šta je htjela šačica vas? Zar ste se zanosili mišlju da možete srušiti komunističku vlast u Jugoslaviji?", on odgovara: "Uz Allaha, dovoljan je jedan protiv nevjernika!"

Omer stoji iza Proglasa MM

Javni tužilac posebno ističe sadržaj Proglasa MM, kao glavnu inkriminaciju uperenu protiv "bratstva i jedinstva" jugoslovenskih naroda i narodnosti. Omer prihvata napisano kao svoje stavove. U Proglasu je između ostaloga rečeno:

- Oslanjati se na prijateljstvo Srba i Hrvata, danas ja ikada postalo jasno svakom našem čovjeku koji je imao bilo kakvih odnosa s njima, da je to najveća glupost i zavaravanje samog sebe i svoje zajednice. I jedni i drugi pokazali su nam dovoljno svoje želje i namjere i mi im pored svih uvjeravanja i dokazivanja o njihovoj dobronamjernosti, nikada nećemo povjerovati. Mi smo na to prinuđeni, tim više što nas i Ku'ran, kao jedini vodič, na to opominje kad kaže: "Zar ćete vi prijatelje tražiti među nevjernicima . . ."
- Vidjeli smo i osvjedočili se da ime Srbin ili Hrvat ne predstavlja ništa drugo nego samo jedan plašt ispod

kojeg se krije krst i oštrica sa idejom: "oboriti islam".

Zamjerke hodžama i dervišima

Za hodže kaže da su oni neka vrsta sveštenstva, te da nastupaju kao stalež, što je u suprotnosti sa islamskim principima. A za dervişe veli da su islam sveli samo na vjeru, pa dodaje: "Kad bi islam bio samo vjera, ja bih ga se prvi odrekao".

Suđenje i presuda

Omer je vrlo odvažno odgovarao na sva pitanja u toku suđenja, izražavajući svoje uvjerenje, pri čemu ne misli koliko će mu se zamjeriti i koliki će to imati uticaj u odmjeravanju kazne.

Suđenje je počelo 1. augusta, a prvostepena presuda izrečena je 12. augusta 1949, koja je potvrđena 25. augusta na Vrhovnom sudu. Prva četvorica optuženih osuđena su na smrt strijeljanjem. Omer Stupac je bio četvrti. Ove presude je odredio CK Komunističke partije, pa je suđenje bilo formalnost, a žalbe bespredmetne.

Kako su isljeđenja i torture vršeni i nakon presude, niko ne zna kako su izvršene smrtne kazne, niti se zna gdje su ubijeni zakopani.

Zadnje Omerove poruke

- Cim su sjeli na optuženičke klupe u sudnici, on je rekao Nusretu Fazlibegoviću i Ismetu Serdareviću, koji su sjedili do njega s desne i s lijeve strane: "Da se halalimo! To poručite i ostalima!"
- U toku suđenja je pohvalio Ejuba Hadžića, koji se izvrsno branio. Zbog toga ga je milicioner, koji je bio iza njega, udario nogom u leđa. Tada mu je Omer

- zaprijetio da ako bude i dalje tako postupao, da će javno reći da ga i na sudu fizički maltretiraju.
- Na kraju suđenja je pljunuo izdajnika Kemu Kurbegovića i ostalim osuđenim na robijanje ostavio u amanet da mu nikad ne halale.
  - Po presudi izjavljuje sudijama i javnom tužiocu da se ni za šta ne kaje i da se nema kome niti se želi žaliti. (Ipak se, iz solidarnosti prema drugima, žalio).
  - Pred bijeg povjerio je jednom prijatelju da se u podrumu njegove kuće nalazi njegovo skrovište kompromitirajućih materijala. Rekao je da se maskiran šaht nalazi ispod mjesta gdje je njegovca nena na šiltetu sjedila. O tome ukućani ništa ne zanju, a sada je preko toga izlivena betonska ploča i nije još skrovište otvoreno.
  - Tugaljiv je bio njegov oproštaj s roditeljima, pri njihovoj zadnjoj posjeti. Otac je stalno plakao, a majka se hrabro držala. Oca je posebno pogodila njegova oporuka: "Ja sam unizio mladića koji me je prokazao, iako mi je želja bila da mu pomognem, pa molim vas da ono što bih od vas naslijedio, prepisete u njegovo vlasništvo!"

Spomen na šehida Omera

Pored izvjesnih pisanih tragova o ovom hrabrom šehidu, društvena zajednica je ulici koja je u Sarajevu nosila naziv "Zadrugina" sada dala naziv Omera Stupca, kako bi se mladi pitali ko i kakav je bio ovaj naš velikan, te da nastoje biti neustrašivi borci za islam, slijedeći njegov primjer.

Rahmetullahi alejhi!

Bilješka o autoru

Ismet Kasumagić je rođen 1928. godine u Sarajevu, gdje je završio osnovnu školu, pa po četiri razreda Šerijatske i Prve muške realne gimnazije, a Metalurški fakultet je završio u Ljubljani.

Naučni razvoj i anagažman

U početku radi u Tehničkoj kontroli Željezare Zenica, a zatim je jedan od osnivača Metalurškog instituta, gdje preuzima postepeno dužnosti počev od šefa Metalografskog laboratorija do šefa Sektora za laboratorijska istraživanja, kada postaje i zamjenik direktora. U to vrijeme obavio je tri specijalizacije u Francuskoj i jednu u Engleskoj. Rad u ovom Institutu prekida njegovim hapšenjem 1983. godine. U Institutu stiže najviša zvanja: naučni savjetnik, stručni savjetnik i ekspert Ujedinjenih Nacija. Obavio je tri ekspertske misije UNIDO-a u zemljama Bliskog istoka.

Po petogodišnjem boravku u zatvoru, dvije godine je radio kao istraživač u Energoinvestovom Institutu za zavarivanje u Sarajevu.

Na kraju povjerena mu je dužnost ministra bez portfelja, kada predsjedava Komisijom za nauku, tehnologiju i nuklearnu energiju i učestvuje kao član u još dvije komisije: za privredu i za društvene djelatnosti.

Autor je velikog broja naučnoistraživačkih i stručnih publikacija, predsjednik ili član više stručnih asocijacija i ti-

jela i za svoje djelatnosti, dobio je niz priznanja, među kojima su najznačajnija:

- Orden rada sa srebrenim vijencem od predsjednika SFRJ za izuzetan doprinos nauci, unatoč političkoj nepodobnosti i
- Povelja grada Zenice za doprinos u razvoju pri-vrede.

Pedagoški rad

Kao mlad inženjer predaje metalurške predmete na STŠ u Zenici, zatim kao asistent na Višoj metalurškoj školi, pa na Metalurškom fakultetu, te na isturenom odsjeku Mašinskog fakulteta iz Sarajeva. Na Metalurškom fakultetu se postepeno razvija do profesora kada predaje nekoliko metalurških predmeta na sva tri stupnja studija. Zbog velikog broja naučnoistraživačkih radova biva oslobođen magisterskog rada i rigorozna za doktorat. Završio je doktorsku disertaciju, koja je i recenzirana, ali zbog hapšenja kandidata je ostala neodbranjena.

Sada je rektor novoosnovanog Univerziteta u Bihaću.

Politički angažman

Pripadništvo u pokretu MM smatrano je političkim angažmanom, pa je zbog toga suđen 1947. i 1983. godina. Bio je osuđen na jednu, a kasnije na deset godina strogog zatvora, od čega je u robijašnicama proveo šest godina.

U toku posljednjeg boravljenja u robijašnici u Foči, pred pad komunističke vladavine, učestvuje u grupi sa Alijom Izetbegovićem, koja razmatra mogućnost osnivanja muslimanske demokratske stranke.

Vrlo brzo po izlasku iz zatvora učestvuje u formiranju SDA u kojoj vrši blagajničke dužnosti, a po registraciji biva izabran za člana, a kasnija za predsjednika Nadzornog odbora. Uz to on postaje jedan od tri člana koji zastupaju stranku, pored Alije Izetbegovića i Muhameda Čegića. U

dva četverogodišnja mandata bio je član Glavnog odbora SDA. Učestvovao je u nizu osnivačkih skupština ogranaka SDA, širom BiH, Sandžaka i Crne Gore. Sada je član Nadzornog odbora.

Kada je javni tužilac BiH bio optužio 1993. godine sve tri vladajuće stranke, SDS, HDZ i SDA, kao sukrivce za silne masakre i razaranja, tada je Kasumagić skupa sa advokatom Salihom Karabdićem dokazao neosnovanost optužbi protiv SDA.

Društvena aktivnost

Navešćemo samo aktivnosti vezane za djelovanje mladomuslimanskog pokreta.

Već 1943. Kasumagić postaje član Podružnice "Mladi Muslimani", koja u toku II svjetskog rata djeluje u okviru Udruženja ilmije "El-Hidaje". Tada radi na vlastitoj idejnoj izgradnji i učestvuje u akcijama MDD "Merhamet" na zbrinjavanju muhadžira.

Po završetku rata, spontano nastavlja druženje sa pripadnicima MM, a po hapšenju prve grupe, marta 1946., nastavlja MM-angažman, kao i ostali, ilegalno. U maju 1947. biva i sam uhapšen i osuđen na godinu dana strogog zatvora što izdržava do posljednjeg dana.

Zbog ovog hapšenja gubi dvije godine, a ne dozvoljava mu se ni da polaže razred za koji je već imao zaključne ocjene prije hapšenja.

U poratnom periodu Kasumagić je pripreman za MM-ideologa, pa mu je prvo bio pretpostavljeni Ešref Campara, a po Ešrefovom hapšenju marta 1946. godine, Halid Kajtaz. Uz Kajtaza je bio prije i poslije svoga hapšenja sve do 11. aprila 1949. kada je uhapšen Kajtaz.

Po izlasku iz zatvora onih sa niskim kaznama, već nakon dvije godine, Kasumagić nastavlja MM-aktivnosti, po novom sistemu, sa Izetom Serdarevićem i Ešrefom Avdagićem,

sa kojima je ranije bio u grupi pripremanoj za MM-ideologe, te sa Ešrefom Bakšićem.

Puno kasnije, počev od 1965. godine, u kući Kasumagićevih roditelja u Sarjevu, jer je on tada živio u Zenici, održavaju se redovni sastanci grupe u sastavu: Alija Izetbegović, Salih i Omer Behmen, Vahid Kozarić i Ismet Kasumagić. Ova grupa komunicira sa studentima iz arapskih zemalja, drži vezu sa inostranstvom, piše pod pseudonimima razne članke u Takvimu, IVZ Glasniku, listu "Preporod" i dr., te organizuje predavanja i tribine u Carevoj džamiji i Tabačkom mesdžidu. U ovo doba detaljno se u ovoj grupi recenziraju i objavljuju, te na strane jezike prevode, knjige: "Islam između Istoka i Zapada", "Islamska deklaracija" i još neke.

Odlazak u Iran koncem 1982. i početkom 1983., kad su se muslimani okupili radi udruženja šiija i sunija, bio je povod hapšenja Kasumagića i njegovih saputnika. Tako marta 1983. Kasumagić u grupi muslimanskih intelektualaca biva osuđen na deset godina strogog zatvora, od čega pola izdržava do raspada komunističke vladavine.

U vremenu kad smo već prošli demokratske izbore i dobili vlast u BiH, Kasumagić odlazi na nekoliko svjetskih islamskih konferencija, gdje uzima aktivno učešće. Tako u Kartumu biva određen za člana savjetodavnog tijela sa zaduženjem predstavljanja muslimana iz istočno-evropskih zemalja koje su bile pod komunističkim vladajućim sistemima.

Kada se, u novim okolnostima, registrovalo udruženje "Mladi Muslimani", on biva izabran za potpredsjednika Udruženja i predsjednika Ideološke sekcije, te člana Nadzornog odbora, što još uvijek obnaša, izuzev što je ideološku sekciju odlaskom u Bihać povjerio mladima.

Po agresiji na BiH postaje član Koordinacionog odbora muslimanskih institucija u Sarajevu i nešto kasnije predsjednik u Zenici, zatim član Obnoviteljskog sabora Is-

lamske zajednice, pa član Sabora IZ. Istovremeno u toku dvije godine vrši dužnost predsjednika Odbora Islamske zajednice za oblast Sarajevskog muftijstva, a uz to vrši imamsku dužnost u mahalskoj džamiji.

Hadž je obavio 1981. godine, koji je iskoristio kao godišnji svjetski kongres muslimana povezujući se sa predstavnicima raznih islamskih asocijacija iz više zemalja. To isto čini i kao bedel 1986. godine.

Sada je i predsjednik Bošnjačkog udruženja političkih zatvorenika.

Učestvovao je u obnavljanju više muslimanskih institucija: MDD "Merhamet", KDB "Preporod" i Muslimansko društvo "Trezvenost".

Učestvovao je na više osnivačkih skupština ogranaka MM, a sada učestvuje na tribinama vezanim za obilježavanje 60 godina od osnivanja MM-pokreta i 50 godina od surovog obračuna komunista sa pripadnicima MM-pokreta.

Izvori podataka

Pored ličnog poznavanja većine navedenih šehida i direktnog ili indirektnog učešća u aktivnostima MM, autoru su pomogla decenijama prepričavana kazivanja šehidskih saboraca, bilo iz vremena zajedničkih aktivnosti ili susreta u zatvorskim ćelijama, odnosno suočavanja tokom surovih isljeđenja. O njihovom porijeklu, školovanju i životu najviše se saznalo od još živih članova porodica ili bliskih rođaka, odnosno prijatelja.

Nova saznanja su stečena tek kada se došlo do dokumentacije od AID-a, na osnovu koje su pisane i neke knjige o Mladim Muslimanima, posebno Zilhada Ključanina, Sarajevo 1991. i Seada Trhulja, Sarajevo 1995. Dobro je došla i brošura Munira Gavrankapetanovića pod naslovom "Kazivanje jedne epohe - Život i smrt na putu istine našeg rahmetli Nusreta Fazlibegovića". Vrlo seriozno je obraden napis u časopisu HIKMET, Tuzla 1986. Izet-Zikri Pajevića pod naslovom "Ko je Esad Karadžović". U istom časopisu je objavljen napis Fivzije Suljkića pod naslovom "Mustafa Busuladžić - šehid na putu istine", objavljen u povodu 50-godišnjice nedužnog stradanja ovog velikana. Još iscrpniji je napis Hajrudina Haračića, također u HIKMETU, pod naslovom "Busuladžić Mustafa 1914. - 1915.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

